

**KUR'AN'IN TERCÜME PROBLEMLERİ
VE BAZI SÛRELERİN KAZAKÇA
ÖRNEK MEÂLİ**

Jolaman BULAN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Şehmus DEMİR
2012
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Jolaman BULAN

**KUR'ÂN'IN TERCÜME PROBLEMLERİ VE BAZI
SÛRELERİN KAZAKÇA ÖRNEK MEÂLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Şehmus DEMİR**

Erzurum-2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

09/04/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Kur'an'ın Tercüme Problemleri ve Bazı Sürelerin Kazakça Örnek Meâli" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/04/2012

Jolaman BULAN

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Şehmus DEMİR danışmanlığında, Jolaman BULAN tarafından hazırlanan bu çalışma 05 / 04 / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı – Tefsir Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şehmus DEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1
KUR’AN-I KERİM VE TERCÜMESİ	1
I. KUR’AN- KERİM’İ OKUMAK VE ANLAMAK	1
II. KUR’AN-I KERİM’İN TERCÜMESİNİN ÖNEMİ	1
III. KUR’AN-I KERİM’İN TERCÜME ÇALIŞMALARI	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR’AN’IN TERCÜME PROBLEMLERİ

1.1. TERCÜME	9
1.2. TERCÜME ÇEŞİTLERİ	13
1.2.1. Harfi Tercüme	13
1.2.2. Tefsiri Tercüme	16
1.3. TERCÜME OLGUSU	19
1.4. TEFSİR VE TE’VİL	22
1.4.1. Tefsir	22
1.4.2. Te’vil	26
1.5. MEÂL KAVRAMI VE MEÂL	29
1.6. KUR’AN’I TERCÜME MESELESİ	35
1.7. TERCÜME OLGUSUNDA DİL, ANLAM VE ANLAMA	42
1.8. TERCÜME TEKNİĞİ	49
1.9. KUR’AN-I KERİM’İN ÖZELLİKLERİ	50
1.9.1. Kur’an’ın Sistematiği	50
1.9.2. Kur’an’ın Üslûbu	52
1.9.3. Deyimsel İfadeler	55
1.9.4. Dini Kavramlar	59

1.10. KUR'AN-I KERİM TERCÜMESİNDE DİKKAT EDİLMESİ VE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER	61
1.11. KUR'AN'IN KAZAKÇAYA TERCÜME PROBLEMLERİ	68
1.12. TARİHTEN GÜNÜMÜZE KADAR KUR'AN-I KERİM'İN KAZAKÇA'YA TERCÜME ÇALIŞMALARI.....	74
1.13. KAZAKÇA KUR'AN-I KERİM MEÂLLERİNDEN ÖRNEKLER.	77
1.13.1. İnceleme Yapılan Kazakça Meâller.....	77
1.13.2. Muttaki ve Takva Kelimesi.....	78
1.13.3. Cihad Kelimesi.....	79
1.13.4. Deyimsel ve Mecâzi İfadeler	81

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN KAZAKÇA TERCÜMESİNDE BAZI SURE VE AYETLERİN ÖRNEK MEÂLİ

2.1. ФӘТИХА СУРЕСІ (FATIHA SURESİ).....	85
2.2. БАҚАРА СУРЕСІНІҢ БАСҚЫ БЕС АЯТЫ (BAKARA SURESİNİN İLK BEŞ AYETİ).....	87
2.3. БАҚАРА СУРЕСІНІҢ СОҢҒЫ ЕКІ АЯТЫ (BAKARA SURESİNİN SON İKİ AYETİ).....	89
2.4. ХУЖУРАТ СУРЕСІ (HUCURAT SURESİ)	90
2.5. ФӘЖР СУРЕСІ (FECR SURESİ)	93
2.6. БӘЛӘД СУРЕСІ (BELED SURESİ).....	95
2.7. ШӘМС СУРЕСІ (ŞEMS SURESİ)	96
2.8. ЛӘЙЛ СУРЕСІ (LEYL SURESİ)	97
2.9. ДҰХА СУРЕСІ (DUHA SURESİ)	98
2.10. ИНШИРАХ СУРЕСІ (İNŞİRAH SURESİ).....	99
2.11. ТИН СУРЕСІ (TİN SURESİ)	100
2.12. ҒАЛАҚ СУРЕСІ (ALAK SURESİ).....	101
2.13. ҚАДЫР СУРЕСІ (KADR SURESİ)	103
2.14. БӘЙИНА СУРЕСІ (BEYYİNA SURESİ)	103
2.15. ЗІЛЗӘЛӘ СУРЕСІ (ZİLZAL SURESİ).....	104
2.16. ҒАДИЯТ СУРЕСІ (ADİYAT SURESİ)	105

2.17. ҚАРИҒА СҮРЕСІ (KARİ’A SURESİ).....	106
2.18. ТӘКАСУР СҮРЕСІ (TEKASÜR SURESİ).....	107
2.19. ҒАСЫР СҮРЕСІ (ASR SURESİ).....	107
2.20. ҺҮМӘЗӘ СҮРЕСІ (HÜMEZE SURESİ).....	108
2.21. ФИЛ СҮРЕСІ (FİL SURESİ).....	109
2.22. ҚҰРАЙЫШ СҮРЕСІ (KUREYŞ SURESİ).....	109
2.23. МӘҒУН СҮРЕСІ (MA’UN SURESİ).....	110
2.24. КӘУСӘР СҮРЕСІ (KEVSER SURESİ).....	111
2.25. КӘФИРУН СҮРЕСІ (KAFİRÜN SURESİ).....	111
2.26. НАСЫР СҮРЕСІ (NASR SURESİ).....	112
2.27. МӘСӘД СҮРЕСІ (TEBBET SURESİ).....	113
2.28. БИХЛАС СҮРЕСІ (İHLÂS SURESİ).....	114
2.29. ФӘЛАҚ СҮРЕСІ (FELAK SURESİ).....	114
2.30. НАС СҮРЕСІ (NAS SURESİ).....	115
SONUÇ	117
KAYNAKLAR.....	119
ÖZGEÇMİŞ.....	122

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KUR'AN'IN TERCÜME PROBLEMLERİ VE BAZI
SURELERİN KAZAKÇA ÖRNEK MEÂLİ****Jolaman BULAN****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şehmus DEMİR****2012, 130 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Danışman)****Doç. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI****Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ**

Bu tezin amacı, açık bir Arapça ile tüm insanlığa gönderilmiş olan Allah kelâmı Kur'an-ı Kerim'in, Kazakçaya tercüme edilmesi ve anlaşılmasına yöneliktir. Bu amaçla çalışmanın giriş kısmında Kur'an ve tercümesinin önemi kısaca özetlenmiştir. Birinci bölümde Kur'an'ın tercümesi ile ilgili kavramların açıklamaları ve Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya tercümesi problemleri, bu problemlerin nedenleri ve Kazakça Meâller hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim'in bazı sûre ve âyetlerinin Kazakça olarak örnek meâli yapılmıştır.

Netice itibariyle Kazak dilinde Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması hususunda meâl ve tefsir gibi tercüme çalışmalarının çok yetersiz olduğu görülmüştür. Nitekim bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'in tamamının Kazakçaya çevirisine duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tercüme, Tefsir, Te'vil, Meâl, Kazak.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE QURAN AND EXAMPLE
SOME SURAS PURPORT KAZAKH****Jolaman BULAN****Advisor: Prof. Dr. Şehmus DEMİR****2012, 130-Pages****Jury: Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Advisor)****Assoc. Prof. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI****Assist. Prof. Dr. Hasan YILMAZ**

The aim of this thesis is towards the translation of the Quran, which was sent to the all people in a clear Arabic language, into Kazakh and understanding of it. In this purpose, the importance of the Quran and its translation was summarized in the introduction part of the work. In the first section, the information was given on the descriptions of related concepts regarding the translation of the Quran, the problems of translating the Quran into Kazakh, the reasons of these problems, and Kazakh translations. In the second section, sample translations of some surahs and verses were made.

It has been found out that the translation and interpretation studies regarding the Quran's understanding in Kazakh Language are very inadequate. As a matter of fact, the need for the Quran's entire translation into Kazakh was emphasized in this study.

KeyWords: The Quran, Translation, Interpretation, Exegesis, Purport, Kazakh.

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellam
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve sayrı
ts.	: Tarihsiz
Yay.	:Yayımları

ÖNSÖZ

İnsanı yaratan, bu dünya hayatında ona sayısız nimetler veren, ihsanlarda bulunan, sonra ölümle yok etmeyip, ebedi bir hayat bahşeden ve gönderdiği Kitapla böyle bir hayatın mutlaka gerçekleşeceğine dair deliller zikrederek akılları ikna, kalpleri mutmain eden Allah'a sonsuz hamd-ü senalar olsun. İnsanlara ebedi saadet müjdesini getiren, bu hayatı kazanmanın yollarını gösteren Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de salât-ü selam olsun...

Tefsir sahasında çalışma isteği duymamın sebeplerinden biri de Allah'ın mesajı Kur'an-ı Kerim'i anlama ve başka insanlara da anlatma ihtiyacı duymamdır. Ders olarak da çok sevdiğim ve en çok ilgi duyduğum derslerin başında tefsir gelmektedir. Çünkü Allah'ın kelamını anlamak ve onu anlatmak bizlere bir farz ve şereftir. Bu konuda böyle bir çalışmayı nasip eden Allah'a sonsuz hamd-ü senalar olsun.

Kazakça Kur'an-ı Kerim tercümesi üzerinde bir çalışma yapmak benim için bir şereftir ve bu Rabbimin bana verdiği bir lütuf olarak görüyorum. Bu işi üzerime düşen bir görev olduğunu, Rabbim nasip ederse elimden geldiği kadar geleceğe katkı sağlamaya çalışmayı bir görev olarak biliyorum. Biz bu çalışmamızda konuyu, "Kur'an'ın Tercüme Problemleri ve Bazı Surelerin Kazakça Örnek Meali" başlığı altında ele aldık. Böyle bir konuda çalışma yapma sebeplerinden en önemlisi Kazakçada Kur'an-ı Kerim'in tercüme ve meâlinin yetersiz olduğu ve tercümelerdeki karşılaşılan problemlerin olmasıdır. Bu sorunlar üzerinde araştırma yaparak geleceğimize elimizden geldiği kadar bir katkı sağlamaya gayret ettik. Kazakça'da genel tercüme problemleri konusunda eserler varsa da, Kur'an tercümesi problemleri konusunda bugüne kadar ele alınmış hiçbir ilmi çalışma yoktur. Dolayısıyla çalışmamızın giriş kısmında Kur'an ve tercümesinin önemi hususunda genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde ise Kur'an'ın tercümesi ile ilgili kavramların açıklamaları ve Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya tercümesi problemleri, bu problemlerin nedenleri ve tarihten günümüze kadar yapılan Kur'an'ın Kazakçaya tercüme çalışmaları hakkında üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde de Kur'an-ı Kerim'in bazı sûre ve âyetlerinin Kazakça olarak örnek meâli yapılmıştır.

Çeviri farklı dilleri konuşan insanlığın birbirini anlamasında ve birbiriyle tanışmasında çok önemli bir araçtır. Konuşma, duygu ve düşünce, bilgi ve birikimleriyle kendi içine sığmayan insanın taşması ise; tercüme bu taşkınlığın başka dilleri konuşan insanlığa ulaştırılmasıdır. Bu yüzden yetersizliği, eksikliği konusunda ne

kadar eleştirilirse eleştirilsin tercüme insanlık tarihinde çok önemli bir yeri olan zor ve zorunlu bir sanatın adıdır.

Allah kelamı Kur'an'ın indiriliş gayesi onun gereklerinin yerine getirilmesidir. Bu ise onun doğru bir şekilde okunması ve anlaşılması ile mümkün olacaktır. Farklı dilleri konuşan bütün insanlığın, Kur'an'ın kendi dili olan Arapçayı öğrenmesi imkânsız olacağından, onun insanlığın çeşitli dillerine aktarılması kaçınılmaz olacaktır.

İnsanlara ait olan metinlerin bile farklı dillere aktarılmasında pek çok sorun ile karşılaşılır. Allah kelamı olan Kur'an'ın hangisi olursa olsun kul diline aktarılmasında ise bu sorunlar artarak devam eder. Ancak bu, onun başka dillere çevrilmemesini gerektirmez. Önemli olan tercüme işinin sorumluluk gerektiren bir iş olduğunu bilmek ve bunun gereğini yerine getirebilmek için gayret sarf etmektir.

Kur'an tercümesi çok önemli, dikkat gerektiren ve ihtiyaç duyulan bir konudur. Fakat benim çalışmamın da yetersiz kalacağı kanaatindeyim. Bu çalışma geleceğimize ve daha sonra bu konuda yapılacak çalışmalara az da olursa yardımcı olacağını düşünüyoruz.

Beni bu hususta çalışmaya teşvik eden, gayret veren, çalışmalarımda bilgi ve tecrübeleriyle yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Şehmus DEMİR'e, gerek ders dönemindeki gerekse tez çalışmalarım sırasındaki yardımlarından dolayı hürmetlerimle teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca şahsıma kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmamda her konuda yardımcı olan, önerilerde bulunan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ, Prof. Dr. Orhan ATALAY, Doç. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI, Doç. Dr. Musa BİLGİZ, Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNEŞ ve bizi kardeş olarak tanıyıp kucaklarını sonuna kadar açan, her konuda yardımlarını, desteklerini esirgemeyen bütün saygıdeğer hocalarıma, bütün Enstitü mensuplarına saygılarımı, sevgilerimi, şükranlarımı sunuyorum.

Çalışma ve gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

GİRİŞ

KUR'AN-I KERİM VE TERCÜMESİ

I. KUR'AN- KERİM'İ OKUMAK VE ANLAMAK

Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın bütün insanlığa dünya ve ahiret rehberi olarak gönderdiği ve esasen sözlü bir hitap olarak Hz. Muhammed (s.a.v)'e ilettiği, evrensel mesajlarla yüklü son ilahi kelimedir. Bu kelamın en önemli niteliklerinden biri, açık ve anlaşılır olmasıdır. Anlaşılması ve kavranması için Arapça olarak gönderilen Kur'an, Arap olan ilk muhataplarınca anlaşılmiş ve yaşanmıştır. Çünkü onlar, hem dil hem de ayet pasajlarının indiği bağlamı biliyorlardı. Ancak daha sonraki muhatapları için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Çünkü bu dolaylı muhatapların onun ne demek istediğini anlayabilmeleri için, hem Kur'an dili Arapçayı hem de bağlamı bilmek durumundadırlar. Sadece Arapçayı bilmek Kur'an'ı anlamada yeterli olmayıp, aynı zamanda Allah'ın sözlü ifadeleri olan ayetlerin bağlamının da bilinmesi, ayet mesajlarının doğru anlaşılması için zaruridir.

Kur'an ayetlerinin tefekkür edilmesini, anlaşılmasını ve sunduğu ilkelere göre ahlaki bir toplum oluşturulmasını muhataplardan isteyen bir rehberdir. Bu bakımdan Arapça bilmeyenler için ayetlerin ne demek istediğini anlamının en başta gelen yolu, sağlıklı Kur'an tercümelerine başvurmaktır.

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde onun çok yönlü konuları ihtiva ettiği, bu konuların da çoğu zaman ancak uzmanlarınca anlaşılabilir mahiyet taşıdığı, her ayet, sure ve kıssada bir başka konunun ağırlık kazandığı görülür. Kur'an'ın bu hususiyeti mütercimden yeni donanımlar ister. Mütercim, Kur'an'ı tercüme etmeden önce onu anlama problemi ile karşı karşıya gelir. Bu problemin çözümü ise iyi bir anlayış, dirayetli bir kavrayış ve çeşitli sahalarda uzmanlık, mükemmel bir akıl, düşünce hürriyeti, insanlık tarihine vukufiyet, Kur'an'ı derinliğine okuyabilmek ve düşünmek gibi kabiliyet ve üstünlüklerin sahibi olmak mümkün olur.

II. KUR'AN-I KERİM'İN TERCÜMESİNİN ÖNEMİ

“Kur'an-ı Kerim Müslümanların hayatları için vazgeçilmez bir rehber olarak kabul edildiğinden onun doğru anlaşılması için ilk dönemlerden itibaren yoğun bir zihni faaliyet ortaya konmuş ve bunun ürünü olarak zengin bir literatür oluşmuştur. Sahabe ve

onları takip eden nesilde şifahi olarak oluşturulan, bir sonraki nesilden itibaren de yazıya geçirilen bu mirasın bize kadar gelen ilk örneğini İmam Şafii'nin er-Risale'si teşkil eder. İmam Şafii "nasıl anlaşılır" sorusu yerine "nasıl açıklıyor" sorusunu koymuş ve kitabının baş tarafında "Allah'ın, kendi hükmünü nasıl ve hangi lafızlarla, kavramlarla açıkladığını" tespit etmeye çalışmıştır."¹ O halde Kur'an Kerim'in meallerinde, tefsirlerinde görülen kusurlar, anlaşılmalıklar o meali, tefsiri yapan kişinin kusuru, dilinin, ifade eksikliğinin görüntüsü demektir.

Hız. Peygamber'den duyulan ilahi kelamdan Allah'ın muradını anlama problemini ele almak için önce hitapta kullanılan dilin bilinmesinin şarttır. Eğer lafız, 'başka bir manaya ihtimali bulunmayan' anlamında 'nas' ise anlamak için dili bilmek yeterlidir. Eğer sözün birden fazla manaya ihtimali varsa, yanında birde karine bulunmadıkça ilahi murat anlaşılabilir. Karine de birkaç çeşittir: a) "*Hasat günü de hakkını verin*"² mealindeki ayette geçen "hak" kelimesinin "öşürdür" diye açıklanmasında görüldüğü gibi karine açık bir söz olabilir. b) "*Göklerde O'nun kudreti elinde dürülüp bükülmüştür*"³ mealindeki ayette olduğu gibi karine akıl olabilir. c) İşaret, hareket ve davranışla öncesi, sonrası gibi pek çok hal karineleri olabilir. Bunları bizzat gören ve yaşayan sahabe daha sonrakilere, kesin bilgi veya zan hâsıl edecek şekilde açık sözlerle veya yukarıda geçenlere benzer karinelerle nakleder.⁴

"Lafızlar zihinlere, hem mantukları hem de mefhumlarıyla birtakım manaları taşırlar. Mantuk "söylenen" demektir; manaya sözden, sözün luğat anlamından ulaşıyorsa anlaşılana terim olarak mantuk denir. Söylenenden, lafızdan değil de onun manası üzerine düşünülerek, birtakım işaret ve karineler değerlendirilecek bir başka manaya ve hükme ulaşıyorsa buna da "mefhum" denir. Mantuk mana bakımında tek ihtimalli ise "nas", çok ihtimalli ise "zahir" ismini alır. Lafzın mantuku ile tek manayı ihtiva etmesi de "mutabakat", "tazammun" ve "iltizam" şekillerinde olursa "sarih"tir. Belli bir insanın adı olan Ahmed lafzının o insanın bütününe delaleti (bütünü anlatması) birincisine yani mutabakata; eli, ayağı, kalbi gibi parçaları anlatması (bunların da genelin parçaları olarak manaya dâhil bulunması) ikincisine yani tazammuna; yürür ve konuşur olduğunu anlatması da üçüncüsüne yani iltizama örnektir.

¹ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir I-V*, DİB. Yay. Ankara 2006, I, 39.

² En'am, 6/141.

³ Zümer, 39/67.

⁴ Karaman ve Diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 39-40.

İltizamda Ahmed'in insan olduğunu düşünen kimse onun, bir arıza bulunmadıkça yürür ve konuşur olması gerektiği (insan olmaktan bunun lazım geldiği) sonucuna varmaktadır. Bu sonuç, bu mana Ahmed'in bütünü veya parçası değil başka bir ilişki türüyleona bağlı olan özelliğidir. Bu manaların tamamı nassın sarih manalarıdır. Sözen manaya gidiş "iktiza", "ima" ve "işaret" yollarıyla olursa "gayr-i sarih"tir. Şer'an veya aklen cümlelerin ve mananın tutarlı, doğru olması belli bir anlayışı (söze belli bir mana vermeyi) zorunlu kılıyorsa "iktiza delaleti"; cümle ile birlikte bulunan hükmü, saçma veya yersiz olmasın diye gerekçe olarak yorumlamak icap ediyorsa, başka bir deyişle söz, hükmün gerekçesi olarak değerlendirilmediği takdirde gereksiz olacaksa ve bu sebeple gerekçe (illet) olarak değerlendirilmiş olursa "ima delaleti", söyleyenin kastetmediği tutarlı bir mana ortaya çıkıyorsa, akıl bu anlamı da çıkarıyorsa "işaret delaleti" söz konusudur. Mefhum, söylenenden (mantuk) çıkarılan, ama söylenmemiş olan (sözde geçmeyen) manadır. Bu da "muvaşık" ve "muhalif" diye ikiye ayrılır. Mefhum diye ifade edilen mana mantuktan anlaşılan manaya uygun ise "muvaşık mefhum" vardır; bu iki mana hüküm ve etki bakımından eşit ise mefhumdan çıkarılana "lahnü'l-hitap" denir; "Annene öf deme!" sözü, "Bıktım senden deme!" mefhumunu da verir; bu "lahü'l-hitab"a örnektir. Aynı cümleden çıkarılacak olan "Anneni dövme" mefhumu ise mantuktan daha kuvvetlidir ve buna "fahve'l-hitap" denilmektedir. Mantuk ile mefhum arasında uygunluğ değil, bir yönden aykırılık (muhalafet) varsa muhalif mefhumu ulaşılmış ve buna "delilü'l-hitap" ismi de verilmiştir. Muhalif mefhumun çeşitlerine girmek sözü uzatacağı için burada birkaç örnekle yetineceğiz: "Kırmızı elma al" demek "Yeşil elma alma" demektir. "Çocuk uyanırsa hırkasını giydir" demek "Uyanmazsa giydirmeye" demektir. "Attan şehre girince in" demek, "Şehre girmedikçe inme" demektir..."⁵

Kur'an insanlığın farklı dilleri konuşmalarının Yüce Allah'ın ayetlerinden olduğuna dikkat çekerek şöyle der: "*O'nun ayetlerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler vardır.*"⁶ Bir tek nefisten olmalarına rağmen insanların farklı fizik ve dillere sahip olması bir taraftan Yüce Allahın erişilmez gücünü ortaya koyarken, diğer taraftan bu farklılıklar insanların birbirleriyle daha kolay anlaşış kaynaşmasını sağlamıştır. Nitekim onların farklı boy ve kabileler halinde yaratılmasının temel amacı

⁵ Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 40-41.

⁶ Rum, 30/22.

da karşılıklı tanışmadır.⁷

Yine ilahi mesajın anlaşılabilmesi için her topluma kendi dilini konuşan peygamberler gönderildiğini⁸ açıklayan Kur'an'da doğru apaçık dil (lisan sıdk)⁹, dili eğip bükme, (ilhad)¹⁰ ifadelerine yer verilir. Hz. Musa, sözünün iyi anlaşılabilmesi için dilindeki tutukluktan dert yanıp¹¹ dilindeki bağı çözmesi için dua ederken¹², kardeşi Hz. Harun'un daha iyi bir dile sahip olduğuna¹³ vurgu yapar. Bütün bunlardan evrensel ilahi kitap olan Kuran'ın mesajının tüm insanlara ulaştırılmasında dilin, apaçık, anlaşılır bir dilin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu Kur'an'ın orijinal dili Arapçanın önemini gölgede bırakmadan, onu öğrenmeyen insanlara ilahi mesajın ulaştırılmada en önemli araç olan hedef dillerin mesajı anlaşılır kılma noktasında açık ve anlaşılır olmasının da gereğini ortaya koymaktadır. Bu ise Kur'an'ın kaynak dilden, hedef dile aktarma operasyonu olan tercümenin önemi demektir.¹⁴

Hak din İslam'ın ana kaynağı, semavi kitapların sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'an-ı Kerim, en çok basılan, en çok okunan ve çeşitli dünya dillerine en çok çevrilen kitapların başında gelmektedir. Dili, ırkı, kültürü ve cinsiyeti ne olursa olsun her Müslüman'ın en samimi isteklerinden biri hiç kuşkusuz Yüce Allah tarafından indirilen Kuran'ı tanımaya, öğrenmeye çalışmak ve onun ilkelerine göre bir hayat yaşamaktır. Ve Müslümanların dışında da Kur'an dili Arapça bilmeyen, İslam'ı, Kur'an'ı merak eden, okumak, tanımak isteyen her insan için de Kur'an-ı Kerimi tercüme meselesi arz etmektedir. Bu gerçekten hareketle, bazı ilim adamları Allah kelamını içinde yaşadıkları toplumların diline aktararak insanların bu taleplerine cevap vermeye çalışmışlardır. Sonuçta Kur'an-ı Kerim, dünyanın pek çok diline tercüme edilmiştir. Yapılan bu tercüme vasıtasıyla farklı dilleri konuşan insanlar, Kur'an'ın içeriği ile birebir buluşmuştur.

Kazak topluluğu çok eskilerden İslam dinini kabul etmesine rağmen günümüzde Kur'an-ı Kerim'i okuma ve onu anlama hususunda çok uzak kalmışlardır. Bunun göçebelik, savaşlar, büyük güçlerin sömürgeleri gibi birçok nedenleri bulunmaktadır.

⁷ Hucurat, 49/13.

⁸ İbrahim, 14/4.

⁹ Meryem, 19/50; Şuara, 26/84.

¹⁰ Ali İmran, 3/78; Nisa, 4/46.

¹¹ Şuara, 26/13.

¹² Taha, 20/27.

¹³ Kasas, 28/34.

¹⁴ Ali Akpınar, *Kur'an Tercüme Teknikleri*, Serhat Kitabevi, Konya 2011, 11-12.

Belki zamanında Kur'an-ı Kerim'i okuma, anlama ve yaşatmaya ilgili gereği de yerine getirilmemiştir. Eski dönemlerde Kazaklar Orta Asyada daha çok göçebe yaşadıkları için ilimde derinleşememişlerdir. Şehirleşme gibi tam bir yerleşik hayata gelemedikleri için sistemli bir okul veya medrese gibi ilmi faaliyetlerin yaygınlaşmadığı görülmektedir. Sürekli dış saldırılar zaman zaman kabileler arası çatışmalar gibi savaşlarla karşılaşmışlardır.

III. KUR'AN-I KERİM'İN TERCÜME ÇALIŞMALARI

Kur'an'ın tercüme tarihi, eğer tefsir bir tercüme çeşidi kabul edilirse, Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kur'an'ı tefsiri ile başlar diyebiliriz. Ne var ki, bugün Hz. Peygamber (s.a.v)'in tefsiri diye müstakil bir tefsir mevcut değildir. Ancak, Hz. Muhammed (s.a.v)'in tefsirine hadis mecmualarının muhtelif bapları arasında ve rivayet tefsirlerinde rastlamaktayız.¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu mecmualardaki tefsirlerine bakıldığında, bu tefsirlerin zaman zaman kelimesi kelimesine, zaman zaman da, anlamı anlamına tercüme özellikleri taşıdıklarını görürüz. Hatta onun tefsirlerinin bazıları ise tevil özelliği taşımaktadır da diyebiliriz.

Mesela: Fatiha suresinin صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ayetindeki “el-mağdubi” ve “veladdallin”¹⁶ kelimelerini Hz. Peygamber (s.a.v), “gadap edilmiş olanları, Yahudiler ve sapmış olanlar, Hıristiyanlardır” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁷ Bu tür tefsir, anlamı sınırlayan bir tercüme çeşidi olarak mütalaa edilebilir.

Hz. Peygamber (s.a.v),’in Bakara suresinin 57. ayetindeki الكَمَاءُ مِنَ الْمَنْ kelimesini المن “Mantar mendendir” demesi, kelimesi kelimesine bir meal tekniği ile tercümeyle bir ilk örnek sayılabilir. Çünkü bu bir bakıma, kelimenin anlamdaşını vererek, dil içi bir çeviri, yani bir dildeki kelimeleri yine o dildeki izahlarla, eş veya zıt manalı kelimelerle yorumlama faaliyeti diye tarif edilen bir üslupla çeviri yapmak gibidir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Bakara suresi 187. ayetinde geçen الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدَ “beyaz iplik ve siyah iplik” sıfat tamlamasını gerçek manada beyaz iplik ve siyah iplik olarak anlayan Adıyy b. Hatim’e, “Hayır, bilakis o, gecenin siyah ve gündüzün beyazıdır” şeklinde cevap vermesi, Kur'an'ın istiarelerinin açıklanması, söz sanatları ile etkili bir

¹⁵ Ali Eroğlu, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Ekev Yay., Erzurum 2002, 25.

¹⁶ Fatiha, 1/7.

¹⁷ Muhammed Ali Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, Daru's-Sabuni, Kahire 1997, I, 20.

hale gelmiş ifadelerin yalınlaştırılarak tercüme edilmesi ilkesine bir örnektir.¹⁸

Farklı dilleri konuşan insanların birbirleriyle tanışıp anlaşmasında, her alanda birbirlerine yardımcı olmalarında, sahip oldukları değerleri birbirlerine aktarmalarında tercüme büyük bir işlev görmüş ve görmeye devam etmektedir. Tercüme, ilim ve irfan alışverişinde çok önemli bir yeri olan bir sanattır. Tercüme yoluyla bilgi, insanlığın ortak değeri olmuş ve evrensel bir kimlik kazanmıştır.¹⁹

“Hz. Peygamber’in Kur’an-ı Kerim’i anlamada bir zorluğu olmamıştır. Çünkü Kur’an direk ona nazil oluyordu, onun kalbine yerleştiriliyordu ve açıklanıyordu. Sahabeler de kendi dillerinde ve ifade üsluplarına uygun olarak gelmiş bulunan Kur’an’ın mantukunu (sözün içeriği, sözün karşılığı olan mana) anlamakta genellikle güçlük çekmemişlerdir. Dili bilmekle anlaşılması mümkün olmayan, Allah tarafından açıklanmadıkça tam olarak anlaşılmayan bazı ayetlerle (müteşabihat) ne kastedildiği konusunda açıklamaya girişmek, Kur’an’da geçen ilahi sıfatların mahiyetlerini araştırmak, haklarında az çok bilgi vermekle birlikte tasrih edilmeyen isimleri belirlemeye çalışmak, Kur’an’da özetle verilen kıssaların tafsilatına girişmek, bu gibi konularda sorular sormak sahabeler tarafından Allah’ın muradına aykırı telakki edilmiş, bu konularda nadiren sorular sorulmuştur.”²⁰ Çünkü sahabeler Kur’an’ı direk Kur’an’ın indiği Hz. Peygamberden öğreniyorlardı. Eğer anlamadıkları konular olursa direk Kur’an’ın kendisine inen efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)’den soru sorabilme şansına sahiptiler. O yüzden sahabelerin de Kur’an’ı anlamada çok zorlukları olmamışlardır.

Yukarıda bazı ayetlerin açıklamasıyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v) tefsir ve tercüme ettiğini belirttik. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında hicretten önce Mekke’de İslamla şereflenen Arap soyundan gelmeyen, Habeş soyuna mensup Bilal gibi insanları görmek mümkündür. Hicretten sonra da Medine’de Müslüman olan Fars soylu Selman gibi sahabeleri söyleyebiliriz. İşte bu gibi insanlar biri ana dilleri ve diğeri Arapça olmak üzere iki dile sahiptiler. Bu insanlar ayetlerinin manasına daha fazla nüfuz etmek maksadıyla, bunları kendi ana dillerine tercüme etme gerekliliğini gönüllerine hissetmişlerdir. Bizzat Hz. Peygamber (s.a.v) sağ iken komşu ülkelerde iktidarda bulunan devlet başkanlarına İslam’a davet mektupları yazdırıp göndermiştir. Örneğin: Bizans, İskenderiye, Medayin gibi yakın uzak ülkelere İslama davet

¹⁸ Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İstanbul 2004, 23-24.

¹⁹ Akpınar, s.12.

²⁰ Heyet, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 38.

mektupları gönderildiğini biliyoruz. Mektuplarda Kur'an ayetleride yer almakta idiler. Bu mektuplar Arapça veya mektup gönderilen ülkenin dilinde yazılmıştır. O halde Hz. Peygamber (s.a.v) ifadeleri ve Kur'an ayetleri tercüme edilere yazılmıştır veya olduğu gibi Arapça olarak yazılmıştır. Eğer mektup gönderilen milletin dilinde yazıldıysa o devlet başkanlarının hizmetinde çalışan tercümanlar, mektup metni ile birlikte içindeki Kur'an ayetlerin de o ülkenin diline tercüme etme gereğini yerine getirmişlerdir.

Ne var ki daha sonraları zamanın ilerlemesiyle sahabe nesli tükenmiş, farklı kavimler İslam'a girmeye başlamış, başlangıçtaki dil ve üslup saflığı giderek kaybolmuş, öncekilerin sormadıklarını sonra gelenler gittikçe artan bir tempo ile sorup araştırmaya koyulmuşlardır. Sahabeler uygulama sayesinde anlam, ayetin geliş sebebini bilme gibi görerek ve duyarak elde ettikleri bilgilerden, sonra gelen mahrum kalmışlar ve bütün bu gelişmeler, bu yeni durumlar karşısında müslümanlar, Kur'an'ı anlamak için yeni bilgilere, açıklamalara ve tercümelere ihtiyaç duymuşlardır.

Sahabelerden sonra hicri 127. yılında Berber diline Kur'an tercümesi yapıldığı hakkında zayıp olsada bilgiler mevcuttur. Hicri 255 tarihinde ölen Cahız, Muse b. Seyyar'il-Asvari adlı meşhur bir vaizin talebeleri önünde Kur'an'ı hem Farsça hem de Arapça olarak tefsir ettiğini zikir etmektedir. Yine hicri 270 senesine doğru Hindistan dillerinde birine Kur'an-ı Kerim'in tamamının tercüme edildiği ve hicri 303 tarihinde vefat eden Mu'tezili âlimlerden Ebu Ali Muhammed b. Abdil-Vehhab el-Cubba'i'nin Tefsir'ul-Kur'an adlı tercümesi olduğu bilinmektedir. Samani Devleti Sultanlarından Mansur b. Nuh zamanında hicri 345 yılında bir âlimler heyeti tarafından Kur'an Farsçaya tercüme edilmiş ve bu tercüme, Taberi tarafından yapılmış Kur'an tefsirinin bir özeti ilave edilmiştir. Bu tercümenin el yazma nüshaları bize kadar gelmiştir. Bunları tetkik ettiğimizde, bu tercüme yapanların Arap dilini çok iyi bildikleri görülmektedir. Aynı ilmi heyet, Kur'an Kerim'i Türkçeye de tercüme etmiştir ki günümüzde bunun iki ayrı Türk lehçesinde yapılmış el yazmaları bulunmaktadır. Hicri üçüncü asırdan sonra birçok milletler dilinde yapılmış Kur'an tercümesi ile ilgili misaller çoğaltılabilir.²¹ Bu bilgilerden hareketle Kur'an-ı Kerim'in tercümesi ilk dönemlerden hatta Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanından itibaren başlamıştır diyebiliriz.

“Kur'an tercümesi söz konusu olduğunda, kaynak dili Arapçayı ve tercüme edileceği diğer hedef dilleri de iyi bilmek gerekir. Zira çeviri işlemi söz konusu iki dile

²¹ Tercüme çalışmaları için bkz. Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi* (Çev. Salih Tuğ), İFAV Yayınları, İstanbul 2000, 101-103.

hâkimiyet meselesidir. Dolayısıyla bir çevirinin mükemmelliği ya da eksikliği, bu dillere hâkimiyet meselesine bağlıdır. Bu husus Kur'an kavram ve ifadeleri için de geçerlidir. Bunlara hedef dillerde eşdeğerli veya anlam ve yorum merkezli tam karşılık bulmak kelimenin tam anlamıyla dil meselesine hâkimiyete, kullanılan dile vakıf olmaya indirgenebilir.²²

Kur'an'ın manaları tercüme ve tefsirlerdeki kadar değildir. Ondan her zekâ, kudreti nispetince ilim devşirecektir ve sonsuza açılan manaları anlatılmakla ve tercüme edilmekle bitmeyecektir. İşte onun bu eşsizliği ve aslındaki musiki taşıyan ve şiir üstü üslubunun tercüme edilmezliği karşısında, Kur'an'ın aslına müracaattan başka çare kalmamaktadır. Mademki Kur'an, insanların yaratıcısından, farklı dilleri konuşan insanlığa kelimeyi tevhidin manasında birleştirici bir çağrı yapan evrensel bir hitaptır. O halde onun dili ile bütün insanlık karşı karşıya getirilmelidir. Kur'an'ı anlamak isteyenler o dili öğrenme cehdinde olmalıdırlar. Onu tanıtmak için milletlerin milli eğitim programlarındaki edebiyat öğretimi programlarına benzer bir programın uygulanması gereklidir. Bu bir tek kişinin elinden gelecek kolay bir iş değildir. Bu devletlerin, insanlığın ve tüm müslümanların birlikte yapacağı büyük bir meseledir.

Özet olarak Türkler çok eskilerde Orta Asyada İslamı kabullendiği malumdur. İslamı kabul eden Türkler mutlaka Kur'an'ı okuma ve anlama ihtiyacı duymuşlardır. Türklerden ilk şehirleşme, uygarlaşma ve okuma yazmaya çalışanlar Uygurlar olmuştur. Türklerden önce Uygurların Kur'an'ı tercüme ettiği bilinmektedir. Bundan hareketle coğrafi olarak Uygurlara daha yakın yaşayan Kazakların da Kur'an'ı okuma ve anlama hususunda arzu etmişlerdir. Ancak Kazakların Kur'an-ı Kerim'i tercüme ettiğine dair bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamaktadır. Kazakların o günkü kullandıkları dili bugünleri değişime uğramış ve o günün kullanılan alfabesi de tamamen değişmiş durumdadır.

²² Hasan Yılmaz, "Elmalılı ve Çantay'ın Mukaddimleri Özelinde Çeviri Olgusu ve Kur'an Meallerine Dair", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı: 30, 2008, s. 110.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN TERCÜME PROBLEMLERİ

1. 1. TERCÜME

Tercüme kavramına bugünkü çeviri bilimin getirdiği yeni tanım ve mülahazalar perspektifinden baktığımızda, onu bazen alanı çok genişlemiş, bazen de çok daralmış bir kavram olarak görürüz. Bazı bağlamlarda kuru bir aktarım, bazı bağlamlarda çok orijinal bir sanat, bazı bağlamlarda tefsir, bazı bağlamlarda da tevil görünmektedir. Ama esasta tercüme, anlamayı ve anlatma sanatını kuşatmış bir kavram olarak da buluruz. Başka bir ifade ile tercüme sanatını, en yalın tarifıyla, kendine ait usulleri, ilke ve meseleleri olan, lisanla alakalı bir tahlil, bir analiz muamelesidir şeklinde tanımlayabiliriz. Yüzyıllar boyu varlık ve tekâmülünü devam ettiren bu faaliyet üzerinde hiç de az düşünülmemiştir. Tercüme, kimileri sanat veya ilim, kimileri yalnızca beyanname veya bilgi aktarımı olarak görmüşlerdir. Buna rağmen yine yeterince incelenmediğini, hatta bilinmediğini söylemek mümkündür.²³

Tercüme kelimesi, hem kökeni hem kök harfleri hem de kullanışı hakkında farklı görüşler bulunması itibariyle sorunlu bir kavramdır. Kökeni yönüyle kelimenin Arapça olup olmadığı dilbilimciler arasında tartışmalıdır. Bazıları onun Arapça olduğunu kabul ederken bazıları da onu Arapçaya geçmiş bir kelime olarak görmektedirler. Kelimenin, Arapça kökenli olması veya sonradan Arapçaya girmiş olması (muarreb) çok önemli değildir. Zira bütün dillerin birbirlerinden etkilendiği bilinen bir gerçektir. Kur'an'da yabancı kelime bulunduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf olmakla birlikte, çoğunluğun görüşüne göre, Kur'an'da sayıca çok az da olsa köken itibariyle Arapça olmayan kelimeler vardır. Bu husus daha ziyade Kur'an ilimlerinden Garibü'l-Kur'an'ın konusu olarak tartışılmaktadır. Şunu da söylemek gerekir ki, eğer bir kelime, bir toplumun diline yerleşmiş, onun potasında erişmiş ise, artık o toplumun malı olmuş demektir. Bunun örneklerini her dilde bulmak mümkündür. Tercüme kelimesinin de bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.²⁴ Bütün dillerin birbirlerinden etkilenmesiyle birlikte farklı veya aynı anlamda, ortak kelimelerin de olduğu bir gerçektir. Diller arasında da eşdeğerlik, kültür ve deyim farklılıkları vardır.

²³ Gürbüz, s. 72.

²⁴ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleeri*, Rağbet Yay., İstanbul 2007, s. 37.

Tercüme kelimesinin kullanımına gelince, bu kelime aslına uygun olarak hem Türkçede olduğu gibi tercüme hem de Kazakçada da tercüme olarak kullanılmaktadır. Fakat pek çok Türk müellifleri de Arapçadaki kullanım şekli olan terceme tarzında da eserlerinde kullanmışlardır. Tercüme kelimesi Kazakçada çok yaygın olmamakla birlikte halk arasında ve eserlerde kullanılan, bilinen bir kelimedir.

“Tercüme kelimesi luğatte çeşitli anlamlar taşır. Bu kelimenin kökü dört harfli (rubai) “t-r-c-m” fiilidir. Nedense el-Cevheri, bu kelimenin üç harfli (sülasi) “r-c-m” den geldiğini söylemektedir. Bu görüşe bazı filologlar itiraz etmişlerdir. Luğat kitapları genel olarak tercüme kelimesini “bir kelamı, bir dilden başka bir dile çevirmek” gibi manaya alırlarsa da, bu kelime bundan başka manalarda da kullanılmıştır.”²⁵

Tercüme aslı “terceme” olup, terceme denildiğinde bir kelam söz konusudur. O kelamı diğer bir dilde açıklamaktır. O kelamı açıklayana da tercüman veya türçüman denir. Tercüme, bir kelamı diğer bir dile nakletmektir. Tercüme aynı zamanda bir tefsirdir. Terceme, bir şahsın hayatını, ahlakını, nesebini anlatmasına da denir²⁶

Cerrahoğlu'nun Tefsir Usûlü kitabında tercüme kelimesini anlamları hakkında maddeler halinde aynen şöyle ifade edilmektedir:

- a) Tercüme kelimesi bir “baba” unvan koymak manasına gelir.
- b) Bir kimsenin hayatını anlatması manasına kullanır. Dilimizde kullandığımız, terceme-i hal bu anlamdadır.
- c) Kendisine ulaşmayan kişiye sözü tebliğ etmek demektir.
- d) Bir sözü söylendiği dilde açıklamayada tercüme denir. Mesela, İbn Abbas hakkında Hz. Peygamberin “O Kuran’ın tercümanıdır” sözü bu tarifimize en iyi örnektir.
- f) Bir sözü kendi dilinden başka bir dile tefsir edip açıklamaya da tercüme denir. El-Bağavi ve İbn Kesir tefsirlerinde “terceme kelimesi Arap dilinde, dil ister aynı isterse ayrı olsun, teybin manasında kullanılır” demektedir.
- e) Sözü bir dilden diğer bir dile nakletmeğe terceme, bu sözü nakledene de tercüman denir. Bugün kullandığımız terceme kelimesi buradaki manaya tahsis edilmiş gibidir.”²⁷ Böylece tercüme kelimesinin çok çeşitli kelime anlamları vardır.

²⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV. Yayınları, Ankara 2006, s. 215-216.

²⁶ Heyet, *el-Müncid fi'l-Luğa*, Dara'l-Meşrak, Beyrut 2002, s. 60.

²⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 216.

ez-Zehebi ise, tercüme kelimesini şöyle ifade etmektedir: Maksadını ve net bir şekilde anlaşılmasını temin etmek için bir sözü kendi dilinden diğer bir dile nakletmeye tercüme denir, bu sözü nakledene de tercüman denir.²⁸

Tercüme kelimesinin ıstılahtaki manası ise “Bir kelamın manasını diğer bir lisanla dengi bir tabir ile aynen ifade etmektir. Terceme aslın manasına tamamen mutabık olmak için sarahatte, delalette, icmalde, tafsilde, umumda, hususta, itlakta, takyitte, kuvvette, isabette, hüsnü edada, üslubu beyanda, hâsılı ilimde, sanatta asıldaki ifadeye eşit olmak iktiza eder. Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur. Hâlbuki muhtelif lisanlar beyninde hututu müşterek ne kadar çok olursa olsun, her birini diğerinden ayıran birçok hususiyetler de vardır. Onun için lisanî, edebi özelliği olmayıp, sırf akıl ve mantığa hitap eden kuru ve fenni, bilimsel eserlerin ilmi kabiliyeti terakki etmiş olan lisanlara, hakkiyle tercümesi kabil olduğunda söz yoksa da, hem akla hem kalbe yahut yalnız zevk ve hissiyata hitap eden ve lisan noktasından edebi kıymeti ve sanat zevkine haiz bulunan canlı ve bedii eserlerin tercümelerinde başarılı olunduğu çok az görülür.”²⁹ Demek oluyor ki, bir dilden diğer bir dile tercüme yapılırken, kelamın bütün manave maksatlarına itina gösterilmesi icap etmektedir.³⁰ Bununla birlikte, bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken ifade ve metinlerin manalarını, inceciklerini tam ve eksiksiz aktarmak mümkün değildir. Zira gerek dillerin kapasite, yapı ve edebi sanatlar yönünden birbirine denk olmayışı, gerekse çevirmenin yetersizliği mükemmel bir çevirinin inşa edilmesini son derece zorlaştırmaktadır. Bu zorluk, çevrilecek metnin niteliği ve edebi üslubuna göre daha da önem arz etmektedir. Bu nedenle, çevrili yapılacak metnin lafızlarından veya manalarından ya da her ikisinden kısmen fedakârlıkta bulunmak kaçınılmaz olmaktadır. Zira çevirmen ile çeviri dilin eksikliğinden kaynaklanan engellerin bulunmayacağı durumlar olsa bile, dillerin ve bu dilleri konuşanların kendilerine has ifade özellikleri ve üslupları, duygu ve düşünceleri vardır. Bunların başka dillerde aynen anlatılması mümkün değildir.”³¹

Fakat bir dildeki anlaşılması istenilen mana ve maksadı, başka dildeki insanlara anlatmanın, ulaştırmanın en kısa yolu tercümedir, tercümanlık, mütercimlik yapmaktır. Yoksa yapılan tercüme eksik olur diye çekinme olursa başka şekilde o kelamdaki mana

²⁸ ez-Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l Müfessirun*, Beyrut ts., I, 13-15.

²⁹ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, (Sadeleştirilenler; Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay), Akçağ Yayınları, Ankara 2006, I, 41.

³⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 216.

³¹ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 40.

ve maksadı ulaştırmak mümkün olmaz. Fakat o kelamdaki anlaşılması gereken mana ve maksadı tek, kelime kelimesin tercüme değil de açıklama yaparak yani o kaynak dildeki anlaşılması istenilen kelamın mana ve maksadına bütünsel olarak bakılmalıdır. Bizim konu edindiğimiz Allahın kelamı Kur'an olduğu için daha çok hassasiyetle, dikkatle önem vermemiz ve kaynak dil ile hedef dili de en iyi bir şekilde tüm çeşitleriyle kavraya bilmemiz gerekmektedir. Tercüme yapmak için kaynak dil ile hedef dili bilmekte yeterli olmayabilir. Bununla birlikte birtakım tercümanlıkla ilgili gerekçeleri de bilmek icap ediyor.

Tercüme kelimesinden türeyen ve çok yaygın bir kullanıma sahip olan "tercüman" ile "mütercim" kelimelerine de kısaca değinmek istiyoruz. Türkçede de tercüman olarak kullanılan kelimenin menşei ve okunuşu, kullanışı konusunda dilbilimciler arasında farklı görüşler vardır. Nitekim ilk dönem müelliflerinden olan Buhari (256/870), meşhur hadis koleksiyonunda yer alan hadislerde tercüman kelimesini kullanmıştır. Türkçeye de bu yaygın olan tercüman şekliyle geçmiştir. Tercüme kelimesinin anlamları dikkate alındığında tercümen kelimesinin belirginleştii görölür. Buna göre tercüman, "dil tefsircisi" olup, bir dilde söylenen bir sözü başka bir dile sözlü çeviren, açıklayan ve yorumlayan kişidir.³²

Mütercim kelimesine gelince, bu kelimeye özellikle Arapça sözlüklerde çok yer verilmediğini tespit ettik. Bunun sebebi ise, muhtemelen ilk dönemlerde sözlü kültürün etkisidir. Aralarında nüans olmakla birlikte "tercüman" kelimesi, daha ziyade sözlü aktarım eylemi için kullanılmıştır. Mütercim, t-r-c-m fiilinden türemiş etken ortaç (ism-i fail) olup, bir metni tercüme edendir. Bu kelime, tercüman kelimesiyle anlam bakımından örtüşmekle birlikte aralarında şöyle bir nüans vardır: Tercüman, bir dilde söylenen bir sözü, başka bir dile sözlü olarak çeviren, mütercim ise, yazılı bir metni bir dilden başka bir dile yazıyla aktarandır. Kısaca, tercüman çeviri işini sözlü; mütercim ise, bunu yazılı olarak yapandır. Bununla birlikte günlük dilde özellikle tercümanın, yanlışlıkla mütercimin yerine kullanıldığı da bir vakıadır.³³

Günümüz çeviri kuramları ile ilgili eserlerde tercüman ve mütercimin yerine, daha ziyade 'dilmaç' ve 'çevirmen' kelimeleri kullanılmaktadır. Buna göre dilmaç, sözlü çevirmenlik yapan kimse, çevirmen ise, yazılı metinleri bir dilden başka bir dile yazılı

³² Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 40-41.

³³ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 41-42

olarak çeviren kimsedir. Ancak dil ve kültüre mal olmuş kavramların, ideolojik eğilimlerden dolayı değiştirilemeyeceği kanaatindeyiz.³⁴

Tercüme kelimesi Kazakçada da olduğu gibi yaygın olmamakla birlikte kullanılan bir kelime olmaktadır. Kazakçada tercüman yerine “tilmaş, tilşi” yani “dilmaç, dilci” ve “mütercim” yerine de aktarmacı, çevirmen anlamına gelen “audarmaşı” kelimesi kullanılmaktadır.

1. 2. TERCÜME ÇEŞİTLERİ

Genel olarak tercüme iki kısımda incelenebilir. A) Sözcüklerin esas alındığı harfî veya lâfzî tercüme. B) Anlamın esas alındığı tefsiri veya manevî tercüme.

1. 2. 1. Harfî Tercüme

Harfî veya lâfzî tercüme: Nazmında ve tertibinde aslın benzemesi gözetilen³⁵ veya diğer bir deyimle müradifi, müradifinin yerine koymaya benzeyen tercümedir. Harfî tercüme yapan kimse, tercüme yapacağı metindeki her bir kelimeyi ele alıp, her yönden onun yerine geçebilecek diğer dildeki lafızları gözden geçirmesi gerekir ki, ekseriye bu şekildeki tercüme, asılda kastedilen manayı aksettirmekte güçlük çeker.³⁶ Onun içindir ki, bu tercüme tarzı edebî eserlerde özellikle Kur'an- Kerim'de son derece güç, hatta imkânsız görülen bir tercümedir. Kur'an'da harfî tercüme tarzı ile çevrilmesi mümkün olmayan ayetlerde bulunmaktadır. Bundan dolayı diyebiliriz ki, Allah'ın muciz bir kelamı olan Kur'an'ı, belağat, fesahat, icaz ve üslubuyla başka bir dile harfî tercüme yoluyla tam ve doğru bir şekilde tercüme etmek mümkün değildir.³⁷

“Çeviri kuramları açısından yukarıda temas ettiğimiz doğrudan çeviri tekniklerinden olan “sözcüğü sözcüğüne çeviri” türünün geleneksel tefsir disiplinindeki tam karşılığı olan harfî tercüme, “lâfzî, literal, kelimesi kelimesine, motamot, sözcüğü sözcüğüne ve müsavi diye de isimlendirilmekte ve nazım (cümle dizini) ve tertipte aslına uygunluğu gözetip, kaynak metnin bütün manalarını koruyarak bir dildeki sözü başka bir dile çevirmek” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tercümede, kaynak metnin biçimsel öğelerin elden geldiğince korunarak amaç dile aktarılması önemlidir. Dikkat edilecek olursa, bu tercüme yönteminde hem nazım hem de tertip yönünden kaynak

³⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 42

³⁵ ez-Zehebi, I, 23.

³⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 217.

³⁷ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2008, 40-41.

metin ile amaç dil arasında bir benzerliğin sağlanması söz konusudur. Bu tercümedeki kaynak metindeki her bir kelimenin ele alınıp, amaç dilde onların yerine geçebilecek kelimeler özenle seçilerek aktarılır. Bu nedenle, bu teknikle yapılan bir tercümede, genellikle kaynak metnin anlamını yansıtmakta zorluklar kaçınılmazdır.”³⁸

“Tercüme edilen aslın nazmında, tertibinde aslın uygunluğu ve bütün manaları gözetilerek bir sözü, bir dilden diğer bir dile aktarmaktır. Böyle bir tercüme aynı dildeki müteradif kelimeleri birbirinin yerine koymakla da olabilir. Başka dillere ait aynı manaya gelen kelimeler de olabilir. Böyle bir tercüme aslına uygun olmalı, orijinalinin manasını, metot ve üslubunu, belağatını tamamen kendimde bulundurmalıdır. Bunun ne kadar zor olduğu aşikârdır. İnsanların eserleri arasında bile böyle bir tercüme yapmak oldukça zordur. Çünkü diller arasında farklar vardır. İnsanların üslupları, ifade ettikleri manalar farklıdır. Bütün bunlar bu tip tercümenin ortaya çıkmasına büyük bir engel teşkil etmektedir. İşte böyle bir tercüme Kur’an için söz konusu olursa, büsbütün imkânsız olur. Bu yüzden Kur’an’ın harfi tercüme ile tercüme edilemeyeceğine, eski ve yeni bütün İslam âlimleri ittifak etmişlerdir. Çünkü Kur’an’a yapılan harfi tercüme, hiçbir zaman asıl maksadı ifade etmede orijinalinin yerini tutamayacaktır. Mucize yönü zayi olacaktır. Kur’an’ın nazmı ve manası bozulacaktır. Hürmeti çiğnenmiş olacaktır. Neticede insanların dünya ve ahiretle ilgili düzene sokma ve bu işlerle alakalı hükümleri ortaya koyma özelliğini kaybedecektir.”³⁹

Harfi tercümede çeviri ya misli misline ya da misli dışında yapılır. Misli misline tercüme Kur’an’ın cümle dizinlerini üslûbunu, edebi sanat ve hükümlerini tüm özellik ve güzelliklerini bir başka dile aynen aktarmaktır. Bu ise Kuran için mümkün değildir. Çünkü Kur’an, lafız ve manasıyla insanoğlunun bir benzerini asla getiremeyeceği özelliğe sahip icazın bütün niteliklerini bünyesinde barındıran muciz bir kitaptır. Yapılacak harfi tercüme ile Kuran’ın kendine has tertip özellikleri, üslup sırları, mana incelikleri kaybolacaktır. Zira böyle bir tercüme ile elde edilecek metinde ne insanı aciz bırakacak bir üslup olacak, ne de onun iniş esprisindeki hidayet rehberi olma ve cümlelerinden pek çok hüküm çıkarma özelliği bulunacaktır. Mislinin dışında, insanın etkinliği ve hedef dilin kapasitesi oranında metnin amaç dile aktarılması şeklinde yapılacak bir harfi tercüme gelince, bu tür tercüme Kuran’ın dışındaki metinler için uygun olsa bile, Kuran için uygun olamaz. Zira bu çevri tekniğinde de, Kuran’ın

³⁸ Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleri*, 111-112.

³⁹ Eroğlu, s. 7-8.

nazmının heder edilmesi ve mana ihlali söz konusudur. Kaldı ki böyle bir işlemi yapmak için herhangi bir zorunlulukta yoktur. Kısaca, harfî çeviri tekniğinin her iki yöntemi ile yapılacak tercümelerin, Kur'an'ın sıhhatli bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamayacağı barizdir.⁴⁰

Tercüme genel olarak ya asıl metne bağlı kalarak ya da metnin anlamı öncelenerek iki şekilde yapılabilir. Metne bağlı tercüme, asıl metindeki bütün kelimelere, tercüme edilen dilde karşılık vermeye çalışır. Diğerinde ise anlam esas alındığından, yerine göre bazı kelimeler atlanabilir veya ilave edilebilir. Metne bağlı veya harfî harfine tercüme, bilimsel ve hukuki eserler için kolay ve pratik bir seçenekse de bunun edebi eserlerde ve özellikle Kuran'ı Kerim'de uygulanması son derece güç, hatta bazen imkânsızdır. Çünkü Allah'ın muciz kelamı olan Kuran'ı fesahat, belagat, icaz ve üslubuyla başka bir dile çevirmek imkânsızdır. Bununla birlikte Kuran'ın bu özellikleri onun tercümesine engel değildir ve yüce mesajı, dili ne olursa olsun, her insana ulaşmalıdır. Anlamı esas alan tercüme yönteminde mütercim, asıl dildeki ifadeleri iyice anladıktan sonra, onların içerdiği anlamı kendi üslup ve ifadesiyle diğer dile aktarır. Bu yöntemde her harf ve kelimenin tercüme edilmesi zorunlu değildir. İşte Türkiye'de Kuran'ı Kerim tercümesi yerine, daha çok "meâl" deyiminin kullanılması, tercümenin anlam esas alınarak yapıldığını, eksik ve yetersiz olabileceğini ve Kuran'ın yerini tutmadığını belirtmek içindir.⁴¹

Kur'an'da harfî tercüme tekniği ile çevrilmesi asla mümkün olmayan pek çok ayet vardır. Özellikle deyimsel ve mecâzi ifadeler bunun en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır. Harfî tercüme taraftarı olan mütercimlerin, ayetlerin anlaşılır kılınmasından çok, metne bağlı kalma kaygısı ön plandadır. Oysa mecâzi veya deyimsel ifadeler hiçbir zaman kelimesi kelimesine tercüme edilemezler. Edildikleri takdirde hem anlamlarını hem de edebi özelliklerini yitirmektedirler. Sonuçta, yapılan harfî tercüme anlamsız kelime yığınları olmaktan öte gidememektedirler. Böyle olunca harfî tercüme ile ayetlerin ne demek istediği yansıtılamamaktadır. Kuran Allah'ın muciz kelamıdır. Onun başka hiçbir metinde olmayan kendine has bir takım nitelikleri, üslubu ve ifade biçimi vardır. Bunların benzerini kendi dilinde söylemek mümkün olmadığı gibi, başka bir dilde söylemek hiç mümkün değildir. Kur'an'ın harfî tercümesi, her ne

⁴⁰ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 111-112.

⁴¹ Mehmet Paçacı, *Kur'an'a Giriş*, İsam Yay., İstanbul 2008,149.

kadar mütercim, dilin üslup ve tertibinde dirayetli ve mahir olsa da Kur'an'ı Kuran olmaktan çıkarır.⁴²

“Kur'an-ı Kerim incelendiğinde ise görülür ki, Kur'an'ın oldukça geniş temel kavramlarını tek kelime ile karşı dilde karşılamak çoğu zaman imkânsızdır. Mesela, Allah için Tanrı, hamd için övgü, din için ceza veya karşılık kelimelerinin bire bir denk olmadığı açıktır. Tefsirlerde bunun gibi kavramlar için geniş açıklamalar yapılması bunun bir delilidir. Ancak mealler böyle bire bir karşılama yoluna tevessül etmekten çekinmemişlerdir. Bu davranışlarının meydana getireceği yanlış anlamayı, meallerin ön sözlerinde meal tekniği ile tercümenin daima noksan olacağını, meallerin asla Kur'an sayılmayacağını söylemek ve okuru bir istikamette uyarmakla gidermeye çalışmışlardır.”⁴³

Kur'an'ın harfiyen tercümesinin yapılabilmesinin önündeki engellerin belli başlılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Fesahat ve belagati, icazi, asli ve tali manaları, müşterek lafızları, kıraat farklılıkları, irab vecihleri, kelimeleri ses ve mana arasındaki ahengi, müteşabih ayetlerin bulunması, çeşitli edatlar, zamirler ve aidiyetleri, müzekkerlik ve müenneslik durumu vs.⁴⁴

Sonuç olarak baktığımızda, Kuran tercümesi başta olmak üzere edebî eserlerin başka dile tercümesi için harfi tercüme tekniğinin kullanılması uygun olmadığını görmekteyiz. Çünkü her dilin, diğer dillerde olmayan kendine has ifade biçimi, üslûbu, çeşitli anlamları, kelime ve kavramları vardır. Harfi tercümede bunların aynen yansıtılması mümkün değildir. Dolayısıyla Allah'ın muciz kelamı olan Kur'an'ı harfi tercüme yoluyla tam ve doğru bir şekilde tercüme etmenin imkânsız olduğu anlaşılmaktadır.

1. 2. 2. Tefsirî Tercüme

Nazmında ve tertibinde aslına benzemesi gözetilmeyen tercümedir. Bu tercümedeki gaye, metindeki mana ve gayelerin güzel bir şekilde ifade edilmesidir. Bu tercümeyi yapan kimse, cümlenin delalet ettiği manayı diğer dilde de aynı şekilde ifade edecek bir şekilde anlatmasıdır. Görüldüğü gibi, tefsiri tercüme, harfi tercüme gibi zor değildir ve

⁴² Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 112-114.

⁴³ Gürbüz, 89.

⁴⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 114.

ondaki ağır şartları ihtiva etmemektedir. Zamanımızdaki tercümelere daha ziyade tefsiri tercümeyle itimat edilmiş ve bu tercüme şekli daha üstün tutulmuştur.⁴⁵

Yukarıdaki söylediğimiz esasen genel anlamdaki tercüme için söz konusudur. Şayet Kur'an'ın tercümesinden söz edilecek olursa, bu durumda zorunlu olarak tefsiri tercüme akla gelir. Çünkü Kur'an'ın pek çok harfi, edatı, kelimesi farklı manalar ifade etmektedir. Yine Kur'an'da pek çok edebi sanat vardır. Bunlarla bazen asli manadan başka anlamlar da kastedilmiş olabilir. Ayrıca onda değişik kıraat vecihleri ve bazen bunlardan kaynaklanan farklı anlamlar da söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla bunları harfi tercümeyle nakletmek pek mümkün değildir. Zira bu tercüme şeklinin, edebi değeri olmayan, sıradan eserler için bile imkânsız denecek kadar zor olduğu itiraf edilmiştir.⁴⁶

Anlamın esas alındığı bu tercüme çeşidinin yaygın ve meşhur diğer adı ise manevi tercümedir. Bu tercüme, orijinalindeki söz dizimi ve tertibi gözetilmeden yapılan tercüme olup, burada önemli olan, kaynak metindeki söz konusu olan anlatımın vermek istediği mesajı amaç dile tam ve uygun biçimde yansıtmaktır. Bir başka ifadeyle kaynak meyın yapılarının elden geldiğince, çeviri metin dilinin anlam-bilimsel, sözdizimsel ve biçimsel işleyişine uydurulmasıdır. Tefsiri tercümenin bu hedefine bakılarak onda sözcük seçimi, anlatım yöntemi için her hangi bir kriterin söz konusu olmadığı zannedilebilir. Ancak durum öyle değildir. Harfi tercümede olduğu gibi, bu tercümede de sözcüklerin, terimlerin ve deyimlerin seçimi, cümle kuruluşu ve anlatım yöntemi son derece önemlidir. Hatta tefsiri tercüme, harfi tercümeyle de kapsayacak bir niteliğe sahiptir. Sadece bu uygulamada mütercim için sürekli bir tutuculuk söz konusu değildir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi tefsiri tercüme, Kuran'ın başka dildeki bir çeşit tefsiridir. Bu tercüme, Kuran'ın aynısı değil, onun başka dildeki bir tür yorumudur. Bu tercüme tekniğinde, tercümenin harf ve lafızlarında, cümle ve ibarelerinde Kuran'ın orijinine müsavi olmadığı gibi, her harf ve kelimesinin tercüme edilmesi de zorunlu değildir. Önemli olan Kuran, metnindeki ibarenin anlamını iyi anlayıp, asli anlamlarını gözeterek bir takım tasarruflarla yeniden üretmektir.⁴⁷

Tefsiri tercümeyle yapan, aslın terkininin delalet ettiği manayı kasteder ve onu anlar. Sonra her kelimenin üzerimde durmadan, başkasını onunla değiştirmeye zorlamaksızın

⁴⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 217.

⁴⁶ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 41-42.

⁴⁷ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelere*, 115-116.

aslın sahibinin muradına uygun bir şekilde, aslın manasını ifade edecek bir kalıba döker. Tefsiri tercüme, Kur'an'ın başka dildeki bir çeşit tefsiridir. Bu tercüme, Kur'an'ın aynısı sayılmaz. Belki onun mealini bir dereceye kadar anlatmış, açıklamış olur. Kur'an'ın bu şekilde tercümesi caiz görülmüştür. Bununla birlikte başka bir tercümenin caiz olabilmesi için, tefsirdeki şartlara riayet edilmesi gerekir. Sadece şahsi görüş ve lügate dayanılarak yapılmış olan bu çeşit tercümeleri okumak caiz görülmez.⁴⁸

Tefsir bir bakıma Allah adına söz söylemektir. Allah'ın kelamından muradın ne olduğunun tayin edilmesi, mesuliyetli bir iştir. Bu mesuliyeti Hz. Peygamber sarahaten ifade ederek, ihtiyati bir tedbir koymuştur. Tirmizi, Sünende geçen “Kur'an hakkında, ilmi olmaksızın söz söyleyen, cehennemdeki yerine hazırlansın” ve “Kendi rey'yle Kur'an hakkında söz söyleyen kimse, isabet etse bile hata etmiştir” hadisleri ile uyarmıştır. Başka müteaddit hadislerde de “Kur'an'ı öğrenerek onu Allahın muradından başka şekilde te'vil edenlerin” maruz kalacakları haber verilir. Rey ile tefsiri men eden hadislerin ekserisinin isnadı münakaşalıdır. Birçok âlim, sahih olmak kaydı ile bu hadisleri çeşitli vecihlerle izah etmişler. Bunlarla tefsirin mutlak bir manada men edilmediğini belirtmişlerdir. Hadisteki rey'den murat, çoğunluğuna göre “şahısta daha önce mevcut olan bir fikirdir.” Yani Kur'anı, bu mezhebine uydurması zemm edilmiştir. “Bir kimse sırf şahsi görüşüyle Kur'an hakkında söz söylese, hakka isabet etse bile tuttuğu yol hatalıdır. Çünkü isabet etmesi tesadüfidir” manasına gelir.⁴⁹

“Rey'in mutlak manada men edildiğini söylemek doğru değildir. Kur'an'ın manasını beyan, hükmünü istinbat, lafzını tefsir etmek ve muradını anlatmak lazımdır. Böyle olmazsa ahkâmın tamamı veyahut çoğunluğu muattal hale gelir. Yoksa Resulullahın tevkifi olarak bunları tefsir etmiş olması gerekirdi. O takdirde hiç kimse rey ile hareket edemez ve söz söyleyemezdi. Malumdur ki peygamber bunu yapmamıştır. Şu halde bununla mükellef değildi. Öyle ise Kur'an'ın tamamının tefsirinde tevkife lüzum yoktur. Hâlbuki onlar anladıkları nispette tefsir etmişlerdir. Bilmedikleri tarafların olması da tabii karşılanmak icap eder. Taberi'nin dediği gibi Kur'an'ın bir kısmının tevilini Allahtan başkası bilemez; bu kısmın ilmmini kendine tahsis etmiştir. Bir kısmının tevilini bilmek, Resulullahın beyanına mütevakkıftır. Üçüncü kısmı ise, Kur'an'ın kendisiyle nazil olduğu dili bilen herkes anlar.”⁵⁰

⁴⁸ Eroğlu, s. 8.

⁴⁹Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1998, 23-24.

⁵⁰Yıldırım, s. 25.

İslam âlimleri, beşerin gücü dâhilinde, tefsir yapabilme ehliyetine sahip kimselerin, Kur'an'ı tefsir etmelerinin caiz olduğunu ittifak etmişlerdir. Kur'an'ın tefsiri tercümesi de, bu hükmün şumulüne girmektedir. Bunda hiç şüphe yoktur. Çünkü tefsirî tercümenin ifadesi, tefsir ifadesine denk bir ifadedir. Tefsiri tercüme yapan kimse, tefsirdeki şartlara riayet etmelidir. Yani Hz. Peygamberin hadislerine, Arap dili ve edebiyatıyla ilgili ilimlere, dinde tespit edilmiş usul kaidelerine dayanmalıdır. Mütercim bozuk inancına göre tercüme yapmamalıdır. Her iki dilin üslûp ve hususiyetlerini çok iyi bilmelidir.⁵¹

Netice itibariyle Kur'an-ı Kerim'i harfi tercüme yöntemi ile tercüme etmenin uygun olmayacağını ve ancak tefsirî tercüme yöntemi ile tercüme edilmesinin daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

1. 3. TERCÜME OLGUSU

Tercüme olgusu kelimenin tam anlamıyla gerçekten bir sanattır. Bu sanat ise, kelimesi kelimesine birebir çeviri yapma çabası ile dilin işlevine uygun anlamı anlamına tercüme, anlam ve yorum merkezli çeviri yapma etkinliği arasında bir sentezden ibarettir. Bir başka ifadeyle çeviri olgusu, kaynak dil ile hedef dil arasındaki hassas eşdeğerlik dengesini çok iyi inşa etme sanatıdır. Tercüme etkinliği tarih boyunca dil, edebiyat, düşünce ve kültürle alakalı bir sanat olarak düşünülmüştür. Birbirinden birçok yönden farklı dilleri konuşan fertleri tanıştırma, bir araya getirme ve onlar arasında insani bağlar dokuma misyonunu da üstlenmiştir. Bu bakımdan tercüme ameliyesi çeşitli diller, dinler, farklı hayat tarzları ve kültürler arasında bir iletişim vasıtası; medeniyetler ve asırlar arasında aynı zamanda bir köprü de olmuştur.⁵²

“Çeviri, farklı dilleri konuşan insanlığın birbirini anlamasında ve birbiriyle tanışmasında çok önemli bir araçtır. Konuşma, duygu ve düşünce, bilgi ve birikimleriyle kendi içine sığmayan insanın taşması ise; tercüme bu taşkınlığın başka dilleri konuşan insanlığa ulaştırılmasıdır. Bu yüzden yetersizliği, eksikliği konusunda ne kadar eleştirilirse eleştirilirsün tercüme insanlık tarihinde çok önemli biri olan zor ve zorlu bir sanatın adıdır.”⁵³

⁵¹ Eroğlu, s. 10.

⁵² Yılmaz, s. 95.

⁵³ Akpınar, s. 9.

Her tercüme çeşidi bir tercüme ilkesini aksettirir. Başka bir ifadeyle, her çeşit tercüme, farklı bir ilkeden doğmuştur. Tercümeyi çeşitlendiren ve ona yön veren bu ilkelerden çoğu, çeviri şöyle olmalıdır, böyle olmalıdır gibi müspet veya menfi nitelikte nasihatler, emirler, mecburiyet ve yasaklamalar biçiminde süregelmiştir. Bunların derin bir düşüncenin mahsulü olmadıkları da gün gibi aşikârdır. “Tercüme kadın gibidir, güzel olursa sadık, sadık olursa güzel olmaz” gibi çarpıcı olmakla birlikte, mevzuya pek açıklık getirmeyen sathi, kısır kalmış görüşler bu kabildendir. Tercümeyi lisan bütünlüğü ve sistemleri zaviyesinden ele alanlar ise, onun imkânsızlığı noktasında ittifak ederler. Koschmieder (1953) tercümeyi şöyle tarif etmektedir: “Çeviri kaynak dildeki göstergenin ne ifade ettiğini bulmak, sonra bu ifade edilen şeyin amaç dilde hangi gösterge aracılığı ile ifade edilebileceğini tespit edip bu göstergeyi kullanmaktır. Sonuçta, iki metinde ortak olan bir şey vardır. O da ifade edilen şeyin yani anlamın aynı olmasıdır.”⁵⁴

İnsanlık tarihine baktığımızda, tercümanların rolü daima mühim olmuştur. Devletlerarası, siyasi ve ticari işlerde ve adli işlerde tercüme ehemmiyeti hiç küçümsenemez. Yine insanların tanışmaları, anlaşmalarında ve bilimde de tercüme işi çok büyük bir etkidir. Tercümanlık veya tercüme işi, mühim olduğu kadar, zor, çetin ve o derece mesuliyetli bir iştir. Çünkü bu iş ile meşgul olanlar, onu hangi dilden yaparlarsa yapsınlar daima hataya düşme tehlikesi vardır. Tercüme işi gerçekten bir sanat olduğu kadar da ilim ister ve aynı zamanda güzel bir iştir.

Herhangi bir metnin başka dile aktarılmasının adı olan tercüme ameliyesi, birçok maharetlerin bir arada değerlendirmesini zaruri kılan bir gayretler ürünüdür. Bir bakıma yeniden kaleme almak “telif”ten daha zor olan tercüme, bazı şartların öncelikle bulunmasından sonra girişilecek bir faaliyet olmalıdır. Son dönem mütefekkirlerinden Cemil Meriç’e göre tercüme bir “yaratış”tır. Çeviri sıradan bir işlem değil, bir sanattır. Kelimesi kelimesine tercümeyi benimseyenlere göre, çeviri, “kaynak” metnin bütün özelliklerini en iyi şekilde yansıtmak zorundadır. Herhangi bir yazıda mananın tercümesini benimseyenlere göre ise, kaynak metin vasıta dile yeniden üretilerek biçim ve içerikle ilgili bütün özellik ve boyutlarıyla okuyucuya taşınmalıdır. Kelimesi kelimesine tercüme tarzıyla yapılmış bir çeviri örneğine rastlamak mümkün değildir.⁵⁵

⁵⁴ Gürbüz, s. 84-85.

⁵⁵ Osman Cilacı, “Tercüme Teknikleri Açısından Meallere Genel Bir Bakış”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007, 23.

Tercüme, fikir ve sözleri aktarma olayıdır. Tercüme düşünsel, kültürel ve bilimsel bir operasyondur. Fikir, söz ve konuşmalar ise, duygu ve düşünceleri dış dünyaya yansıtan ifadelerdir. Bunları bütünüyle yansıtmak zor olduğu gibi, başka bir dile aktarmak çok daha zordur. Bu yüzden, duygularına bir türlü tercüman olamıyorum, itirafını duyarız sık sık. Nitekim şair Mehmet Akif bu gerçeği şöyle ifade eder: *“Ağlarım ağlatamam; hissederim, söyleyemem. Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım!”* Onun için tercüme olayı çok yönlü bir sanattır. Tercümenin amacı, ayrı dillerle anlatılmak istenen çeşitli duygu ve düşünceler arasında tam bir akort sağlamaktır. Özellikle çok değerli kültür mirasları olan içten seslenişlerin, ruh ve gönül haykırıışlarının, ızdırap ve acıların, heyecan, sevinç ve coşkuların tercümesi orijinal özellik ve güzellikleriyle bir başka dile çevirmek o kadar kolay değildir. Yapılan tercümede bazen olağanüstü bir akıcılık, güzellik ve ahenk görebilirsiniz. Ancak inceden inceye bir denkleştirme yaptığınız zaman bir şiir dördüğü içindeki sözcüklerden bile bir kaçının köprüyü geçemediğini görebilirsiniz. Bu nedenle çeviride, yalın olarak amaç birliğini korumak yeterli değildir. Özellikle şiir ya da edebi, felsefi ve bilimsel içerikli, ağır ve fazlasıyla kapalı anlatımların tercümelerinde bir dereceye kadar fire kaçınılmazdır. Çünkü tercüme bir bakıma, ağzı dar bir şişeden, gene ağzı çok dar olan başka bir şişeye akıcı bir maddeyi aktarmaya benzer. O maddeyi kabın dışına taşırmadan aktarmak mümkün değilse, tercüme de yüzde yüz söz, ya da anlam kaybına uğratmadan yapmak mümkün değildir. Nitekim bunun için şöyle denmiştir: *“Tercüme kadına benzer, güzelse sadık olmaz; sadıksa güzel olmaz.”* Aynı şekilde *“Tercüme, peçe üstünden sevgiliyi öpmeye benzer”, “Tercüme tersine dönmüş halıya benzer. Bütün motifleri üzerinde olduğu halde, hiçbir güzelliği algılanmaz”, “Ha çevirici, ha devirici”* gibi sözlerle tercümenin eksikliği, orijinal metnin yerini tutmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bütün bu sebeplerden dolayı tercümede gerçek amaç, yaklaşıklık yöntemiyle yapılan tercümenin her şeye rağmen, süzgecin alt ve üstündeki eşitliği her bakımdan ve daima en yüksek düzeyde korumaya çalışmaktır.⁵⁶

Hiçbir tercüme, orijinalinin yüzde yüz aynı değildir, gayri da değildir. Her tercüme, orijinal metnin anlaşılması için sarf edilen bir çabadır ve değerlidir. Çeviri tahriftir, sözü hiçbir tercümeni orijinal metnin aynısı olmayacağını anlatmak için söylenmiş olsa gerekir. Yoksa insanlık kültür tarihinde tercümenin de önemli bir yeri

⁵⁶ Akpınar, s. 12-13.

vardır.⁵⁷

1. 4. TEFSİR VE TE'VİL

Mukaddes kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'i muhataplara anlatmak için yapılan işte kullanılan, söz konusu olan "Tefsir" ve "Te'vil" kelimeleri olmuştur. Dolayısıyla bu kelimelerinin ilk devirdeki kullanılış şekillerini iyi bilmemiz icap eder. Bunun için de, önce bu iki kelimenin köklerinin lügat yönünden anlamlarını tespit etmek, sonra da ilk devirdeki kullanılış durumlarını ve Kur'an'ın açıklanması, beyan edilmesi bakımından tahsisini araştırmak gerekmektedir.

Tefsir ve te'vil kelimeleri bazı hallerde birbirinin müteradifi olarak irad edilirse de, çoğunlukla farklı maksatlar için kullanılırlar. Aralarındaki farkı tespit gayesiyle, bu kelimelerin birçok tarifleri yapılmıştır. Nispeten toplayıcı tariflerden birine göre tefsir, peygamberlere mahsustur. Te'vil ise hem peygamberlere, hem de başkalarına ait olabilir. Zira tefsir, mananın tahkik ve tayin edilmesidir. Bu da ancak Allah indinden olabilir. Te'vil'de lugavi ihtimaller bahis mevzuudur. Yapılan tarifler netice itibariyle, tefsirde katiyet manasının, tev'il'de ise ihtimal mefhumunun galip olduğunu ifade ederler. Bundan dolayı eski müfessirlerin birçoğu, tefsir yerine te'vil lafzını kullanmayı tercih etmişlerdi. Bir kısım ulemaya göre tefsir ile te'vil aynı manaya gelir.⁵⁸

1. 4. 1. Tefsir

Tefsir kelimesinin hangi kelimden türediği ve hangi anlamlarageldiği hakkında lügatlere baktığımızda, "Fesr" (فسر) veya "Sefr" (سفر) köklerinden türeyebileceğini ve "Tef'il" vezninde bir masdar olduğunu görüyoruz.⁵⁹

Fesr, الفسر (el-fesru) beyan etmek, keşfetmek, izhar etmek ve üzeri kapalı bir şeyi açmak gibi manalarda kullanılmaktadır. Bu manalardan istifade edilerek "Fesr" lügatta tabibin hastalığı teşhis için bakmış olduğu az suya denir. Bu az suyun zahiri benzerliğinden dolayı bevl olduğunu söyleyenlerde vardır. Tabibler bir şişe içerisindeki

⁵⁷ Akpınar, s. 13.

⁵⁸ Yıldırım, s. 20-21.

⁵⁹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts., X, 261; ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, Mısır 1972, II, 147.

bu suyu veya idrarı tahlil ve tahkik etmek suretiyle hastalığın sebebin bulabilirdir. Tefsir, bir bakıma te'vildir, manadır.⁶⁰

er-Rağib el-İsfehani'e göre de, fesr, makul mananın izharı, yani açıklanmasıdır. Hastalık emareleri taşıyan idrar numunesine de تفسرة (tefsire) denir. Çünkü bu idrar örneğine bakarak doktor hangi hastalık olduğunu ortaya çıkarır. O halde tefsir, fesr'in mübalağasıdır. Tefsir de kapalı bir kelime veya sözdeki mananın ortaya çıkarılmasıdır.⁶¹

Elmalılı ise, tefsirin sözlük manalarını verdikten sonra şöyle nakletmektedir: “Fesr” kelimesi, bir ortaya koyma ve açıklama anlamındadır ve işte “tefsir” terimi bundan alınmıştır. Fiilin kalıbındaki (harf) çokluğu daha fazla manayı, böylece “tef'il” kalıbı da manada çokluğu gösterdiği için, Rağib'in dediği gibi, tefsir kelimesi, fesr sözcüğünün mübalağası, yani kuvvetlisi, daha ileri derecede olanıdır ki, buna göre “tefsir” iyice ortaya koyup adamakıllı açıklayarak izah etmek anlamında” olmuş olur. Ebu'l-Beka Külliyyatında “tefsir” kelimesini açıklarken manadaki kuvveti şöyle ifade etmiştir: “İyice açıklayıp ortaya koymak ve bir şeyi asıl lafzından daha kolay ve anlaşılır bir ifade ile anlatmaktır.” Üsulü Fıkıh ilminde de tefsir, “gizli tarafı bulunan bir şeyi açıklamak” diye tarif olunur ve beyan konusunun kısımlarından sayılır.⁶²

Bu tanımıyla tefsir, daha çok dil içi bir tercüme anlatır. Örneğin: Türkçede yar kelimesini anlamayan bir kimseye, onun anlamdaşını vererek, uçurum dememiz bir tefsirdir. Buna tercüme dememizde de bir mahzur yoktur. Aslında diller arası bir tercüme veya tefsir de böyle bir faaliyetten başka bir şey değildir.⁶³

Tefsir kelimesinin taklib tarikiyle türeyebileceğini söylediğimiz “Sefr”(سفر) kökü, lügatlerde çeşitli anlamlara taşır.

Sefr sözü farklı anlamlara gelirse de, bu kelimenin Araplar arasında, kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve açmak gibi manalarda kullanıldığı da görülür. Mesela, (سفرت المرأة عن وجهها) “Seferati'l-merete 'an vecheha”, “kadın yüzünü açtı” yani yüzündeki örtüyü kaldırdı demektir. O halde buradaki sefr kelimesi keşf, açmak gerçek yüzünü göstermek manasındadır.⁶⁴

⁶⁰İbn Manzur, X, 261.

⁶¹ el-Hüseyni b. Muhammed er-Rağib el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986, 571-572; İbrahim Üneys, Adulhalim Muntasır, Atiyya Saulihi ve Muhammed Halafullah Ahmed, *el-Mü'camü'l-Vasid*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul ts., II, 688.

⁶²Elmalılı, I, 58.

⁶³ Gürbüz, s. 60.

⁶⁴Heyet, *el-Müncid fi'l-Luğa*, 337.

Fesr ve sefr kelimelerinin mana bakımından benzerlikleri ve Arap dilinde mevcut olan taklib sanatı göz önüne alınacak olursa, tef' il babından olan "tefsir" kelimesinin bu iki kökten de iştikak etmesi mümkündür. Bununla birlikte, bu iki kelime arasında mana bakımından bazı ince farkların bulunduğu görülür. "Fesr" ve "Sefr" kelimelerinin her ikisi de keşif manasıdır. "Sefr" kelimesinde zahiri maddi bir keşif, "Fesr" kelimesinde ise manevi bir keşif görürüz ve bunlardan gelen tef' il babı ise manayı keşif ve izhardır. Tefsir kelimesi eski felsefi ve ilmi eserlerin açıklanışı ve izahı olarak da kullanılır.⁶⁵

Sözlükte, "açmak ve açıklamak" manasına gelen tefsir, "maddi bir şeyin üstün açıp ortaya çıkarmak" manasına gelmekle beraber daha ziyade "manayı açmak, açık hale getirmek" anlamında kullanılmaktadır. Kelimeye Kur'an-ı Kerimde bu manada yer verilmiştir: **“Onlar Kur'an'ı inkâr etmek amacıyla sana ne zaman bir örnek getirseler, Biz mutlaka o meselenin içyüzünü ifâde ederek gerçeği ortaya koyuyor ve o konuda yapılması gereken en güzel açıklamayı yapıyoruz.** O halde, başka yerlerde hikmet arayışlarına gitmemeli, her konuda olduğu gibi, tebliğ ve irşâd konusunda da kendine Kur'ân'ı esas almalısın” buyrulmaktadır.⁶⁶ Terim olarak tefsir beşer için mümkün olan ölçüde Allah'ın muradını araştıran, anlama yollarını gösteren ilim dalı için kullanılmaktadır.

İmam Celalüddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli ve Celalüddin Abdürrahman b. Ebi Bekr es-Suyutii, tefsir kelimesinin "açıklamak, beyan etmek" manasına geldiğini ifade etmektedir.⁶⁷ Ve Kadı Beydavi de, tefsirden maksat, "açıklamak, beyan etmek, bir açıklık getirmek, iç yüzünün anlaşılır hale getirmek, keşif etmek, içinde olan gizli şeyleri açığa kavuşturmak" olduğunu söylemektedir.⁶⁸

"Tefsir kelimesinin yağmur damlalarının taş üzerine düşüp parçalanmasını ifade eden "فسرت النونة" terkibinden alındığı da ileri sürülmüştür. Buna göre de tefsir, açıklanması istenilen meseleyi, daha iyi anlaşılması için parçalara ayırmak manasını ifade etmektedir."⁶⁹

⁶⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 2005, 19-20.

⁶⁶ Furkan, 25/33.

⁶⁷ Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli ve Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti, *Tefsiru'l-Celaleyn*, Mektebetu ve Matbaatu'l-Meşhedî'l Hüseyini, Kahire ts., 322.

⁶⁸ Nasiruddin Ebi Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beydavi, *Tefsiru'l-Beydavi*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul ts., II, 140-141.

⁶⁹ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 28,

İmam Nesafi, tefsir kelimesi “keşfetmek, bir mevzuda açıklık getirmek, bir mevzunu anlatmak için, o manayı delalet eden kelimelerle açıklamak” olduğunu ifade etmektedir.⁷⁰

Tefsir, açıklamak ve beyandır. Kur’an tefsiri İslam ilimlerinden olup, Kur’an-ı Kerim’in ayetlerinin hikmetleri, ahkâmları ve diğer özelliklerinin açıklanması, beyan edilmesidir.⁷¹

Tefsir kelimesi ıstılah olarak, “müskül olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmektir”⁷² şeklinde tarif edilir. Fakat bu kapalılık kelamın sahibinden bir beyana muhtaç olur. Onun için hakiki tefsir Allah ve Resulü’nün beyanı ile yapılandır. Kısacası, hakiki tefsir rivayete muhtaç bulunan yani tevkifi olandır. İslam hukuku alanında, tefsirin çeşitli anlamlarından tercih edileni budur. Bu anlamın dışındakiler te’vil içerisinde mütalaa edilirler.⁷³

“Özet olarak ifade edecek olursak tefsir, “müskül olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmek” anlamına gelen tefsir kavramı olarak da, “insan gücü ve Arap dilinin verdiği imkân nispetinde Allahın muradına delalet etmesi bakımından Kur’an metninin içerdiği manaları ortaya koymak”demektir. Buna göre müfessir Arap dili ve belağatı ile ilgili bütün enstrümanları kullanarak kendi bilgi birikimiyle Allahın maksadını (kastu’l-mütekellim) Kur’an lafızlarından çıkarmaya çalışmalıdır.”⁷⁴

Bütün bunlardan sonra baktığımızda, tefsir kelimesin “fesr” veya “sefr” köklerinden türeyebileceğini gördük. Bu iki kelime çeşitli anlamlar taşısa da, Arapçada keşif, beyan, açmak, açıklamak, daha iyi anlaşılması için parçalara ayırmak, kapalı bir kelime veya sözdeki mananın ortaya çıkarılması, müskül olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmek gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Bizim kanaatimizce, tefsir kelimesinin “fesr” kökünden türeyebileceği daha ön görülmektedir. Tefsir kelimesi ulema örfünde önce Kur’an-ı Kerim’in manalarını keşf ve onda olan müskül ve garip lafızlardan kastedilen şeyi beyan, daha iyi anlaşılır hale getirmek gibi manalarda kullanılmışsa da, ilmi bir anlam olarak sadece Kur’an’a tahsis edilmemiş, diğer ilimi alanlarda da kullanılmıştır.

⁷⁰ Ebi Berakat Abdullâh b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, III, 166.

⁷¹ Heyet, *el-Mü'camü'l-Vasid*, II, 688.

⁷² İbn Manzur, X, 261.

⁷³ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 20.

⁷⁴ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 28.

1. 4. 2. Te'vil

Luğatte, “Te’vil kelimesi (ال- يؤول- أول) “e-v-l” kökünden “te’vil” ölçüsünde yapılan bir masdardır. Kelimenin aslı geri dönmek (rücu), döndürmek ve herhangi bir şeyi varacağı yere vardırman manasına geldiğini bildirir. Te’vil babı ise açıklamak, beyan, tefsir, keşf, izah, terceme, netice gibi anlamlarda kullanılır.⁷⁵

Taberi, te’vil’insözlü anlamını verdikten sonra çeşitli anlamına geldiğini⁷⁶ ve İbn Kesir ise, te’vil kelimesinin Kur’an’da çeşitli manalarda kullanıldığını ve tefsir, sebep, sonuç, akıbet, karşılık, netice rüya tabiri gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir.⁷⁷

Istilah olarak İbn Manzur, “Zahiri mutabık olan manayı iki ihtimalden birine hamletmektir” olarak ifade etmektedir.⁷⁸ Ez-Zerkeşi, (Ö. 792/1392) te’vil, ayetin muhtemel olduğu manalardan birine rücu edilmesi olduğunu söylemektedir⁷⁹ Es-Sa’lebiden naklen Cerrahoğlu (Ö. 427/1035) ise “te’vil ayetin siyak ve sibakına uygun olan muhtemel manalardan birine sarfıdır” demektedir.⁸⁰

Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsirinde ise, şöyle açıklama getirmektedir: “Sözlükte “dönmek, yerine varmak, yerini bulmak” anlamına gelen e-v-l kökünden türetilmiş olan te’vil, terim olarak usulcülerden önce ve sonra iki farklı manada kullanılmıştır. Öncekilere göre te’vilin iki anlamından ilki “sözü açıklamak, manasını belirlemeye çalışmaktır.” Taberi ayetleri açıklamaya başlarken te’vil kelimesini bu manada kullanmaktadır. İkincisi ise, “açıklanan sözden kastedilen olayın, onunla anlatılmak istenen şeyin kendisi, yani gerçekleşmesi”dir. Birinci anlamdaki te’vil zihindedir, zihindeki bilgidir. İkincisi ise zihnin dışındadır. Mesela söz emir ise te’vil, emirle istenen fiil’dir, söz haber ise “te’vil haber konusu olan hadise”dir. Kur’an-ı Kerim’de te’vil daha ziyade bu ikinci manada kullanılmıştır”⁸¹

“Rağib el-İsfahani, (Ö. 502/1108) te’vil’i şöyle ifade etmektedir: “E-v-l” asla rücu demektir “te’vil” ise bir şeyi ilmen veya fiilen kendisinden murad olan gayeye

⁷⁵ İbn Manzur, I, 264; Heyet, *el-Müncid fi’l-Luğa*, 21.

⁷⁶ et-Taberi, Muhammed b. Cerir, *Tefsiru’t-Taberi*, (Muhtasar Tefsiru’t-Taberi Esbabı’n-Nüzul), Dimişk-1995, 87.

⁷⁷ İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, Lidaru’l-Kitabü’l-Arabî, Beyrut 2002, II, 7-8, 313.

⁷⁸ İbn Manzur, I, 264.

⁷⁹ ez-Zerkeşi, II, 148.

⁸⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 20.

⁸¹ Heyet, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 37; Nisa, 4/59; A’raf, 7/53; Yunus, 10/39; Yusuf 12/6, 37, 44-45, 100; Kehf, 18/78, 82; Al-i İmran, 3/7.

döndürmektir” demektedir. Mesele, sudan maksad hayat olduğuna göre, suyu hayata irca etmek bir te’vildir. Böylece hayat suyun meali/te’vil’i olur. “Su” kelimesinden mecazi olarak “hayat” mefhumunun kastedilmesi kelime ile ilgili te’vildir. Suyun nasıl bir hayat yapacağının bilinmesi ise manevi bir te’vildir. İşte bu ikisi ilmi bir te’vildir. Ama suyun bilfiil hayat yapılması ise fiili bir te’vildir.”⁸²

El-Begavi’nin tarifine göre, “Te’vil Ayet-i Kerimeyi öncesi ve sonrasına uygun olan muhtemel manasına, kitap ve sünnete ters düşmeksizin, istinbat yoluyla hamletmektir. Tefsir ise, ayeti, nüzul sebepleri, diğer durumları ve kıssası itibariyle açıklamaktır.”⁸³

“Tefsir, ayetten murat olunan mananın öyle olduğunu kesin olarak söylemek ve o mananın kastedildiğine Allah’ı şahit tutmaktır. Bu şekilde yapılan tefsir, şayet kesin bir delile dayanıyorsa sahihtir; dayanmıyorsa, yasaklanmış olan re’y tefsirdir. Te’vil ise, kesin kaydıyla söylemeden ve Yüce Allah’ı şahit tutmadan, ayetin muhtemel olduğu manalardan birini tercih etmektir.”⁸⁴

Lâfzî ve terim anlamı itibariyle ortaya konan manalardan anlaşıldığına göre te’vil esasen bir delile dayanarak kelamı zahir manasından alıp muhtemel anlamlardan birine irca etme ameliyesi olduğunu anlıyoruz. Bu manada te’vil, kelamın anlam yelpazesi dışında gerçekleştirilen bir hakikat olmayıp, aksine onun mana çerçevesi içinde yapılan bir faaliyettir.⁸⁵

Tefsir ve te’vil kelimeleri Kur’an’da tef’il babında kullanılmıştır. Tefsir kelimesi sadece bir defa Furkan suresinin 33. ayetinde geçmektedir. Bu ayetten anlaşıldığına göre kâfirler, Kur’an’ın iniş şekline itiraz ediyor, Kur’an’da kendisine karşı vuku bulan itirazların cevabını veriyordu. Bu ayette geçen tefsir lafzını, Allah (c.c) kendine havale ettiği anlaşılmaktadır. Bu mesela bizim için çok önemlidir. Müfessirler buradaki tefsirin manasını tafsil ve beyan olarak zikretmektedirler.⁸⁶

Te’vil kelimesi ise, Kur’an-ı Kerimde on beş ayette geçmektedir. Bu kelimenin Kur’an’daki kullanım manası biraz değişmektedir. Bazen kelamın te’vili, bazen rüya ve ahlak te’vili, bazen de amellerin te’vili gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Daha açık olarak, sözlerin manalarını açıklamak, işlerin iç yüzünü haber vermek, yani söz ve

⁸² İsfehani, s.571-572; Eroğlu, s. 2.

⁸³ Davut Aydın, *Tefsir Tarihi Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yay., İstanbul 2004, 20-21.

⁸⁴ Elmalılı, I, 59-60.

⁸⁵ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 32.

⁸⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 20.

işlerin neticesinin nereye varacağını bildirmek, rüya ve ahlak tabir etmek gibi manalarda kullanılmaktadır. Zaten te'vil kelimesi evvelce beyan ettiğimiz manalardan başka, rüya tabir etmek, akıbet, ceza ve ıslah etmek gibi manaları da ihtiva etmektedir. Kuran'da geçen te'vil kelimelerinin bir tanesi müstesna, hepsi şahıslara racidir. Yalnız Al-i İmran suresinde geçen te'vil lafzı Allaha racidir ki bu da önündeki kelama tabi olarak kullanılmıştır. Kur'an'da şahıslar için kullanılan bir sözün, Allah için de kullanıldığını sık sık müşahede etmekteyiz.⁸⁷

“Kur'an'da geçen tefsir lafzı Allah'a havale edildiğinden, sahabe tefsir hakkında söz söylemekten çekinmiş, zamanlarındaki dini korku ve ameli hayat ihtiyaçlarının sınırlı oluşu sebebiyle, Kur'an tefsirinin tevkifi oluşu kanaati zuhur etmişti. O halde Kuran'ın tefsiri denince, doğrudan doğruya Allahın veya onun elçisinin izahı anlaşılıyordu. Kısaca tefsirde tam bir isabet vardı, hata ihtimali bahis konusu değildi. Ebu Vail'e (Ö. 82/701) tefsirden sorulduğunda, “murad eden Allah isabet etti” demiş ve isabeti de hatanın zıddı ile tavsif etmişti. Bu duruma göre tefsir lafzı Allah'a ve peygambere atfedilmiş oluyordu. Bunu biraz daha genişleterek sahabeye de atfedebiliriz. Zira onlar, Kur'an'ın nüzulüne ve onun iniş sebeplerine şahit oldular. Hükümlerle sebepler arasındaki münasebeti biliyordu. Bundan dolayı Ebu Abdillah el-Hâkim (Ö. 405/ 1014) Müstedrekinde, “sahabe tefsiri, bizim indimizde merfu' hükmündedir, bundan maksat hüccet ve delil getirme bakımındandır. Sahabe bir ayet hakkında bir söz söylese, bizde onu söyleriz. Zira o söz peygamberin sözüne muvafıktır” demektedir. Ama bu demek değildir ki bütün sahabe ilim ve fazilet yönünden aynıdır. Onların bazısı âlim bazısı da cesur idi ve her zaman Hz. Peygamberin yanında bulunanlar olduğu gibi, Hz. Peygamberi sık sık görmeyenler de vardı. İşte bunlar, Hz. Peygamberden işitmedikleri bir ayetin tefsiri hususunda kendilerine bir şey sorulduğunda, cevap vermekten sakınıyordu.”⁸⁸

Sahabelerin çoğunluğu az çok Kur'an tefsirini biliyordu. Çünkü sahabelerin inen ayetleri Hz. Peygamber efendimizden (s.a.v) dinliyorlardı ve bilmedikleri bir kelime varsa vahiy kaynağından sorabilme şansına sahipti. Ama tefsiri ile beraber te'vilini bilen çok az olduğu anlaşılmaktadır. Bunların başında Peygamberimizin: **اللهم فقهه في الدين و علمه التاويل** “Allahım onu dinde fakih (anlayışlı) kıl ve ona te'vili öğret” duasına mazhar olan Mekkeli İbn Abbas gelmektedir. Ondan sonra Kur'an'ı iyi anlama

⁸⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 21.

⁸⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 21.

konusunda Mekkelilerden Said ibn Cübeyr, Mücahid, İkrime ve diğer sahabeler gelmektedir. Medinelilerden ise, Übey ibn Ka'b, Zeyd ibn Esleme başlayan sahabeler vardır.⁸⁹

“Te’vil kelimesinin gerek lügat ve gerekse Kur’an’daki kullanışı bakımından, manasında mündemiç olan itibar ve ihtimal manaları dolayısıyla bu kelime daha çok kullanılmaya başlamıştır. Te’vilde, tefsir lafzında olduğu kat’iyet yoktur. Tefsirde Allah Teâlâşu ibareden şu hükmü, şu manayı murat etmiştir diye katiyetle belirtilen hüküm vardır. Bu cihetle tefsir, kat’i bir delile ve şari’nin beyanına tevakkuf eder. Böyle kat’i bir delile istinad etmezse re’y ile tefsir olur ki, bu şer’an menedilmiştir. Te’vil ise, lafızdan muradı ilahiyyeyi beyanda kat’iyet bulunmayarak lafzın ihtimallerinden birisini tercihden ibarettir. Bu bakımdan bazı sahabe eğer hata yaptıksa kendimizdendir, eğer doğru söyledikse, Allah’tandır diyorlardı. İlk devirde bir ihtiyat tedbiri olarak te’vil lafzı, tefsir lafzından daha çok kullanılmıştır.”⁹⁰

Sonuç olarak bazen tefsir ve te’vil lafızları birbirini yerine kullanılmış ve bunların ikisi de kullanılış bakımından aynı manadadır, diyenler olmuşsa da, te’vil ile tefsir arasında bir takım farkların bulunduğu da bir vakîadır. Te’vil işleminin neticede temel anlamdan kopmadan yapılan bir anlam arayışı olduğu anlaşılmaktadır. Yani te’vil, olayların görünüşteki yapılış sebeplerine değil, gizlideki yapılış niyetlerine ve iç yüzlerine bakmak demektir. Te’vil ile tefsir arasında manaca ince farklar vardır. Ancak kapalı manaları arama anlamına gelmeleri noktasında aynı anlamda olduğu görülmektedir.

1. 5. MEÂL KAVRAMI VE MEÂL

“Kur’an’ın başka dillere, özellikle Türkçe’ye yapılan çevirilerinde kullanılan bir kelime de “meâl” kavramıdır. Bu kelime, “te’vil” kavramı gibi e-v-l kökünden türemiş, mimli mastar veya bir şeyin varacağı yer ve gaye anlamında ism-i mekândır. Meal kelimesi sözlükte “dönmek, bir şeyden dönmek, noksan olmak, bir şeyi eksiltmek, son, sonuç, çıkarım” gibi anlamlara gelmektedir. Arapça sözlüklerde pek yer verilmeyen meal kelimesi, Türkçe sözlüklerde isim olarak mana ve mefhum anlamına gelmektedir. Meâl kelimesinin terim anlamı, sözlük anlamlarından “bir şeyi eksiltmek, noksan olmak” anlamıyla irtibatlandırılarak, “bir sözün manasını her yönüyle değil de, biraz

⁸⁹İbn Kesir, I, 7.

⁹⁰Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 22.

noksaniyla ifade etmektir” şeklinde tanımlanmıştır.⁹¹ Meâl, bir şeyin eksîği, noksanı ve bir şeyden dönmek demektir.⁹² Sözlükte “bir şeyin özü, hulasası ve akîbeti” anlamına geldiği gibi “eksik bırakmak” manasını da içermektedir.⁹³ “Ayrıca meal, bir şeyin koyulaşıp katı hale gelmesi, davarın zayıflaması, bir şeyi eksiltmek manalarına da gelir. Onun için örfte, bir kelamın manasını her yönüyle aynen değil de biraz noksaniyla ifade etmeye de meal denilmiştir. Bazı Ku’ran mütercimlerinin, tercüme sözü yerine meal tabirini tercih etmeleri, bu eksikliğe işaret etmek için olmalıdır.”⁹⁴

“Kur’an hem lafız hem de mana yönüyle Allah kelamı olduğundan, onun mealini tam olarak aksettirmek mümkün değildir. İşte söz konusu imkânsızlık sebebiyledir ki, yapılan Kur’an çevirilerine “tercüme” denilmekten çekinilmiş, onun yerine işin mahiyetine daha uygun olan “meâl” kelimesi kullanılmıştır. Kuran’ın manalarını tercüme yoluyla ortaya koymanın imkânsızlığı düşünülürse, tercüme yerine “meâl” kavramını kullanmanın daha isabetli olduğu anlaşılabilir.”⁹⁵

“Kur’an-ı Kerim’in herhangi bir dile çevrilmesi, ilahi kelamın o dilde anlaşılır bir ifade ile anlamlandırılmasından ibarettir. Tercüme kelimesiyle ilgili olarak, Kuran ilimleri ve tefsir usulü kitaplarında herhangi pratik bir değeri haiz olmayan birtakım bilgilere yer verilmekle birlikte, İslam’ın ilk dönemlerinden itibaren bu kelime, sözlü veya yazılı bir metnin, başka bir dile, anlaşılır bir ifadeyle çevrilmesinden ibarettir. Dolayısıyla tercümede, bir kelamın motamot ve harfi harfine başka bir dile çevrilmesinin söz konusu olduğu, bunun ise Kur’an tercümesinde mümkün olmadığı, buna binaen, Kuran tercümesi sözünün doğru bir kullanım olmayacağı, bunun yerine meal sözünün kullanılması gerektiği şeklindeki düşünce ve hassasiyetlere katılmak mümkün değildir.”⁹⁶

Kur’an-ı Kerim’in tam bir tercümesi yapılmayacağına göre, onun sadece aslına yakın bir şekilde, biraz noksaniyla ifade etmeye, yani tefsiri tercümesini yapmağa, Kur’an tercümesi demekten kaçınılmış, tercüme sözü yerine meal lafzı kullanılmıştır. Meal kavramının sözlük ve ıstılah anlamlarından anlaşıldığına göre, Kur’an-ı Kerim’in

⁹¹ Elmalılı, I, 62; Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleri*, 42-43.

⁹² Heyet, *el-Mü’camü’l-Vasid*, I, 32.

⁹³ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 42.

⁹⁴ Eroğlu, s. 12.

⁹⁵ Demirci, *Tefsire Giriş*, İSAM Yay., İstanbul 2009, 38-39.

⁹⁶ Yusuf Işıcık, “Kur’an Tercümesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Mealine Genel Bir Bakış”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007, s. 93.

tercümesi için kullanılan meal kelimesi, onu aynen tercüme etmeye imkân olmadığını, daha doğrusu yapılan işte bir eksikliğin mevcut olduğunu belirtmek içindir. Arapça bilmeyen Müslümanlara, mümkün mertebe Allah'ın kelamını kendi dilleriyle anlatmak ve müslüman olmayanlar arasında İslamı yaymak için Kur'an-ı Kerim'in tercümesi zaruridir. Salahiyetli veya salahiyetsiz şahısların yaptıkları tercümelerde, fahiş hatalar yapıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, Müslümanlar tarafından doğruya en yakın bir şekilde, Kuran'ın bütün dillere tercümesi şartı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunun da salahiyetli heyetler tarafından yapılması gereklidir.⁹⁷

Meâl bir şeyin özü, hulasası, varacağı sonuç demektir. Kur'an'ı Kerim'in hiçbir dile tam bir çevrili yapılmayacağı için, onun çevirilerine meal denmektedir. Yani meal Kur'an nazımının eksiksiz bir aktarışı değil, sonuç itibariyle mütercim, Kur'an nazımından anladığı şeydir. Dolayısıyla hiçbir meal ne kadar mükemmel olursa olsun, Kur'an hükmünde değildir. Bunun içindir ki meâller, Kur'an'ın insanlar üzerinde bıraktığı inanılmaz etkiyi hiçbir zaman gösterememektedirler.⁹⁸

İlk hitap ettiği toplumun konuştuğu dilin kelimelerinden seçilerek hiçbir beşerin güç yetiremeyeceği bir ahenkle dizilip en güzel nağmelerle dokunan Kur'an nazımının, o insanlara hitap ederken kurduğu zihinsel ve duygusal iletişimi, mealler asla kuramamaktadırlar. Böyle bir iletişimin şöyle dursun, meallerle normalde ayetlerin metin olarak muhtevasını düzgün bir şekilde aktarmak bile mümkün değildir. Çünkü bazen bir ayete, hepsi de doğru olmak üzere birçok mealler verilebilmektedir. Aynı şekilde Kur'an nazımında çeşitli manalara gelebilen ortak anlamlı pek çok kelime vardır. Bu anlamların hepsi meale alındığı takdirde meal, tefsire dönüşmektedir. Alınmadığında ise meal, ayetlerin ve ayetlerde geçen bazı kelime ve kavramların anlamlarını daraltmış olmaktadır. Bunun yanında meallerde Kur'an-ı Kerimin mucizeliği, edebi güzelliği, ses ve üslup özellikleri ve belagati yansıtamamaktadır. Bu yüzden ruhları coşturan, akli ve düşünceyi fetheden, kalpleri tesiri altına alan Kur'an'ın etkileyici ve canlı üslubu, meâllerde yerini kuru bir metne bırakmaktadır.⁹⁹

İşte bu sebeple, Kur'an'ın mesajının insanların zihinlerine ve kalplerine etkili bir şekilde ulaştırabilmesi ancak sağlam ve güvenilir tefsirlerle mümkün olabilir. Çünkü ayetlerin içerdiği bütün anlamlar meâllere sığmaz. Bu yüzden Kur'an'ı doğru ve daha

⁹⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 220-221.

⁹⁸ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali, (Takdim)* DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 8.

⁹⁹ Altuntaş ve Şahin, s. 8.

iyi bir şekilde anlamak isteyenlerin, ya bizzat kendilerinin Arapçayı iyi bilip metodolojisine vakıf olmaları ya da güvenilir tefsirlerden yararlanmaları gerekir. Kur'an-ı Kerim, şüphesiz apaçık ve anlaşılır bir kitaptır. Onun ayetlerinden pınardan suyun fışkırdığı gibi birçok manalar fışkırır. Mütercim ondan bir mana anlar ve onu aktarır. Fakat onun anladığı manadan başka manalar da ayetlerde kendini göstermeye devam eder. Demek ki mealler Ku'ran ayetlerinden bir veya iki mana aktarsa da, ayetlerden anlaşılabilen daha pek çok manalar kalabilmektedir. Bu yüzden okuyucu, Kur'an-ı meallerle ölçmeye kalkmamalıdır. Kur'an bu meallerden ibaret değildir. Mealler itinalı ve doğru yapılabildiği takdirde yalnızca Kur'an'dan anlaşılan manalardan birer demettir. Ayetlerin içerdiği itikadi, ilmi, hukuki, sosyal, ahlaki, tarihi ve benzeri daha nice hikmet dolu hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ise, mutlaka güvenilir tefsirlere ihtiyaç hissettirmektedir.¹⁰⁰

Kur'an hem lafız hem de mana yönüyle Allah kelamı olduğundan, onun tam olarak tercümesini yapmak mümkün değildir. Yani insan, bütün gücünü ortaya koyarak Kur'an'ı tercüme etse de, bu hiçbir zaman, onun bütün mana ve maksatlarını mükemmel şekilde ortaya koyacak bir tercüme nitelendirilemez. İşte söz konusu imkânsızlık nedeniyledir ki, yapılan Kur'an çevirilerine "tercüme" denilmekten çekinilmiş, onun yerine işin mahiyetine daha uygun olan "meal" kelimesi kullanılmıştır. Çünkü bu kelime, yukarıda da belirtildiği gibi "eksik tercüme" demektir. Kur'an'ın manalarını tercüme yoluyla ortaya koymanın imkânsızlığı düşünülürse, tercüme yerine "meâl" kavramını kullanmanın daha isabetli olduğu anlaşılabilir.¹⁰¹

Bir meal ne kadar mükemmel olursa olsun Ku'ran değildir. İşte bu sebeple tefsirlere müfessirlerin yorumlarının karıştığı, bundan dolayı tefsirleri bir kenarlara bırakarak Kur'an-ı Kerim'i doğrudan meallerinden anlamak gerektiği yolundaki iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü mealler Kuran'dan mütercimin anlayabildiği kadar bazı şeyleri aktarabilirse de Kuran'ın mesajını hakkıyla ortaya koyamaz. Bu dediklerimizden, Kuran'ın meâlinin yapılmaması gerektiği sonuca varılmamalıdır. Bütün bunlar, meallerin Kur'an-ı Kerim'in yerine konamayacağını anlatmak içindir. Yoksa Kuran-ı Kerim'den yararlanmak noktasında elbette meallere çok ihtiyaç vardır. Allah tarafından son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'e ilk hitap ettiği toplumun dili Arapça ile nazil olan Kur'an-ı Kerim'in mesajını öğrenmek, her Müslüman'ın hakkı ve

¹⁰⁰ Altuntaş ve Şahin, s. 8-9.

¹⁰¹ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 43.

vazifesidir. Arapça bilmeyenler için Kur'an-ı Kerim eskiden beri birçok dile tercüme edile gelmiştir. Türkler de Müslüman oldukları dönemden itibaren Kur'an'ı anlamak için tercüme yapmışlardır. İlk tercüme kelime kelime yapılan tercümelere aittir. İlk Türkçe tercüme de Uygur Türkçesiyledir. Meal ve tefsir çalışmaları Türkiye'de cumhuriyet döneminde hız kazanmıştır.¹⁰²

Kazakça da meâl kavramı dil açısında kullanıma girmemiş, yerleşmemiş bir kavramdır. Kazakça da meâl yerine “mana, anlam ve aktarım/çeviri” anlamlarına gelen “magına, tüşinik ve audarma” kelimeleri kullanılmaktadır. Böyle olduğu zaman da okur tarafından yanlış anlaşılmaya sebep olmaktadır. Çünkü “mana, anlam veya aktarım/çeviri” anlamlarına gelen “magına, tüşinik ve audarma” kelimeleri kullanıldığı zaman okur bir ayetin manasının o okuduğundan ibaret olduğunu olarak algılayabilir. Bu da o ayetin anlamını sınırlandırmış ve yanlış anlaşılmaya sebep olabilir. Kazakça meal yerine kullanılan bu kavramların Kur'an ayetlerinin tam manasını ifade etmekte aciz kalacağını ve yapılan Kazakça meâlin eksik bir tercüme, eksik bir anlam, çok öz olduğu hakkında tercümenin başında bilgi verilmelidir. Meâl okuyan da kesinlikle bu düşünceden bakmalıdır. Kazakçaya yapılan Kur'an tercümelerinin başında Kur'an'ın tam manasını aksettiremeyeceği hakkında hiç de bilgi verilmemiştir. Kazakça da ileride yapılacak çevirilerde eksik tercüme olduğunu hissettirecek bir kavram bulunarak kullanılırsa daha uygun olacaktır. Kazakça meallerin giriş kısımlarında, meâlde çeviri yapan kişinin anladığına göre kişisel yorumlarının yüklendiğini ve Kur'an ayetlerin ifade etmede aciz olduğu hususunda açıklaması yapılarak uyarı yapılsa daha isabetli olacaktır.

“İslam ilimleriyle uğraşanların çoğunluğunun paylaştığı ve bu şekilde halk arasında yaygınlaşan en temel kanaat, “Kur'an'ın tercümesi ya da çevirisinin yapılmayacağı” anlayıştır. Arapça dışındaki dillerde, yalnız Kur'an meâli hazırlamak mümkündür. Başka dillerde yayınlanan metinler için “tercüme” veya “çeviri” adının verilmeme gerekçelerinin başında, gelenek tarafından “te'vil” ve ondan türeyen “meâl” kavramına “kişisel yorum” manasının yüklenmesi gelir. Herhangi bir dildeki bir “Kur'an meâli,” ilahi kelamın anlamını değil, ancak çeviren kişi ya da kişiler tarafından anlaşılmanın “yorumlarını” ifade eder denilebilir. Dolayısıyla, sadece tercüme yapan kişinin kendi “yorumlarını” yansıttığı için birçok dilde Kur'an mealinin varlığı mümkün

¹⁰² Altuntaş ve Şahin, s. 9.

ve fiili bir hale gelmiş sayılır. Açıklama anlamındaki tefsir daha kurallı, belli şartlara bağlı olarak yapılabilen bir işlem olduğuna dair gelenek içinde belirli belirsiz bir uzlaşmanın varlığına rağmen yorum anlamındaki tevil'in daha keyfi, kuralsız bireysel tercihlere bağlı bir ameliye olarak düşünüldüğünü söylemek mümkündür.¹⁰³

Yüce Rabbimiz bütün insanlığa son kitabı ve ebedi hitap olan Kur'an-ı Kerim, sadece Araplar ve Arapçayı bilenler için değil, tüm insanları dalaletten korumak, onlara hakkı ve hakikati öğretmek, hidayet ve gerçek saadet yolunu göstermek için indirilmiştir. Bunun gerçekleşebilmesi için de Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği ilahi gerçek ve öğütlerin bütün insanlığa tebliğ edilmesi, herkes tarafından öğrenilmesi, anlaşılması, üzerinde düşünülmesi, kavranması ve kalplere yerleşmesi gerekir.¹⁰⁴

Kur'an meâli, Müslüman kimliğini pekiştirmek isteyen, ancak Arapça bilmeyen kişinin başvuracağı ilk kaynaktır. Kur'an mesajına en kısa yoldan ulaşmak da ancak böyle olabilmektedir. Kur'an-ı Kerim meali, kaynak dili bilmeyen hakikat yolcusunun her an başvurabileceği müracaat kitabıdır. Hayatı anlamak anlamına gelen Kur'an-ı Kerim'i anlamak vetiresi öncelikle ciddi bir meal okumayı gerektirir.¹⁰⁵

Kur'an-ı Kerim'i okumak, anlamaya çalışmak ve onun ışığından yararlanmak, samimi her müslüman'ın en büyük arzusudur. Ayrıca, Kuran'ın davet ve mesajının, tüm insanlığa doğru bir şekilde ulaştırılması, bu işe ehil olan Müslümanların görevidir.

Her bir insanın Kur'an-ı Kerim'i asıl metinden okuyup anlama şansı yoktur. Meâller eksik mana olur ama son derece güzel, doğru tercüme edilen meâllerin insanlara vereceği faydası çoktur. Çünkü her bir insanın tefsir okuma gibi de şansı azdır. Fakat Kur'an mesajını insanlığa ulaştırmak sadece meal veya tefsir yoluyla olmamalıdır. Başkada yöntemler olmalı, bu işe ehil olan Müslümanlar tarafından anlatılması, okunması ve açıklanması gibi bir sistemin sağlanması gerekmektedir.

Netice olarak meâl, insanların çabalarıyla, birikimleri oranında öz olarak, Allah kelamını kendi dillerine kazandırma yoludur. İnsanlar bir meâl hazırlarken bir şeyin etkisinde kalabilir. Meali hazırlayan mütercimler insan olması dolayısıyla meallerde mütercimden kaynaklanan birçok eksik, hata ve çelişkilerin bulunması da uzak bir ihtimal değildir. Zaten adı üzerinde meâl eksik bir tercüme demektir. Meâller doğal

¹⁰³ Osman Bilen, "Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur'an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme", Kur'an Meâlleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., s. 175.

¹⁰⁴ Altuntaş ve Şahin, s. 9.

¹⁰⁵ Cilacı, I, 23.

olarak mütercimim kendi bakış açısını, hatta doğru diye anlamlandırdığı, kafasında tasarladığı bazı ayet, kelime karşılıkları da yanlış olabilir. Çünkü ilk başta doğrusu bu diye öğrendiği bir kelimeyi daha sonra da doğru diye algılayabilir. Oysa bu ve benzeri noksanlıklar gerçekte dorudan uzak olabilir. Meallerdeki bu ve benzeri durumlar, Kur'an için asla bir eksiklik oluşturamaz. Bu yüzden hazırlanan Kur'an meâllerinde çevrinin yanında orijinal metin de birlikte verilmelidir. Böylece okuyucu, asıl metin ile tercümesini karşılaştırma imkânına sahip olur.

1. 6. KUR'AN'I TERCÜME MESELESİ

Allah kelamı olan Kuran'ın indiriliş gayesi onun gereklerinin yerine getirilmesidir. Bu ise onun doğru bir şekilde okunması ve anlaşılması ile mümkün olacaktır. Farklı dilleri konuşan bütün insanlığın Kur'an'ın kendi dili olan Arapçayı öğrenmesi imkânsız olacağından, onun insanlığın diline aktarılması kaçınılmaz olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'i başka dillere sahih bir biçimde tercüme etme, kelimesi kelimesine çevirme veya meal olarak aktarma, hedef dilde daha işlevsel olması açısından anlamı anlamına çevirme, anlam ve yorum merkezli çeviri ameliyesi, aynı zamanda Kur'an-ı doğru ve ideal anlamın ameliyesiyle birlikte düşünülmeli ya da ele alınmalıdır. Zira dillerde muhataplar, Kuran-ı Kerimin anlamı ve ilahi mesajı ile ancak bu meallerle, Kuran çevirileriyle buluşmaktadır. Bunun için Kuran-ı Kerimi kaynak dili Arapçadan başka hedef dillere çevirirken yol kazasına, iletişim hatasına uğratmadan dil, anlam, sözdizimi, söz sanatları, belagat ve estetik kaybına yol açmadan taşımak veya çevirmek gerekir. Kuran-ı Kerimin kendine has bir dil, anlam, belagat, sözdizimi, söz sanatları, estetik, söz varlığı ve kavram dünyası mevcut olup, bunların Kuran Meallerinde hedef dilde yansıtılması gerekir. Bu da tercüme etme, çeviri olgusunun dil ve anlam açısından bir sanat, yorum bilimsel bir süreç ya da dillerin dili olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh Kuran-ı Kerimi kaynak dili Arapçadan başka dillere tercüme ederken, Kur'an'ın odak ve anahtar kavramlarına, hedef dillerde doğru, eşdeğerli manalar yüklenmesi gerekir.¹⁰⁶

“Kur'an'ın başka bir dile tercüme edilmesinin gerekliliği, onu anlamının dinde gerekliliğiyle eşdeğerdir. Allah'ın kitabını anlama zaruretinin, aynı zamanda onun tercüme edilmesini de zaruri kılmaması nedeniyledir ki, Kur'ân-ı Kerimi tercüme etme

¹⁰⁶ Yılmaz, s. 94.

faaliyetleri, Kur'an'ın nüzülüyle birlikte başlamıştır ve onunla yaşittir. Bu nedenle, Kuran-ı Kerim'i başka bir dile çevirmenin dinen caiz olup olmadığı tartışmaları her ne kadar tarihte ve yakın geçmişte yoğun olarak yaşanmışsa da konunun tabiatıyla kesinlikle bağdaşmayan bir durumdur. Aslında Kur'an-ı Kerim'in tercümesi meselesini, Allah'ın kitabını anlama konusuyla birlikte düşünmek ve ele almak gerekir. Çünkü Kur'an'ı okumaktan amaç, onu anlamak ve muhtevasinca amel etmektir. İslam'ın ilk dönemlerinde, Kuran'ın anlamını dikkate almadan ve manaları üzerinde düşünmeksizin salt hatim düşüncesiyle okunduğu bilinmektedir. Esasen, herhangi bir kitabı okumak, onu anlamadan mümkün değildir. Yani bir yazıyı, manasını dikkate almadan ve anlamını, devreden çıkararak okumak söz konusu olamaz. Bu olsa, ancak belli maksatlarla ve özel nedenlerle örneğin bir metnin ezberlenmesi gibi amaçlarla söz konusu olabilir ki, bu durum, Allah'ın kitabı için de bahis mevzuudur.¹⁰⁷

Kur'an-ı Kerim'i anlamanın en önemli iki kaynağı, Kur'an'ın kendisi ve Hz. Peygamberdir. Günümüzde Hz. Peygamberden yararlanmanın en önemli aracı ise bilindiği hadislerdir. Ancak, hadislerden yararlanmanın birtakım zorlukları ve problemleri vardır. Çünkü İsrailiyat tefsirlere bu yollarla girmiş ve Mesihîyyat da aynı kanalı kullanmıştır. Özellikle fırka ve mezhep mücadeleleri ile ilgili uymalar gene rivayetler yolu ile tefsire sızma imkânı bulmuştur. Tabii bütün bu problemlere rağmen Kur'an'ı anlamak ve dolayısıyla makbul ve doğru bir meal yazmak için hadislerden yararlanmak zorunda olduğumuz da bir gerçektir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in ilk öğretmeni, onun mübelliği olan, bu konuda en sağlam ve en doğru bilgi kaynağı durumunda bulunan Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Ayrıca ayetlerin nüzul sebeplerinin en önemli kaynağı şüphesiz hadisler ve hadis metodu ile aktarılan diğer rivayetlerdir. Bunlar sayesinde ayetlerin ve içerdikleri cümleciklerin bağlamları kavranabilmekte, bu suretle doğru anlama ulaşma imkânı doğmaktadır. Özellikle zamanımızda çok daha iyi anlaşıldığı gibi, bir metni doğru anlamanın ilk şartının, bağlamının tespitinin gerekliliği olması nedeniyle, meal yazarken, bağlamı tespit ve Kur'an'ı doğru anlamaya önemli katkıda bulunacak dokümanlar durumundaki hadisler ve başka rivayetlerden yararlanmak kaçınılmazdır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Işıık, I, 94.

¹⁰⁸ Mirza Tokpınar, "Meal Yazmada Hadislerden Yararlanmanın Gerekliliği Üzerine", Kur'an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), s. 141-142.

Cerrahoğlu Kur'an'ı Kerim'in, zengin olan Avrupa dillerine yapılan tercümeleleri bile, asıl manayı ifade etmekten çok aciz olduğunu, bu hususu bizzat tercüme yapan Avrupalı müsteşriklerden Edouard Montet, yaptığı Kur'an tercümesinin mukaddimesinde gayet açık bir şekilde şöyle ifade ettiğini nakletmektedir: "Sureler hakkında ileri sürdüğümüz birçok meseleler hususunda ne hüküm verilirse verilsin, Arapça olarak Kur'an'ı bilenlerin hepsi, bu dini, kitabın güzelliğini, üslubunun son derecedeki mükemmeliyetini tebciil etmekte müttelik olacaklardır ki, Avrupa dillerindeki bütün tercümeleler, bu mükemmeliyeti hissettirip ifade etmek imkânından mahrumdurlar" demektir. Kuran mütercimlerinden olan Georges Sale de, "Kuran'ı ne kadar iyi tercümeğe gayret ettimse de okuyucularım, Kuran metnine sadakatkarane bir ifadeğe muaffak olmadığımı görecektirler" demektir. Yine Kuran'ı Kerim mütercimlerinden olan İngiliz müsteşriki Marmaduke Pickthal eserine yazdığı mukaddimeğe, "Kuran tercüme edilemez, en eski İslam âlimleri bu kanaatte idiler, bende bu kanaatteyim. Onun için Kur'an'ı tercümeğe muaffak olduğumu iddia etmiyorum. Yalnız Kur'an'ın manalarını nakle çalıştım. Buna Muaffak olduysam kendimi bahtiyar sayarım. Fakat bu eser, bu tercüme hiçbir vakit asıl Kur'an'ın yerini tutamaz ve hiçbir vakit bu maksadı istihdaf etmemiştir" demektir. Bu sözleriyle Kur'an karşısında acizliğini itiraf etmiştir.¹⁰⁹

Üstad Said Nursi Hazretleri de Kur'an'ın hakiki manada tercümesi yapılmayacağını şöyle ifade etmektedir: Kur'an'ın her asırda taze ve nazıl oluyor gibi tazeliğini, gençliğini muhafaza ediyor. Evet, Kur'an, her hutbe-i ezeliye olarak, umum asırlardaki umum tabakat-ı beşeriyeye birden hitab ettiği için, öyle daimi bir şebabeti bulunmak lazımdır. Hem öyle görülmüş ve öyle görünüyor. Hatta efkârca muhtelif ve istidatça mütebayın asırlardan her asra göre, güya o asra nahsus gibi, bakar, baktırır ve ders verir. Beşerin asar ve kanunları, beşer gibi ihtiyar oluyor, değişiyor, tebdil ediliyor. Fakat Kur'an'ın hükümleri ve kanunları, o kadar sabit ve rasihdir ki, asırlar geçtikçe daha ziyade kuvvetini gösteriyor. En dehşetli ve muannid bir zındık Kur'an'a karşı suikasdını tercümesiyle yapmağa başlamış ve demiş ki: "Kur'an tercüme edilsin, ta, ne mal olduğu bilinsin." Yani lüzumsuz tekraratı herkes görsün ve tercümesi onun yerinde okunsun, diye dehşetli bir plan çevirmiş. Fakat Kur'an'ın hakiki tercümesi kabil değil. Ve lisan-ı nahvi olan lisan-ı Arabî yerinde, Kur'an'ın meziyetlerini ne nüktelelerini başka lisan

¹⁰⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 218.

muhafaza edemez. Ve her bir harfi, on adetten bine kadar sevab veren kelimat-ı Kur'aniye'nin mucizane ve cemiyetli tabirlerinin yerini, beşerin adi ve cüzi tercümeleri tutamaz.¹¹⁰

Kur'an'ı başka bir dile tercüme etme meselesi, bir sorun olarak görülmüş ve ilk dönemlerden beri tartışılmaya başlanmıştır. Bu soruna, farklı görüş ve deliller sunulmuş iki farklı cevap verilmiştir. Bunlardan bir kısmı Kur'an'ı başka dillere tercüme edilmesine karşılık bildirirken, diğer bir kısmı da bunu zaruret olarak görmektedirler. Gereksiz görenlerin hareket noktasını, Kur'an'ı tercüme etmenin tahrip ve tebdile yol açacağı endişesidir. Bu endişeye göre, Kur'an hem lafzının hem de manasının muciz olması dolayısıyla Arapça dışında başka bir dile tercümesini imkânsız kılmaktadır. Kur'an'ın başka dillere tercümesini gerekli görenlerin temel savı ise, Allah tarafından bütün insanlara yol gösterici olarak gönderilen bu kitabın insanlar tarafından anlaşılabilmesi için kendi ana dillerine tercüme edilmesinin gerekli olduğudur. Bunlara göre de Kur'an hem lafız hem de mana itibarıyla mucizedir. Böyle bir kitabı başka dillere tercüme etmek de oldukça zordur. Hatta tercüme edilse bile, kendisine has birtakım özelliklerinin kaybolacağından dolayı Kur'an'ın bundan zarar göreceği de muhakkaktır. Ancak bütün bunlara rağmen, onun mesajının bütün insanlara ulaştırılıp ne dediğinin (manasının) ve ne demek istediğinin (maksadının) anlaşılmasını sağlamada da büyük faydalar vardır. Aslında meseleye fayda zarar açısından bakılmalıdır. Şüphesiz bütün düşünce ve sistemlerde olduğu gibi, bu hususta da farklı görüşler ortaya atılmıştır. Farklı görüşlerin belirmesi, hem bu konuya ilişkin naslardan hem de yorumcunun kimliğinden kaynaklanmaktadır.¹¹¹ İslam âlimleri arasında, Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesini gereksiz görenlere oranla, başka dillere çevrilmesini savunanların sayısı daha çok fazla olmuştur.

Kur'an'ı Kerim'in tercüme edilmeyeceğini savunanların görüşlerini özetle ifade edecek olursak, Kur'an'ı tercüme etmenin tahrip ve tebdile yol açacağı endişesi duymuşlardır. Kur'an, hem lafzının hem de manasının muciz olması dolayısıyla Arapça dışında başka bir dile tercümesi imkânsız olur. Edilmeye çalışıldığı takdirde bütün asli özelliklerini kaybeder. Tercüme edilen Kitab-ı Mukaddes gibi tahribe uğrar. Kur'an dili olan Arapça Müslümanların birliğini (ümmet-i vahide) sağlamaktadır. Müslümanların birlik ve beraberliğe büyük oranda ihtiyaçları vardır. Çünkü onların kalkınmaları ancak

¹¹⁰ Said Nursi, *İman ve Küfür Muvazeneleri*, Sözler Yayınları, İstanbul 2004, 133-141.

¹¹¹ Paçacı, s.144-146; Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 54.

bununla mümkündür. Halk için Kur'an'ın tercüme edilmesi yerine, özgün dilinde tefsir edilerek insanların bu tefsirlerden Kur'an'ı anlamaya çalışılmalarına yardımcı olunmalıdır. Kuran'ı Kerim'in başka dillere tercüme edilebileceğini söyleyenlerin temel görüşleri ise, Allah tarafından bütün insanlara yol gösterici olarak gönderilen bu kitabın insanlar tarafından anlaşılabilmesi için kendi ana dillerine tercüme edilmesinin gerekli olduğudur. Bunlara göre de Kuran hem lafız hem de mana itibariyle mucizedir. Böyle bir kitabı başka dillere tercüme etmek oldukça zordur. Hatta tercüme edilse bile, kendisine has bir takım özelliklerinin kaybolacağından dolayı Kur'an'ın bundan zarar göreceği de muhakkaktır. Ancak bütün bunlara rağmen onun mesajının bütün insanlara ulaştırılıp ne dediğinin ve ne demek istediğinin anlaşılmasını sağlamada da büyük bir fayda vardır. Aslında meseleye fayda zarar açısından bakılmalıdır. Yani kuran tercüme edildiğinde netice itibariyle bu tercümenin sağlayacağı faydalar mı, yoksa tercüme edilirken yapılan hata ve kusurlardan doğacak zararlar mı daha çoktur? Şüphesiz bütün düşünce ve sistemlerde olduğu gibi, bu hususta da farklı görüşler ortaya atılmıştır. Farklı görüşlerin belirmesi, hem bu konuya ilişkin naslardan hem de yorumcunun kimliğinden kaynaklanmaktadır.¹¹²

Kur'an-ı Kerim'in tercüme yapılması konusunda İslam âlimleri arasında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kur'an'ı Kerimin tercüme edilebileceğini söyleyenlerin maksadı, onun tefsiri tercümeleridir. Çünkü tercümedeki noksan ve eksiklikler Kur'an'ın metnine değil, mütercimlerine müsamaha ve noksanlıklarına hamledilir. Bu sebepten tercümenin yanına metnin aslı da konulur. Yoksa Kuran tercüme edilebilir diyenler asla harfi tercümeyi kastetmemişlerdir. Kur'an'ın harfi tercümesinin yapılmayacağına İslam âlimleri icma ile ittifak halindedirler. Çünkü harfi tercüme ibdalden ibarettir. Asıl ile bedel birbirinin aynı olmalıdır. Bedel aslın kapsadığı şeyleri aynen içine almalıdır. Böyle bir şey vahy-i İlahi olan Kur'an için bahis konusu olamaz. Eğer Kuran tercüme edilebilseydi ki bu muhaldir. Çünkü ayette, “insan ve cin bir araya gelse onun benzerini meydana getiremezler”, buyrulmaktadır. Kuran'ın belagat hususiyetleri ve icazı kaybolurdu.¹¹³“Kur'an elfazı muhtelif manalara ve tefsirlere müsait olduğundan tercüme hakikaten güçtür. Aslın şümülünü muhafaza ederek tercüme muhaldir.”¹¹⁴

¹¹² Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 54-63.

¹¹³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 217.

¹¹⁴ Cilacı, I, 23.

Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi gerektiğine dair ipuçları bulunmaktadır. Bunları kısaca şu başlıklar halinde verebiliriz: Kuran'ın evrensel nitelikte bir kitap olması, tüm insanlara hidayet rehberi olması, tebliğ edilmesi gereken bir kitap olması, ilahi mesajın anlaşılabilmesi için her topluma kendi dilini konuşan peygamberlerin gönderilmesi, insanların dillerinin farklı olması ve insanların birbirleriyle tanışmaları için kavim ve kabilelere ayrılması. İşte bütün bu ve benzeri hususlar, Kuran'ın başka dillere tercüme edilmesini gerekli hatta zorunlu kılmaktadır.¹¹⁵

Kur'an-ı Kerimde veya hadiste Kur'an'ın başka dillere tercümesini açıkça emreden veya yasaklayan bir ifade bulunmamaktadır. Ancak özellikle fıkıh mezheplerinin olduğu dönemlerden itibaren bu konu tartışılmaya yol açmıştır. Âlimlerin bir kısmı, bazı ayetlere ve sünnetteki uygulamalara bakarak Kuran'ın tercümesini gerekli görmüştür. Diğer bir kısmı ise yine Kur'an'dan hareketle, onun başka dillere çevrilemeyeceğini, çevrilmesi durumunda mucize olma özelliğinin ortadan kalkacağını düşünmüştür. Uygulamada, tercümeyi savunanların görüşü geçerlilik kazanmış ve Kuran eskiden beri farklı dillere çevrile gelmiştir. Çünkü Arapça inmiş olmasına rağmen, onun muhatapları yalnız Araplar değil, bütün insanlardır. Öyleyse Kuran mesajını sadece Araplarla sınırlamak ve diğer insanların ondan faydalanmasına engel olmak doğru olmaz. Dolayısıyla Kuran'ın diğer dillere çevrilmesi gerekir. Evrensel bir özellik taşıyan her mesajın yaygınlaşmasının tek yolu budur. Nitekim Hz. Peygamber de bazı davranış ve uygulamalarıyla Kur'an'ı tercüme etmenin gerekli olduğunu göstermiştir. Bizans, İran, Habeşistan gibi ülkelerin hükümdarlarına, tercüme edileceğini bilerek içinde ayetler bulunan mektuplar göndermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Zeyd b. Sabit'e yabancı dil öğrenmesini emretmiş, Selman-ı Farisi'nin Fatiha suresini Farsçaya çevirmesine de karşı çıkmamıştır.¹¹⁶ Bu örneklerle baktığımızda Kuran'ı Kerimin tercüme edilebileceğini anlamaktayız. İslam'ı kabul eden kim olursa olsun din kitabını okuyup anlamak isteri hak. Bu yüzden son derece güzel, doğru ve anlaşılır bir şekilde, bütün dillerde Kur'an tercümesinin yapılmasına ihtiyaç doğmaktadır.

“Kur'an çevirileri, tefsir ve meâlleri de insanlara hizmet için vardır. Amaç genelde budur. İnsanların Kur'an tercümelerinden umduğu, çoğu zaman bilgidir. Hayatlarına yön verecek, onları düzene ve disipline sokacak bilgidir. Dolayısıyla Kur'an

¹¹⁵ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 65.

¹¹⁶ Paçacı, s. 145-146.

tercümelerinin ilke ve çeşitlerini de bu beklenti belirlemiştir. Eğer Kur'an çevirilerinden maksat, âlemlerin Rabbinin neyi nasıl anlattığını aksettirmek yani onun üslubunu tattırmak olsaydı, Kur'an tercümelere şiir çevirisi gibi asıldaki estetiği, güzelliği tattırmaya yönelik olurdu şüphesiz. Bu da kanaatimizce Kur'an mütercimlerini oldukça zor bir işe sürüklemiş olurdu. Dolayısıyla çok kompleks olan ve bir çok ilkeleri ve amaçları olabilen çeviri işlemini gerçekleştirmek için bu amaçlardan ve ilkelerden yalnız birini tercih ederek tercüme işlemine başlamak mümkün olabiliyor. Hepsini uyguladığımız zaman çok farklı bir tercüme çeşidi olan tefsir meydana geliyor. Bir mütercimi, bir metinden anlam devşirmeye amaç etmişse, bu hemen hemen mümkün olabiliyor. Ancak bir metin, bir metin Kur'an gibi çok ve geniş manalar ihtiva ediyorsa, bu imkân duruma, zamana, kişiye göre yine zaafa uğruyor. Ama yine de imkânsız olmuyor. Bir mütercim de söz dizimi, mana, estetik, kafiye, ritim ve ahenklerle birlikte bir tercümeyle amaçlamış ve ilke edinmişse işte bu imkânsız oluyor."¹¹⁷

Sonuç olarak, İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu, anlamak için Kur'an'ı tercüme etmenin gerekli olduğu görüşündedirler. Eskiden tartışılan, "tercüme caiz mi değil mi?" konusu artık güncelliğini yitirmiştir, yitirilmelidir de. Bunun yerine artık, "nasıl bir tercüme yapılmalıdır?" sorusunun tartışılması gerekir. Zira günümüzde insanlar böyle bir tartışma yerine, Kur'an'ı daha iyi anlamak için, en sağlıklı ve daha az hatalı olması açısından hangi nitelikteki tercümeyle daha güvenilir olduğu hususunda bu işle uğraşanlara danışarak fikir alışverişinde bulunmaktadırlar. Ancak Arapçayı bilmeyip de meal okuyanlar, meâl okuduklarının farkında olmalıdırlar. Çünkü ayetler, tıpkı tefsir yazan müfessirin tefsirde taşıdığı izler gibi, meâl yapanın süzgecinden geçtiği için onun izlerini taşır. Fakat bu gibi durumların doğurabileceği kimi sıkıntılar abartılarak insanlarla Kur'an arasında aşılmaz engellerin konulması doğru değildir. Bunu "bir şeyin tamamı elde edilmezse, tamamı terk edilmez" kaidesinde olduğu gibi değerlendirip Kur'an meâl yoluyla da olsa anlaşılmaya çalışılmalıdır.¹¹⁸ Arapçayı bilmeyip de meâl okuyanlar, mealin eksik bir tercüme olduğunun farkında olmadan, meâli Kur'an'ın aynısı olduğu olduğunu düşünerek hatalara düşmektedirler. Okuyucuya meâlin eksik tercüme olduğu, asla Kur'an'ın yerini tutamayacağı iyice kavratılmalıdır. Meallerin başına meal hakkında güzelce açıklama yapılmalıdır. Meâl okuyucu önce bu açıklamayı okuyarak meâl okuduğunun farkında olmalıdır.

¹¹⁷ Gürbüz, s. 102.

¹¹⁸ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelere*, 83.

1. 7. TERCÜME OLGUSUNDA DİL, ANLAM VE ANLAMA

Dil, insanın var oluşuyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan bir olgu olup, insanın duygu ve düşüncelerini açıklama etkisi olarak, ilahi bir lütuftur. İnsanın dünya serüvenindeki yerini ve değerini belirleyen dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. İnsanın gündelik yaşantısı dil edimleri üzerine kuruludur. İnsan kendisini diğer canlılardan ayıran en önemli özellik olan duygu ve düşüncelerini dil yetisi vasıtasıyla ifade eder; dil ile konuşur, olayları dil ile yorumlar. Yüzyıllar boyu insanın ilgi ve uğraş alanını oluşturan konuların başında dil olguları gelmektedir. Bu bağlamda dilin kökeni, işleyişi yapısal özellikleri vb. hususlar dalcilerin yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır.¹¹⁹

“Dil bir kelimeler yığını olmadığı gibi, lafızlar da bizatihi, diğer dil bilimlerinden bağımsız anlam taşımazlar. Bu sebeple, dilsel/etimolojik anlam, sözcüklerini kullanımlarından, türevlerinden hareketle, ses ve mana bakımından kabul edilebilecek müşterek aslını tespit etmek, yani bir kelime içerisinde saklı olan kavram çekirdeğini ve değerini gerçek ve doğru anlam ortaya koymaktır.”¹²⁰

Dil, bir ifade tarzı olarak düşüncelerin sözlüklerle aktarımıdır. Düşünceler ise; kendilerini, belirli değerlerin hâkim olduğu bir zaman ve mekânda, kendine has bir mantık örgüsü ile bir kültür ortamı içinde dışa vururlar. Dilin amacı düşünceleri aktarmak olduğu için ifadelerin anlaşılabilir bir yapıda olması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için düşünce aktarımında, içinde bulunulan tarihselliğin mevcut dil yapıları, dilsel öğeleri kullanırlar. Bu nedenle dil, sadece bir iletişim aracı olmayıp, aynı zamanda beraberinde kültüre ve ortama ait pek çok şeyi taşıyan kompleks sistemdir. Dilin en küçük öğeleri olan kelimeler, gerek vaz’ı gerekse kullanım şekli itibariyle, oluştukları kültür ile aralarındaki ilişkinin bir neticesi olarak o günkü toplumların inançları, değerleri, ekonomik durumları, sosyal hayat ve coğrafi özellikleri ile ilişkin anlamlar yüklenirler. Dil, aynı zamanda ait olduğu toplumun mantık yapısını ve değer anlayışını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle insanın içinde yaşadığı ve kendinin farkına vardığı bu bütünlüğü, Dilthey yaşam bütünlüğü, Heidegger dasein, Gadamer ise etkin tarih terimleri ile isimlendirmiş ve bu etkileşime dikkat çekmek istemişlerdir. İnsanı etkileyen bu bütünlük aynı zamanda dili de belirlemektedir. Bu etkinliğin

¹¹⁹ Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleleri*, 15.

¹²⁰ Yunus Ekin, “Dilsel/Etimolojik Anlamın Kur’an Çevirileri Açısından Konumu Ve Sınırları”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu-I* (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 113.

varlığın yine nesnelere isimlendirilmesinde görmekteyiz. Nesnelere isimlendirmede, her kelime dilin dışındaki gerçekliğin dilsel tasnifini temsil eder. Bu sınıflandırmada birçok değişik şeyi bir birlik halinde bir araya getirmeyi amaçlayan, kültür ve tarihin etkisinde olan bir düşünce süreci etkindir.¹²¹

İnsanın gerçek değeri, mesajı anlamadır ki biz buna mantık ve dil deriz. Anlama bizzat manalar ile mesajı anlamak da kelimeler ile kelimeler ise sesler ile olur. Demek ki sesler, kelimeler ve manalar dilin temel direkleridir. Yazı ise dilin dili demektir ve bu sebeple dil ve yazı insanlıkta ilmi ve ameli gelişmenin asıl temelidir ve herkese bilinmektedir ki alfabe harfleri denilen yalın ve tek sesler bütün dillerin malzemesidir. Bunların yazıdaki şekilleri de yazının en temel ögesidir. Bunun için bir dilin alfabesi ne kadar sağlam ve düzenli, söylenişi ve lehçesi ne kadar düzgün ve güzel, çekim ve cümle kurma kuralları kadar sağlam ve ilmi, anlatım ve ifade şekilleri ne kadar geniş ve derin ve tabii, yazılışı da ne kadar sabit ve değişmez ise, o dil o oranla yüksek ve o oranda gelişmiştir demektir.¹²²

Genel olarak Kur'an dilinin Arapça olmasının iki anlamda yorumlandığını biliyoruz. Bunlardan birincisi, bunu tarih ve doğal bir durum olarak kabul eden görüştür. Elbette ki Kur'an belli bir tarih ve coğrafyada, belli bir dili konuşan insanları muhatap alarak onlara seslenmiştir ve seçilen dilin bu topluluğun kullandığı dil olması kadar tabii ve makul bir şey olamaz. Bu anlayışın dayandığı kitabi ve akli kanıtlar aynı zamanda şöyle bir kelami anlayışı da yansıtır. Tanrı'nın, vahiy muhatapların dili ile vermesinin adalet ve makul olmak dışında hiçbir özel gayesi olamaz. Eğer Tanrı muhatap seçilen insanlara, başka bir dil ile hitap etseydi, buna kudreti yetmekle birlikte, adil davranmamış, insanlar kaldıramayacakları bir yükümlülüğün altına sokulmuş olurdu. Bu da Tanrı ve onun sıfatları ile anladıklarımız açısından makul değildir. Bu durumda Kur'an dili olan Arapça, bilinen dil kaideleri içinde ve işaret ettiği toplumsal ve tarihi olgularla birlikte değerlendirilerek anlaşılmalıdır. Burada hemen hemen her metinde karşılaşılabilecek ve genel olarak üslup sorunları adını verdiğimiz güçlükler elbette ortaya çıkabilir. Çeviri ya da yorumlama sorunları, bu yönüyle genel dilsel güçlükler, zaman içinde dildeki değişimler, tarihsel dönem farklılıkları, metne özgü üslup özellikleri ve muhataplar arasındaki duygusal farklılıklar ve en son olarak diller arasındaki bağdaşmazlık gibi amillerden kaynaklanır. Dilsel sorunlardan biri şöyle ifade

¹²¹ Özel, I, 142.

¹²² Elmalılı, I, 208-209.

edilir: Bir konuşma veya hitabet her şeyden önce, konuşulan ya da hitap edilenin başkalığını, ötekiliğini gerektirir. Aksi halde, bir hitaptan, bir şeyin iletilmesinden söz edemeyiz. Bir mesaj ya da ileti, muhataba bir talep yükler; bu talep aynı zamanda ikisi arasında bir ortaklığın var olmasını gerektirir. Söz konusu ortaklığı, tarihi ve beşeri bir dili, ilahi bir düzeye yükselterek ve Tanrı'nın ezelden beri böyle bir dili konuşması bile gözettiği ve en sonuncu hitabında kullandığı Arapça üzerinde kurma çabalarını hatırlatmak gerekir. Ancak burada sorulması gereken soru, özneler (ya da burada Allah ile insan) arasındaki başkalığı kaldırmadan, dil aracılığı ile bir anlam ortaklığı nasıl oluşur? Dil nasıl bir varlıktır: Dil köprü müdür; yoksa engel midir? Diğer bir deyişle, dil söz konusu ortaklığı sağlayan araç mıdır; yoksa başkalığı koruyan araç mıdır? Kur'an'ın dil ile ilgili tartışmalarda geleneğin bu sorulara verdiği cevapları şöyle ifade edebiliriz: Kur'an'ın vahiy edildiği dilin, hitabeden ile muhatap, ya da Allah ile insan arasında mana paylaşımı ya da mana ortaklığının aracı sayıldığı muhakkaktır. Ancak bu aracılığı yaparken Arapça "Kur'an Dili" olarak mı söz konusu görevi üstlendi; yoksa diğer beşeri dillerden herhangi biri olarak, bir beşeri lisan olarak mı yerine getirdi? Beşeri bir lisan olarak Arapçanın ilahi mesajın iletilmesinde araç seçildiğini benimsediğimiz takdirde, çeviri sorunları farklı bir mahiyet arz eder; öte yandan, Arapça Kur'an dilidir anlayışı benimsendiği takdirde, onun tercüme edilemez olduğu inancı destek bulur ve çeviri farklı bir boyutta ele alınmalıdır.¹²³

Tercüme ameliyesinde önemli olan anlamdır. Dolayısıyla tercüme sürecini, önce yabancı bir dil ile yazılmış olan metni anlamak, sonra onu metin alıcısına göre anlatmak oluşturmaktadır. Bunlarsa birbirlerine tesir eden unsurlardır. Hiç şüphesiz anadil ile yazılmış veya söylenmiş bir metni anlamak ve o dili anlayan bir kitleye anlatmak, yabancı bir dil ile yazılmış veya söylenmiş bir metni, anadili konuşan ve onu anlayan bir kitleye anlatmaktan daha kolaydır.¹²⁴

Dilbilim, yorumbilim ve çeviribilim açısından çeviri, tercüme olgusu, kelimenin tam anlamıyla gerçekten bir sanattır. Bu sanat ise kelimesi kelimesine birebir çeviri, tercüme etme çabası ile dilin işlevine uygun anlamı anlamına tercüme, anlam ve yorum merkezli çeviri yapma etkinliği arasında bir sentezden ibarettir. Bir başka ifadeyle tercüme olgusu, kaynak dil ile hedef dil arasındaki hassas eşdeğerlilik dengesini çok iyi inşa etme sanatıdır. Tercüme etkinliği tarih boyunca dil, edebiyat, düşünce ve kültürle alakalı

¹²³ Bilen, I, 176.

¹²⁴ Gürbüz, s. 111-112.

bir sanat olarak da düşünülmüştür. Birbirinden birçok yönden farklı dilleri konuşan fertleri tanıştırma, bir araya getirme ve onlar arasında insani bağlar dokuma misyonunu da üstlenmiştir. Bu bakımdan “tercüme ameliyesi” çeşitli diller, dinler, farklı hayat tarzları ve kültürler arasında bir iletişim vasıtası; medeniyetler ve asırlar arasında aynı zamanda bir köprü de olmuştur.¹²⁵

Bir bildirişim dizgesi olarak dilin öncelikli işlevi insanlar arasında iletişimi sağlamaktır. Bu yüzden dilbilimin ana konularından biri tercüme/çeviridir. Tercüme en basit tanımıyla, kendine özgü teknikleri, ilkeleri ve sorunları olan dilsel bir çözümleme işidir. Bu çözümleme işini kimi sanat ya da bilim, kimi yalnızca bildiri veya bilgi aktarımı olarak görür. Aslında tercüme bütün bunların hepsidir. Bir dili tercüme etmek, dil olgularını, oluşturdukları veya üretildikleri çerçevede içinde bilmek, değerlendirmek ve açıklamak mümkündür. Diller farklı özellikler taşırlar. Dillerin yapısal dizgeleri türdeş değildir. Her dilin kendine özgü bir deneyim verileri düzeni sunduğu düşünülürse, bir dili tercüme etmenin, ilkin bir dilsel gerçekliği kavramak ve bu gerçekliği değiştirerek onu bir başka dünya deneyimine oturtmak olduğu anlaşılır. Mütercim, tercüme yaparken bu iki dünya deneyimini iyi bilmek zorundadır. Tercüme, farklı dünya deneyimlerinin ortak dilidir. Tercüme olayı, sanıldığı gibi kolay bir iş olmayıp, pek çok sorunu ve zorluğu bünyesinde barındıran yorucu bir uğraştır. Tercüme yapmak için en azından hem kaynak dili hem de amaç dili ve onların anlatım imkânları, üsluplarını iyi bilmek, tercüme edilecek metni ya da söylemi çok iyi kavramak; bildiriye çok iyi algılamak ve onun diğer dile en iyi nasıl aktarılabilceğini, hangi metne hangi çeviri yönteminin uygulanabileceğini bilmek gerekmektedir.¹²⁶

Diller, farklı hususiyetler taşımaktadır. Dillerin yapı, semantik, söz dizimi, etimoloji, ifade imkânı, söz varlığı, söz sanatı ve morfoloji açılarından sistemleri aynı değildir. Dolayısıyla çeviri ameliyesinde, ‘eşdeğerlilik sorunu’ yönünden kaynak dil ile hedef dil arasında bu farklı hususiyetlerin dikkate alınması bir gerekliliktir. Her lisan kendine has bir tecrübe hamulesidir; ayrı bir dünyadır; ayrı bir medeniyettir; ayrı bir kültürdür ayrı bir dünya görüşüne, varlık tasavvuru ve düşünce yapısına sahiptir. Binaenaleyh mütercim, dillerin kültürel yanlarını nazar-ı dikkate alarak tercümesini, dil-kültür, dil-dünya görüşü, dil-medeniyet, dil-düşünce yapısı ve dil-varlık anlayışı münasebetleri ekseninde düşünmelidir. Çünkü dil Alman filozofu Martin Heidegger’in

¹²⁵ Yılmaz, s. 95.

¹²⁶ Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleleri*, 16-18.

ifadesiyle “varlığın meskenidir”; bir toplumun, dünya görüşünün, varlık ve düşüncenin olmazsa olmaz unsurudur. Bu anlamda sadece iki dilin, kaynak ve hedef dilin dil bilgisi kurallarını, ve biçimsel özelliklerini bilmek yeterli değildir.¹²⁷

Çeviri geçmişe veya başka bir dil ortamına yol almanın en temel gereksinimidir. Bu yönüyle dillerin dili olan çeviri, insanlar farklı dilleri konuşmaya başladığından beri var olmuştur. Erken dönemlerden itibaren nasıllığı üzerinde tartışılmaya başlanmış olsa halen de tartışılmaya devam etse de, insanlar aynı dili paylaşmadıkça, her açıdan eşdeğerliliğe sahip bir çeviri dili oluşturmak mümkün gözükmemektedir. Zira her dil, doğduğu zamanların, toprakların, insanların değerlerin ürünüdür. Kısaca tarihsellik ile maluldür. Kendisinin tarihsel olması bir yana, her türlü dilsel eseri de tarihselliğe mahkûm eden dil, bu yönüyle insanlar arasındaki iletişimin önündeki önemli engellerdendir. Ne var ki insanlar, birbirlerini ve geçmişi anlamaktan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Dahası kendilerini yaratan Allah da onlara, vahyini dönem dönem sadece muayyen bir dilde göndermiştir. Kendi içlerinden peygamber gönderilenler dışında kalan insanlar, yaratıcının buyruğuna ancak çeviri ile ulaşabilmek durumunda kalmışlardır. İşte bu durum, çeviri üzerindeki tartışmaları daha da girift hale getirmiştir. Çünkü ilahi buyruğun değiştirilerek nakledilmiş olma ihtimali, insanları endişelendirmeye yeten bir şüpheci. Bu şüpheyi yok edecek bir çeviri mümkün müdür?¹²⁸

Tercüme etkinliği, öncelikle bilişsel bir etkinliktir. Bunun ikinci aşaması ise, tercüme etkinliğinin somut bir metin durumuna getirilmesidir. Gerçekten de bir metni tercüme etmek, öncelikle bir dizi bilişsel işlemi yaşamayı gerektirir. Tercüme, düşünsel boyutta yaşanan programlı bir etkinliktir; zihinsel bir dönüştürümün amaçlandığı işlemler bütünüdür. Buna göre, örneğin Arapça da üretilmiş bir anlam evreni (kaynak metin). Türkçede veya Kazakçada yeniden üretilmek amacıyla dönüşüme uğratılacaktır (amaç metin). Ancak bir dönüştürüm işlemi olan tercümenin en ideal biçimde gerçekleştirilebilmesi için de yorumlama ve yeniden üretim süreçlerinin yaşanması zorunludur. Tercüme, sadece bir anlamın doğal bir dilden başka doğal bir dile aktarılması olmayıp, belki bunun da ötesinde kaynak dildeki metin ile metnin alıcısı arasındaki zihinsel ve duygusal iletişimin hedef dilde yeniden üretilmesini içerir. Başka bir anlatımla, tercümede temel ilke, kaynak metnin onunla ilk defa karşılaşanlar

¹²⁷ Yılmaz, s. 96.

¹²⁸ Özgel, I, 131.

üzerinde bıraktığı etkinin hedef dilin alıcısı üzerinde de aynen uyandırılabilmesidir. Tercüme tekniğinde metnin eşdeğerlilik olarak isimlendirilen bu ilke, metnin içeriğinin düz aktarımından çok, iletişim etkisinin de aktarılmasını öne çıkarır.¹²⁹

Kazakça Kur'an-ı Kerim meallerindeki dil, anlam, anlama ve çeviri ile ilgili problemleri şöyle ifade edebiliriz.

1. Müşkil konuların çözümlenmemiş olması. Kur'an'ın gelişinden bin dört yüz küsur sene sonraki bu zaman diliminde tefsir ve tabii olarak başka dillerdeki mealler konusunda yapılması gereken en önemli hususlardan biri, müşkil (ihtilafli/problemlı) hususları mümkün mertebede çözüme kavuşturmaktır. Bu problemlerin tümünü olmasa bile bir kısmını, üzerinde yoğunlaşmak suretiyle çözülebilir. Zira gerek bulunduğumuz zaman dilimi açısından, gerekse sahip olduğumuz kültürel miras ve birikim, ayrıca teknik açıdan kavuştuğumuz donanımlar dikkate alındığında, önceki nesillere göre daha fazla imkânlarla sahip olduğumuz söylenebilir. Bütün bunlardan hakkıyla istifade ettiğimiz takdirde tefsir ve Kazakça meallere gerçek anlamda katkıda bulunabilir.

2. Meallerde görülen hatalı anlamlar. Kazakça meallerin zaaflarından biri, hatta en önemlisi, ayetlerin kelime ve ifadelerine hatalı anlam verilmesidir. Bunun en önemli sebebi kaynak dildeki yetersizlik ve hedef dile taşımada ifade sorunudur. Atam bir anlamı ve maksadı kavramak için tefsirlere de yeteri kadar başvurmamak olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte anlamak kadar da anlatmanın da çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. Ayetlere ve kelimelere eksik anlam verilmesi. Meallerin zaaflarında biri de, orijinal metinde var olan bazı kelimelerin veya cümlelerin anlamlarının verilmemiş olmasıdır. Bu da hedef dilin incelikleri anlatım ve ifade özelliklerinin yetersiz olmasıdır.

4. Olmayan tahsise gidilmesi. Kur'an metninde olmadığı halde tahsis varmış gibi verilmesi yine meallerin zaaflarındadır olduğu görülmektedir.

5. Alışılabilen anlamları vermek. Meal hazırlanırken tefsirlere başvurmak esastır. Ancak tefsirlerde bazı yanılgıların olabileceğini göz önünde bulundurmamak da gerekmektedir. Kaynak dildeki bazı kavramların tam karşılığı hedef dilde bulunamaya bilir. Bu gibi durumlarda öncülerin verdiği bir karşılık kelime sonrakilerde de manasına uyumasa bile kullanılmaktadır. Böylesi kelimelere, kavramlara hedef dilde yeniden üretilerek en uygun karşılık kavramlar, kelimeler kullanılmalıdır.

¹²⁹ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 18-19.

6. Bazı kavramlar ve kelimeler kaynak dilde olduğu gibi çeviri yapılmadan kullanmalar. Örneğin, “takva” gibi bazı kelimeler tercüme edmeden veya açıklama yapılmadan geçilmektedir.

7. Deyimler ve mecâzi ifadeler hedef dilde genelde metne bağlı olarak çevrilmektedir. Bu durum, ayetin ne demek istediğini anlatmaktan çok, ibare ve ifadeyi anlamsız bir cümele haline getirmektedir. Deyimler ve mecâzi ifadeler metne bağlı kalmaktansa serbestçe çevirilmelidir ve Kazakçadaki ona en uygun deyimler seçilerek aktarılmalıdır. Bununla birlikte deyim ve mecâzi ifade olduğu belirtilmelidir. Hiç unutmamak gerekir ki, her dilin kendine has bir ifade biçimi, deyimleri, rengi, ifade kuvveti ve dokusu vardır. Tercüme yaparken bunları iyi hesaplamak ve her dilin kendi deyimlerini kullanabilmek, yapılan bir tercümenin doğru, edebî ve bilimsel olmasına büyük katkı sağlar.

Meal ve tefsir çalışmalarının ihtiyaçtan kaynaklandığı bir gerçektir. Yeni meallerin hazırlanmaya devam etmesi bu yöndeki ihtiyacın sürmekte olduğunu göstergesidir. Bununla beraber, zamanın ilerlemesine paralel olarak şartlar da değiştiğinden ve her zaman kendine mahsus bir hükmü olduğundan insanların meale olan ihtiyacı sürüyor. Bu itibarla kamuoyunu bilgilendirip aydınlatmak gerekir. Meallerde anlamın önemli olduğu kadar anlatım da çok önemlidir. Mealler dil açısından üslup çilesi çekilerek hazırlanması çok önemlidir. Okuyucuyu kendine çekecek ve anlatım, üslup, dil güzelliği akıcı olmalıdır. Kur'an'ın icazından dolayı, bazı ayetler sadece mealle hiç anlaşılabilir hatta yanlış anlamaya da sebep olabilir. Bunun için açıklamalara yer vermek kaçınılmazdır ve böyle yerlerin mümkün olabildiği kadar tefsir suretiyle anlatmaya çalışmak gerekir.

Tercüme, bir metnin veya sözün sadece başka bir dilde karşılığını bulmak olmayıp dilde yeniden bir üretme işi olduğuna göre, çevirisi yapılacak kaynak bir metnin veya sözün, insan zihninde yeniden anlamlandırılması anlamına gelir. Sözlü bir hitap olan Kuran'ı çevirmenin, normal metin çevirileri ile birebir benzerlik içinde olduğunu söylemek sanırım zayıftır. Çünkü Kur'an bir taraftan sözlü kültürün yazıya geçirilmiş bir ürünü, diğer taraftan kendine has üslubuyla ses-mana bütünlüğüne, mecaz, deyim ve istiarenin yoğun olarak kullanıldığı bir niteliğe sahiptir. Daha da önemlisi, ilk muhatapların zihniyet, kültürel ve geleneksel formlarını yansıtmakla birlikte, tevhide aykırı olanları kökünden değiştiren bir niteliğe sahiptir. Kuran'a has bu özellikler, hem

Kuran metninin doğru anlaşılmasında, hem de onun bir başka dile doğru tercüme edilmesinde son derece önemlidir. Çünkü Kuran'ın ilk muhatabı olan Arapların hissettiklerini ve düşündüklerini hissedebilmek ve düşünebilmek ve onların dilbilime ilişkin sembollere verdikleri anlamları doğru kavrayabilmek şarttır. Dolayısıyla çeviride Kuran'ın bu özelliklerine riayet edilmezse, mesajın özü gereği gibi yansıtılamaz. Bu bakımdan Kuran'ın çevirisinde, diğer kaynakların çevirisinden çok daha hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede Kuran'ın kullandığı kendine has özgün kelime ve kavramlar daha iyi anlaşılabilir. Kuran açık ve anlaşılır bir kitaptır. Dolayısıyla okuyucuya sunulurken okuyucunun anlayacağı bir şekilde aktarılmalıdır. Okuyucu “acaba bu ayette ne demek isteniyor” gibi bir soru ile karşı karşıya bırakılmamalıdır.¹³⁰

1. 8. TERCÜME TEKNİĞİ

Kur'an-ı Kerim'in başka dillere çevrilmesinin gerekliliği Kur'an'ın misli misline tercüme edilmesinin imkânsızlığı kadar yalın bir gerçekliktir. Bu nedenle İslam bilginleri, Kur'an'ın çeşitli dillere çevrilmesine imkân tanımışlardır. Ancak bu iki zıt gerçeklik arasında, dengeyi muhafaza edecek tercüme tekniklerinin geliştirilmesi kaçınılmazdır.¹³¹

“Tercüme işi bir sanat olduğu kadar bir sevgi, bilgi, sabır, fedakârlık, birikim ve tecrübe işidir. Her şeyden önce tercümenin mütercimim üzerinde bir emanet olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden işi tercüme yapılırken sadece eldeki parçanın görünüşüne aldanmamak, satır aralarını okuyarak parçanın düşünce sistemine sızmaya çalışmak oldukça önemlidir. Mütercim tercüme yaparken gerektiğinde farklı sözlüklere bakmaktan, tespit ettiği bu karşılıklardan hangisinin metnin yazarının maksadını yansıtmaya uygun olup olmadığını araştırmaktan kaçınmamalıdır. Bu anlamda tercüme bir feragattir. Asıl metin, mütercimi sürekli kontrol altında tutar, onu kendi haline bırakmaz. “Tercüme yapmak, teklif yapmaktan daha zordur”, sözü boşuna söylenmemiştir. Tercüme yapılırken öteden beri izlenen bir metod vardır. Bu “Denkleştirme” metodudur. Buna göre, her cümle ayrı ayrı tercüme edilir. Ancak önce,

¹³⁰ Muhammed Çelik, “Türkçe Meallerde Görülen Bazı Anlama ve Anlatım Sorunları ve Bunların Çözümüne Dair Teklifler”, Kur'an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 2003 İzmir), s. 361-381; Durmuş, Kur'an'ın Türkçe Tercüme, 23-24.

¹³¹ Ahmet İnan, “Bir Meâl Metodolojisi Oluşturmak İçin Öneriler”, Kur'an Meâlleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 193.

cümlenin her sözcüğü değilse de belli bölümleri ayrı ayrı tercüme edilir ki buna kırık tercüme denir, sonra bu bölümler çeviri işleminin yapılacağı dil kurallarına ve cümle kurma tekniğine uygun bir biçimde sıralanarak tamamlanır. Örnek olarak Arapça, “Ekele’l veledü el-hubze emsi” cümlesi, sırasıyla Türkçede, “Yedi-çocuk-ekmeği-dün”, Kazakçada, “Жеді бала нанды кеше” şeklinde kırık bir tercümeden sonra Türkçede “Çocuk, dün ekmeği yedi”, Kazakça olarakta “Бала кеше нанды жеді” şeklinde çevrilir.”¹³²

1.9. KUR’AN-I KERİM’İN ÖZELLİKLER

1. 9. 1. Kur’an’ın Sistematiği

Kur’an-ı Kerim, diğer kitaplardan şekli itibariyle farklı olduğundan, tercümesinde izlenecek yönteminde farklı olması gerektiği söz konusudur. Kur’an’ın şeklinden önce, Kur’an’ın metin olup olmadığı da söz konusu olmaktadır. Zira görebildiğimiz kadarıyla yöntem sorunu olarak asıl mesele, Kur’an’ın yazılı bir metin veya bir kitap olarak algılanıp öylece başka dillere tercüme edilmesinde düğmelenmektedir. Metin terimi, bir yazıyı biçim anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür. Metin anlatacağı şeyi başından sonuna okuyucu için tasarlayan bir yazarı gerektirir. Yazar, yazı dilinin sınırları ve imkânları çerçevesinde, yüz yüze bulunmadığı bir okuyucuya yazı aracılığıyla hitap etmektedir. Bu yüzden yazarın hitap ettiği topluluk her zaman hayalidir.¹³³

Kutsal metinler ise, okuyucu için kaleme alınmış yazılı metinler değildir. Kutsal metinler, sözlü hitapların sözlü pasajları halinde yazıya aktarılıp değerlendirilmesinden oluşan vahiy koleksiyonlarıdır. Bu açıdan bakıldığında onlara metin denmesi, yazıya aktarılmış olmalarından dolayı mümkün olsa da, terimin tam anlamında metin oldukları söylenemez. Meseleye Kur’an açısından bakacak olursak, genel olarak metin olmadığı, özellikle son dönemlerde sıkça tekrarlanmaktadır. Kimilerine göre Kur’an metin bile değildir. Nitekim Cezayirli Muhammed Arkoun, “Kur’an’ın sessiz okunacak metin değil, ilan edilecek bir mesaj” olduğunu söylemektedir. Dücane Cündioğlu, Kur’an’ın metin olmadığından değil, yazılı metin olmadığından bahsedebileceğinin, metnin yazılı

¹³² Akpınar, s. 23.

¹³³ Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümelere*, 162-163.

ve sözlü olarak ikiye ayrıldığını ve metin kavramının söz kavramının zıddı olmadığını iddia eder.¹³⁴

Kur'an-ı Kerim vahiy olarak işin en başında nazil olmuştur. Fakat medineye hicret edilmeden önce bile yazıyla tesbit edilmeye başlamış bulunuyordu. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v)'in almakta olduğu ayetleri hangi tarihten itibaren yazıyla tesbit ettirmeye başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Yazıyla tesbit hususunda risaletin beşinci yılında bahsedilmekte ve nakledildiğine göre Hz. Ömer'in kız kardeşinin elinde bulunan ve kronolojik sırada 54. Olarak duran 20. Surenin yazılı bir nüshası Hz. Ömer'in İslama girmesine vesile olmuş bulunmaktadır. Bununla birlikte o sıralarda mevcut çok sayıdaki yazılı metinlerden bahsedilmektedir.¹³⁵

Kur'an-ı Kerim'in sözlü vahiy olarak Hz. Peygamber'e indiği bir gerçektir. Fakat Kur'an'ın kapsamını daraltmakta doğru olmaz. Allah kelamı olan Kur'an, tüm bunların hepsini de kapsamına alır. Sözlü dilde söylem anı bir görünür, bir yok olur, doğru bir şekilde devam etmesi de mümkün olmaz. Yazıda ise, bir kayıt, bir saptama vardır. Daha doğrusu, yazı zaten söylemi kaydetmek, saptamak içindir. Ama yazının saptayabileceği de konuşma olayının kendisi değil söylenenin anlamıdır. Sözlü söylemde, konuşanın öznel niyeti ile söylemin anlamı öylesine örtüşür ki konuşmacının ne demek istediğiyle, söylemin ne anlama geldiğini anlamak aynı şey olur. Yazılı söylemde ise, yazarın zihinsel niyet ile kaydedilen metnin anlamı ayrılmıştır. Sözlü metnin söylediği şey, kayda geçen yazının söylemek istediği şeyden daha önemlidir. Çünkü yazıda söylemin anlaşılma için yardım aldığı sözel olmayan süreçler yani tonlama, konuşma tarzı, mimikler, jestler gibi şeyler kaydedilmemiştir. Sözlü olayda konuşan ve konuşulan arasında bildirme, soru sorma, buyurma, korkutma sevindirme, sinirlenme gibi bir takım farklı eylemler olabilir. Fakat yazılı olan metin bir bakıma, sözde konuşulanın aynısıdır. Ancak yazılı olan metinden okunduğu zaman bazı mana hususları eksik kalabilir.

Kur'an, daha önceden insanlar tarafından konuları tespit edilip, kurgulanmış bir yazılı metin olmadığı için, içeriğini oluşturan ayetler bildik kitap dizininden çok farklı bir tertibe göre yerleştirilmiştir. Kur'an bir bütün olarak ele alındığında konuların belirli bir sistem içinde düzenlenmediği görülür. Farklı uzunluklardaki sureler, farklı konulara tahsis edilmiş değildir. Surelerin ya da konuların, herhangi önem derecesine göre veya

¹³⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 163.

¹³⁵ Hamidullah, s. 41.

hiyerarşik olarak sıralandığını söylemek oldukça zordur. Ancak bu konuların farklı ayetlerde işlenmesi, belirli bir sitem içinde düzenlenmediği, kendisinde mantıki bir tutarsızlık ve çelişki söz konusu değildir. Kuran'ın bu şekilsel, yani sözlü metin olma özelliği, onun doğru anlaşılabilmesi için kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.¹³⁶

Kur'an'da birden çok anlam taşıyan (vücut) kelimeler öte yandan birbirinden farklı birçok kelime de aynı anlama gelebilen eş anlamlı (nezair) kelimelerde bulunmaktadır. Bunlar bütün dillerin paylaştığı niteliklerdendir. Kur'an'ın kullandığı Arapçada aynı şekilde söylenen ve yazılan fakat anlamları farklı kelimeler bulunmaktadır.¹³⁷ Örneğin, Kazakçada “kur” (күр) kelimesi, hem “kuş” isimi hem “boş olan” hem de yuvarlak olmayan “ip” çeşidine denir ve aynı zamanda bir emir fiil olarak bir şeyi kurmakla “kur, yap” manasına da gelir. Her dilin bunun gibi çok anlam taşıyan kelimeler ve birbirinden farklı anlamlar ifade eden aynı kelimeler ve eş anlam taşıyan özellikleri vardır. Hatta farklı dillerde de ortak anlamlar ifade eden kelimeler de olur. Bu özellikler Kur'an için çok dikkat edilecek hususlardır.

Nitekim Fazlur Rahman Kur'an'ı anlamak için iki öneri söylemektedir: 1. Hiçbir metin, bağlamı dışında doğru anlaşılmayacağı için Kur'an'ın da bağlamını ortaya koymalıyız. Bunun için de Kur'an'ın indirildiği zamanına dönmek durumundayız. Böylece sebep-i nüzûlü ve ayetlerin bağlamını iyice kavramalıyız. O halde bu ilk hareket, zamanımızdan Kur'an'ın indiği zamana gitmekten ibarettir. 2. Şayet Kuran'ın indirildiği zamana gidip orada kalırsak o zaman Kur'an'ın çağımıza olan ilgisini ortaya koyamayız. Onun için eğer Kur'an'ı uygulamaya dökmek istiyorsak, birinci hareketle ortaya koyduğumuz Kur'an'ın asli manasını zamanımızın anlayışına göre açıklamalıyız. O halde ikinci hareket de Kur'an'ın indiği zamandan kendi zamanımıza dönmekten ibarettir.¹³⁸

1. 9. 2. Kur'an'ın Üslûbu

Kur'an, bizatihi iletmeği istediği mesajdan ayrı olarak, sonderece güzel ve yüce bir belagete sahiptir. Kur'an ne şiir (nazım), ne düzyazı (nesir); ama ikisinin eşsiz birleşiminden oluşmuş bir sözlü metindir. Kuran'ın üslûbu, alışılmış nazım kuralları

¹³⁶ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 165-166.

¹³⁷ Paçacı, s. 90.

¹³⁸ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 171.

açısından şiirden daha serbest ama düz yazıya göre daha disiplinli, ayet sonlarındaki ses uyumunu yeterince muhafaza eden bir özelliğe sahiptir. Kur'an üslubunda, dil (linguistik) ile söz (anlam) ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Tek tek ayet içindeki konumu, ifadelerin ritmi, ses ile sözdiziminin oluşturduğu yapı, bir mecazın aniden pragmatik bir ifadeye dönüşmesi ve belli bazı şeyleri ima etmeye yönelik akustik vurgular benzersiz bir bütün oluşturur.¹³⁹

Kur'an-ı Kerim de, birçok yönden olduğu gibi, dil ve üslup yönünden de taklit edilemez ve benzeri getirilemez bir özelliğe sahiptir. Kur'an-ı Kerim de: *“De ki: eğer insanlar ve cinler, şu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, birbirlerine ne kadar destek olsalar, onun bir benzerini asla yapamazlar”*¹⁴⁰ buyrulmaktadır. Bu Ayet-i Kerimede Allah, Kur'an'ın muciz olduğunu bize bildirmektedir. Kur'an'ın mucizliği, az söz ile çok mana ifade eder ve onun hükmü kıyamete kadar devam eder ve her zamana yeterli gelir. İşte Kur'an çok az sözle, çok geniş manaları en mükemmel biçimde, insanı hayran ve aciz bırakan, asla erişilemez bir üslûpla anlatmış olması yönüyle eşsiz bir icaz taşımaktadır. Bundan hareketle insanlar ve cinler birleşerek Kur'an'ın bir ayet benzerini bile getiremezlerse onun anlamının da hakkıyla yapabilecekleri mümkün değildir. Ancak insan kendi aklı gücü sınırı içerisinde Allah'ın muradından payını alacaktır.

Kur'an'ın üslûplarından biri de onun icazıdır. Kuran, doğrudan ve dolaylı anlatım şekillerinin eşsiz örnekleriyle dolu, çağrıştırmacı ve çarpıcı bir dil kullanır. Başka türlü anlatılması imkânsız olan hususları anlatmak veya duyurmak için mecâzi anlatım tarzını seçer ve onların o şekilde anlaşılması konusunda ipuçları verir. Kur'an'ın sözlü yapısında, surelerinde ayetlerinde, kıssalarında, öğüt ve telkinlerinde, örneklendirmelerinde, kanıt ve tartışmalarında göz kamaştırıcı, duyanları hayrette bırakıcı bir üslup kullanılmaktadır. Bu Kuran'ı önceki semavi kitaplar arasında eşsiz bir konuma getiren, insanların normal konuşma, ifade ve hitap şekilleri içinde benzersiz kılan bir ayırıcı özelliktir. Bu kendine özgü ve kalıcı bir niteliktir. Bu nedenle, herhangi bir sözle, yazılım üslubuyla ve telif yöntemiyle mukayese edilmesi doğru olmaz. Doğru olan, Kuran'a kendine özgü bir üslup gözüyle bakmaktır.¹⁴¹

¹³⁹ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 175-176.

¹⁴⁰ İsrâ, 17/88.

¹⁴¹ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 176-177.

Kuran'ın indiği dönemde Arap dili edebiyata çok yatkın, şiirin her çeşidine vakıf idiler. Şiir yarışmaları olurdu, okunan şiirler arasında seçim yapılırdı. İşte o panayırlarda okunan şiirlerden yedi tanesi bir birine tercih edilemeyecek derecede mükemmel olduğundan hepsi Kâbe duvarına asılmıştı. İşte böyle bir ortamda inen Kuran Arap şiirlerini gölgede bırakarak, bütün insanlığa meydan okumuş ve benzerini getirmekten beşeriyeti aciz bırakmıştı. Kuran'a Muhammed'in uydurması diyenleri, bu iddialarını ispatlamaları için bütün yardımcılarını da çağırıp hepsi bir araya gelerek, Kuran'ın sitilinde ona benzer uydurulmuş on sure getirmeleri istenir, buna güç yetiremedikleri takdirde bir sure veya birkaç ayet getirmeleri istenir. Zaten bunu da getiremeyecekleri, Kur'an karşısında aciz kalacaklarını zikir ediliyor.¹⁴²Bunu da getiremedikleri takdirde, Kur'an'ın Allah tarafından gönderildiğini ve Allah'tan başka ilah olmadığını açıkça ilan ediyor.¹⁴³

Kur'an, dili ve üslubuyla mevcut edebi şekillerden farklı olan, lafız-mana dengesini gözetken, gönüllere tesir eden, ses ve terkip nizamında ahenkli olan, edebi türlerin hepsinden mükemmel olan, farklı seviyedeki insanlara aynı anda seslenen, akla ve duyguya hitap eden bir kitaptır. Bu sebeple Kur'an'ı tercüme ederken metnin şekli, üslubu, düzeni kesinlikle dikkate alınmalıdır. Her pasaj, söz diziminin anlama etkisi göz önünde tutularak tercüme edilmelidir. Bir başka ifadeyle sadece cümlenin unsuru olan kelimelerin anlamını değil, cümlenin yapısını ve bu yapının anlamının oluşmasındaki katkısını göz önünde bulundurarak cümlenin bütünüyle hedef dile aktarmak hedeflenmelidir. Aksi halde okuyucu anlamsız kelime yığınları ile karşı karşıya gelirler.¹⁴⁴

Kur'an şiir ve şair sözü değildir. O kendine has özellikleri olan Allah'ın insanlığa göndermiş kutsi kelamı ve hitabıdır. Ancak âlemlerin Rabbi, kullarına bilgi verirken, onlara hiydayet yollarını gösterip kendini, dünyayı, ahreti, helal ve haramı, insanı, meleği, cin ve şeytanı, gaybı ve şهادatı tanıtırken kullandığı üslup şiirden dah büyüleyici ve tesirli, nesirden daha açık ve öğreticidir. Kimi zaman da en sembolik ifadelerden daha kapalı ve düşündürücüdür ve ibret vericidir. Ondaki muciz özellikler ve ses örtüsü insanı bir dünyadan alır, başka bir dünyaya götürür. Bu yüzden Kur'an sadece yazıdaki metinden ibaret değildir. Sanattan, şiirden anlayan insanların ruhunda

¹⁴² Tur, 52/33-34; Hud, 11/13-14; Yunus, 10/37-38; Bakara, 2/23-24.

¹⁴³ Eroğlu, s. 248-249.

¹⁴⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelere*, 177.

nasıl bir incelik, zevk ve anlayış tesir ediyorsa, Kur'an üslubundaki mucizlik ve güzellik de ve ruhlara bir incelik bir zarefet katar. Duygu ve düşüncede, iç dünyada hissedilir ve kalb ürperir, göz yaşarır. İşte Kur'an insanı böyle bir atmosfer içinde bilgilendirir, ruhları canlandırır ve terbiye eder. Onu çok okuyan, bilerek şuurdu okuyan, onun ahengi ile ruhunu, musikisiyle kalbini besleyen bir mümin, kulluk bilincini kalbinde canlandırır ve Kur'an'ı anlamaya ve yaşamaya çalışır. Hiçbir mümin sırf meâl okuyarak bu ruh inceliğine kavuşamaz. Ancak bilgi edinir.

1. 9. 3. Deyimsel İfadeler

Bilindiği gibi, çekici bir anlatım özelliği gösteren ve çoğu zaman gerçek anlamı dışında kullanılan kalıplaşmış sözcük gruplarına deyim diyoruz. Deyimler bir sözcük grubu veya cümle halinde bulunabilmektedir. Bu tür anlatımları atasözlerinden ayıran özellikler, atasözlerinin ders ve öğüt amacı taşıyan genel kural özelliğinde olmaları, deyimlerin ise bir kavramı özel bir kalıp içinde hoş bir anlatımla dile getirmeleridir. Deyimler milli özellik gösteren dil varlıkları olup milletin söz yaratma gücünden doğar. Her deyim hoş bir buluş olup küçük bir söz dağarcığından çok önemli manaların sığdırılması ile oluşur. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları, belirli sözcüklerden oluşan bu deyimlerle etkileyici bir şekilde dile getirilir.¹⁴⁵

Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür. Bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli bir ipuçları veren deyimler, dilden dile büyük farklılıklar gösterirler. Örneğin yağmurun çok yağmasını anlatmak için bir Türk, "bardaktan boşanırcasına (yağmur yağıyor)" derken, bir İngiliz ise bunu "it is raining cats and dogs (kediler ve köpeklercesine yağmur yağıyor)" şeklinde ifade eder.¹⁴⁶ Türkçe ve İngilizcede olduğu gibi bu ifade Kazakçada da "Көк тесіліп кеткен кеткен сияқты (Gök delinmiş gibi)" veya "Шөміштеп құйы тұр (Kovanla döküyor)" diye yağmurun çok yağdığını ifade eder.

¹⁴⁵ İbrahim Hilmi Karşlı, "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi", Kur'an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 Nisan 2003-İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 55.

¹⁴⁶ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, 177.

Kuran'ın anlaşılmasında çok büyük katkıları olan deyimler, Kur'an tercümelerinde en çok hata edilen hususların başında gelmektedir. Bu başarısızlığın birkaç nedeni vardır: a. Mütercim, Arapçadaki söz sanatlarına yani belagat (Meani, Beyan ve Bedii) ilmine yeterince vakıf olmamasıdır. b. Deyimler başka bir dile aktarılırken genelde metne bağlı/sadık kalmak amacıyla literal olarak çevrilmektedir. c. Mütercim kendi ana dilini iyi bilmemesi ve kullanamamasıdır. Şüphesiz bu durum, ayetin ne demek istediğini anlatmaktan çok, ibare ve ifadeyi anlamsız kelime yığını haline getirmektedir. Hiç unutmamak gerekir ki, her dilin kendine has bir ifade biçimi, deyimleri, rengi ve dokusu vardır. Tercüme yaparken bunları iyi hesaplamak ve her dilin kendi deyimlerini kullanabilmek, yapılan bir tercümenin doğru, edebi ve bilimsel olmasına büyük katkı sağlar. Tercümelerde en büyük başarı, metindeki çeviri kokusunu hissettirmemektir.¹⁴⁷

Deyimsel ve mecâzi anlamlı ifadeler Arapçanın asli ve icazi, mütercimlerin göz önünde bulundurmak zorunda olduğu çok önemli bir husustur. Bu nedenle çevirmenler Kur'an'ın indiği dönemdeki dilbilime ilişkin kullanışları esas almalı ve Kur'an'ın bazı deyimlerinin insanların zihninde zamanla bir değişime uğradığını, bu sebeple ilk orijinal haline uygun çeviri yapılması gerektiğini hiçbir zaman unutmamalıdır. Bu yapılmadığı veya lâfzî çeviri yöntemi uygulandığı takdirde söz konusu özgün ifade, çeviri yapılmakla bütün anlamını kaybeder ve çoğu zaman anlamsız sözcükler yığını haline gelir.¹⁴⁸

Deyimler çevirilerde en önemli zorluklardan birini oluşturmaktadır. Özellikle özgün metnin kendi okurlarında uyandırdığı etkinin, çeviri dili okurunda da uyandırılması tanımını esas alan eşdeğerlilik kavramı açısından baktığımızda, deyimlerin çevirisi ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü burada kaynak metindeki bir deyim sadece anlama bağlı olarak çevrildiğinde, düz anlamın düz anlamın içerdiği bilgi içeriği aktarılmış olsa da, bu deyim kaynak metinde uyandırdığı etki, amaç dilde uyanmayacaktır.¹⁴⁹

“Deyimsel ve mecâzi gibi anlatımlardan bazıları, kelime kelime çevrildiğinde, amaç dilde bir biri ardına sıralanmış, ancak manasız birtakım ifadeler oluşabilmektedir. Çünkü bunların çoğu, ait oldukları dilde lügat manaları haricinde farklı anlamlarda

¹⁴⁷ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 177-178.

¹⁴⁸ Zülfikar Durmuş, “Muhammed Hamidullahın Aziz Kur'an Adlı Meali Üzerine Tetkikler”, Kur'an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007, s. 80.

¹⁴⁹ Karşı, II, 55.

kullanılmaktadır. Bu bakımdan bu tür ifade tarzlarının çevrisinde şu metodu izlemenin uygun olduğunu düşünüyoruz:

1. Öncelikle bu deyimsele ifadelerin kullanıldıkları dilde kazandıkları mananın tespit edilmesi gerekmektedir.

2. Eğer kaynak dildeki deyim amaç dilde de aynı içeriği ifade edecek şekilde mevcutsa, onu kelimesi kelimesine çevirmeliyiz.

3. Eğer kaynak dildeki deyime karşılık amaç dilde aynı içerikte fakat farklı anlatımlı bir deyim varsa onu kullanmalıyız.

4. Eğer kaynak dildeki deyime karşılık amaç dilde ne sadece içerik ne de içerik ve ifade tarzı olarak onu karşılayabilecek bir deyim yoksa bu durumda lâfzî manada verildiğinde amaç dilde anlaşılacak durumda ise çevirerek onu aktarabiliriz.

5. Eğer lâfzî manada verildiğinde amaç dilde içeriği anlaşılacak durumda değilse ya içeriğini veririz veya lâfzî manada çevirip dipnotta açıklamasını yaparız.¹⁵⁰

Deyimlerin kendi dil ortamlarında kültürel bir arka planı vardır. Kimi zaman bu sözler, başka bir kültür ortamına tercüme yoluyla aktarıldığında anlamsızlığa, yanlış anlamalara kısacası anlam bulanıklığına yol açabilmektedirler. Bu özelliği nedeniyle meselelerin anlamı, çoğu zaman oluştuğu ortam ile aralarındaki tarihsel bağlamın kurulması ile elde edilmektedir. Toplum ve kültür ile böylesi bir ilişki ve etkileşim içinde olan deyimler Kur'an'da da yer almıştır. Bu nedenle Kur'an çevirisinde perspektifi önemseyen bir çeviri yönteminde, deyimler önemli bir yer işgal eder. Deyimlerin çevirisi konusunda da yukarıda belirttiğimiz prensiplerin uygulanması gerektiğini düşünüyoruz. Yani öncelikle tarihsel anlam gözetilmelidir. Burada iç durum söz konusudur. Deyimler ile kültür arasındaki sıkı ilişki ve anlamın bu kültür ortamına bağımlılığı nedeniyle kimi zaman kaynak dildeki bir deyim, hedef dile çevrildiğinde aynı anlamı vermemek, anlamsızlığa veya yanlış anlamlara sebep olmaktadır. Bu durumda şayet bu deyimlerin çevirisinde kaynak dildeki deyimle hedeflenen amaç, hedef dilde elde ediliyorsa, deyim aynen çevrilmelidir. Mesela: *حتى وليج الجميل في سم الخياط* "Deve iğne deliğinden geçmedikçe"¹⁵¹ ifadesi ile bir işin imkânsızlığı anlatılmaktadır. Her ne kadar söz hedef dilde bu durum aynı deyim anlatılmasa da söz konusu ifade hedef dile çevrildiğinde amaçlanan anlam verilebilmektedir. Ancak bazı deyimlerde amaçlanan anlam aynı şekilde hedef dilde aktarılmamakta hatta yanlış anlamlara yol

¹⁵⁰ İbrahim Hilmi Karşlı, II, 55-56.

¹⁵¹ A'raf, 7/40.

açabilmektedir. Bu durumda, yine kaynak dildeki deyim, hedef dilde kendi bütünlüğünde anlamlı bir şekilde çevrilmeli, ancak bu deyimle amaçlanan anlam aktarılmadığı için dipnotta veya parantez içinde bu deyim ile neyin anlatılmak istendiği, izah edilmeli, hedef dilde bu durum için kullanılan bir deyim varsa bu da zikredilmelidir. Mesela: *ولما سقط في أيديهم* ifadesi “*Başları avuçları arasında düşürülüp de...*” şeklinde çevrildiğinde her ne kadar kendi içinde bir anlam taşısa da deyim olması hasebiyle ayetin bütünlüğünde amaçlanan anlamı aktaramamaktadır. Bu nedenle bir dipnot ile bunun bir deyim olduğunu ve Arapçada şiddetli bir pişmanlığa düşen kişinin, yaptığı işten duyduğu utancı düşünme halini ifade ettiğini belirtmek gerekir. Bu iki durum dışında, kaynak dildeki deyim kullanıldığı hali ifade eden hedef dildeki başka bir deyim, doğrudan metinde verilmesini, tarihsel anlamı kaybettireceği için uygun bulmamaktayız.¹⁵²

Kur’an’da ifade edilen bir kavramı, bir cümleyi, ne demek istediğini doğru anlamak son derece önemli olmakla birlikte, yeterli değildir. Doğru anlaşıldığı düşünülen anlam, aynı zamanda doğru ve aslına sadık bir biçimde amaç dilde de ifade edilebilmelidir. Nitekim Kur’an tercümelemindeki ifade bozukluklarının en önemli nedenlerinden biri de, doğru anlaşılmış olsa bile, kaynak dildeki deyimler amaç dilde uygun karşılıklar bulamamaktadır. Oysa her dilin deyimlerinin kendine özgü yanları, nitelikleri bulunmakla birlikte diller arasında deyimler açısından benzerlikler, yakınlıklar hatta eşlikler vardır. Bu nedenle mütercimler, Kur’an’ın indiği dönemdeki dilbilime ilişkin kullanışları esas almalı ve Kur’an’ın özellikle soyut kavramlarla ilgili olan bazı deyimlerinin zamanla değişime uğradığının, bu sebeple daha sonraları kazandıkları anlamlarla tercüme etmenin doğru olmadığını farkında olmalıdırlar.¹⁵³

Deyimler, bir dili konuşan insanlar arasında oldukça özel iletişim kurarlar. Dolayısıyla bu özel iletişimi, amaç dilde aksettirmek, deyimlerin kelimesi kelimesine tercümesi ile özgür anlatımla tercümesi problemini gündeme getirebilir. Deyimler dir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, hayat tarzını ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar. Genel olarak deyimler açısından dilden dile büyük ayırım vardır. Bununla birlikte, diller arasında benzerlikler, yakınlıklar hatta eşitlikler de vardır. Bir olayı veya anlatmak istediğin herhangi bir işi deyimle anlatmak daha etkili ve etkileyici oluyor. Kur’an’ı tercüme ederken karşımıza çıkan deyimsel

¹⁵² Özgel, I, 140-141.

¹⁵³ Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleminde*, 178-179.

ifadeleri daha yalın, tek kelimeyle karşıladığımızda o deyimlerin ifadeye kattığı mana kuvveti, çağrışımlar muhayyilede uyandırdığı çeşitli tesirler kaybolup gidiyor. Onların deyim olduğunu hissettirecek, uygun bir biçimde tercüme ettiğimizde de hedef dildeki okurun zihninde duygu, düşünce ve hayal çatışması gibi bir karışıklık meydana getirebilir. İşte bu bir, deyimsel ifadelerin problemi olmaktadır. Kur'an tercümelerinde, meallerde bu problemi aşamadığını görmekteyiz. Bu yüzden deyimlerin estetiğini, hayal ve zevk değerini, mana kuvvetini kaybettirmektedir.

1.9. 4. Dini Kavramlar

Genel olarak, özel alanların kavramlarına terim isimi verilir. Kavram ise, bir fikir, bir bilgidir. Bir başka anlatımla, terim kavramı dil aracılığıyla anlatan bir dilsel simgedir. Bu alanlar, din, bilim, edebiyat, teknik, sanat ve spor gibi birbirinden çok ayrı olabilir. Dolayısıyla her alana ilişkin terimleri yerli yerinde kullanmak ilmi bir esastır. Türkçe meallerde görülen aksaklıkların en önemlilerinden biri de Kur'anî kavramlar/terimlerin çevirilerinde gereken hassasiyetin gösterilmemesidir. Çoğu meallerde görüldüğü üzere, Kur'anî terimler, Kur'an'ın kullandığı otantik anlamdan ziyade, daha sonraları çeşitli sebeplerle terimleşen anlamlarla tercüme edilmektedir.¹⁵⁴

“Tercüme yapmanın zorlukları ve asıl metin ile tercümenin kıyaslanmasına dair, özellikle dilbilimci ve metodoloji uzmanlarının görüşlerinin zikredilmesi, temel dini kavramların karşılıklarının tespiti ve başka dillere aktarılmasının kapsamını aşmaktadır. Ancak hangi dilde olursa olsun, her hangi bir metni bir başka dile başarılı bir şekilde çevirebilmek için, her iki dilin gramer ve edebiyatına (şiir, darbı mesel, atasözleri, mizah ve nükteli anlatımlar dâhil), lehçe ve şive farklılıklarına, hatta argo kullanımlarına, ileri seviyede vakıf olmanın zaruretini tartışılmaz bir husus olarak görüyoruz. Ayrıca, çevirisi yapılacak metni anlayabilecek ölçüde, o alanla ilgili de, bilimsel birikime sahip olmak gerekmektedir. Aksi takdirde, o alandaki temel terimlerin bile sözlük anlamlarıyla aktarılması gibi bir durumla karşı karşıya kalınır. Çevirisi yapılacak metin, inanç esasları, ahlak, ibadet, hukuk, ekonomi, astronomi, biyoloji başta olmak üzere, tarihten sosyolojiye, dinler tarihinden siyaset bilimine kadar pek çok bilim dalını ilgilendiren ifadelerin yer aldığı Kur'an-ı Kerim olunca, çeviriyi yapacak olanların, Arapça ve kendi diline iyi hâkimiyet yanında, en azından, çeşitli alanlarla

¹⁵⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 179.

ilgili temel terimlerin karşılığını iyi tespit edebilecek ölçüde, bilimsel alt yapıya da sahip olmalarının zorunluluğu tartışılmayacak kadar açıktır. Ancak meal hazırlamak için gerekli görülen bu şartların, özgün mealler için ya da mükemmeli elde etme hassasiyeti taşıyanlar için söz konusu olduğu unutulmamalıdır.¹⁵⁵

Kur'an'da kullanılan dini terimler, tercüme edilirken son derece dikkatli olunmalı, sonradan kazanılan anlamlara göre değil, ilk kullanıldıkları anlamlara göre tercüme edilmelidir. İlk muhataplar nasıl anlamışsa, o şekilde anlamaya çalışıp, öyle aktarılmalıdır. Çünkü onların anladığı anlam, asıl anlamdır.¹⁵⁶

“Kur'an-ı Kerim'i tercüme ederken, temel hedef, öncelikle Allahın mesajını doğru anlamak ve anladığını başka bir dile başarılı bir şekilde aktarabilmektir. Bunun ilk merhalesi de, her bir ayetle ilgili olarak, sahabilerin o ayetten ne anladığının tespit edilebilmesidir. Bu son derece önemlidir. Zira Kur'an, Peygamberimiz (s.a.v) döneminde, Arapça bilen insanların anlayabileceği bir dil ile nazil olmuştur. Nitekim Peygamberimiz, kendisine gelen vahiyleri okuduğunda, dinleyenler, Müslüman olsun olmasın Allahın mesajını anlıyorlardı. Peygamberimizden açıklama istenmesi ise, nadir bir durumdu. İkinci merhale ise, Kur'an-ı Kerimdeki ifadelerin kendi dilindeki tam karşılığını bulabilmektir ki, bu da işin en zor olan taraflarındandır. Hususiyle Kuran'da yer alan eşanlamlı ve çok anlamlı (zannedilen) kelimelerin çevirisi özel önem arz etmektedir. Yani başka metinlerde olduğu gibi, Kuran-ı Kerimde de kelime yapısı itibariyle, eşanlamlı ve çok anlamlı kelimelerin tercümesi özel bir birikim yanında, bilimsel metotlara titizlik göstermeyi de gerektirmektedir. Çünkü aynı anlam ifade ettiği zannedilen birden fazla kelimenin, bazılarının o anlam dışında başka şeyleri de kapsamaması halinde, bu kapsam farkı dikkate alınmazsa, çevirinin yeterince sağlıklı olmayacağı açıktır.”¹⁵⁷

Mesela, Kur'an-ı Kerimde sıkça geçen, “sadaka” ve “zekât” kavramları, birçok bilim adamınca eşanlamlı değerlendirilmesinden dolayı, Türkçe bazı meallerde, “sadaka” kelimesi, “zekât” olarak tercüme edilmekte¹⁵⁸ daha önemlisi, fıkıh kitaplarında da zekâtın farziyeti hakkında, Kur'an-ı Kerimden delil olarak, sadaka ayetleri¹⁵⁹

¹⁵⁵ Beşir Gözübenli, “Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler”, Kur'an Mealleri Sempozyumu-I, (24-26 Nisan 2003-İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007, s.79.

¹⁵⁶ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 179.

¹⁵⁷ Gözübenli, I, 81-82.

¹⁵⁸ Tevbe, 9/60.

¹⁵⁹ Tevbe, 9/60, 103.

gösterilmektedir. Üstelik bu ayetlerden birisinin¹⁶⁰ siyak ve sibakı dikkate alındığında, (kefaret mahiyetinde sadaka olması sebebiyle), zekât olarak tercüme edilmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Ve cihad ve kıtal kavramları da, bazı meallerde eşanlamlı kabul edilmiş ve bu iki kavramın anlam kapsamı dikkate alınmadan, cihad kavramı Türkçeye savaş olarak çevrilmiştir. Yine Kur'an'da sıkça geçen ve çekirdek anlamı korumak olan “v-k-y” kökünden türemiş, takva, ittika, muttaki gibi dini kavramların da, Türkçe meallerde çok farklı şekilde çevrildiği görülmektedir. Dini kavramlar bazı yerlerde olduğu gibi veya Arapça kökenli olarak da aktarılmaktadırlar.¹⁶¹ Temel dini kavramlar hususundaki sorunlar Kazakça mealler için de aynı sıkıntıyı arz etmektedir. Bunun gibi dini kavramlar örneği çoğaltılabilir.

Bu örnekler ve benzerlerinde görüldüğü gibi, meallerde dini kavramların karşılıkları iyi seçilmediği ya da tespit edilemediği için, Kur'an'daki anlam zenginliği meallere yeterince yansıtılmıyor. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya çevrilmesi ve dinî kavramların, Allahın mesajının doğru bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamak için, bilimsel metotlara titizlikle uyarak araştırmalar yapmak gerekmektedir.

1.10. KUR'AN-I KERİM TERCÜMESİNDE DİKKAT EDİLMESİ VE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

“Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir dile çevrilmesi, ilahi kelamın o dilde anlaşılır bir ifadeyle anlamlandırılmasından ibarettir. Tercüme kelimesiyle ilgili olarak, Kur'an ilimleri ve tefsir usûlü kitaplarında herhangi pratik bir değeri haiz olmayan birtakım bilgilere yer verilmekle birlikte, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren bu kelime, sözlü veya yazılı bir metnin, başka bir dile, anlaşılır bir ifadeyle çevrilmesinden ibarettir. Dolayısıyla tercümede, bir kelamın motamot ve harfi harfine başka bir dile çevrilmesinin söz konusu olduğu, bunun ise Kur'an tercümesinde mümkün olmadığı, buna binaen, Kuran tercümesi sözünün doğru bir kullanım olmayacağı, bunun yerine meal sözünün kullanılması gerektiği şeklindeki düşünce ve hassasiyetlere katılmak mümkün değildir.”¹⁶²

¹⁶⁰ Tevbe, 103.

¹⁶¹ Gözübenli, I,83-86.

¹⁶² Işıcık, I, 93.

Her dilin kendine mahsus bir ifade biçimi ve rengi, kendine özgü deyimleri ve kendine has bir atmosferi vardır. Tercüme yaparken bunları iyi hesaplamak ve her dilin kendi deyimlerini kullanabilmek, yapılan bir çevirinin doğru, edebi ve bilimsel olmasına önemli ve büyük katkılar sağlar. Tercümelerde en büyük başarı, metindeki çeviri kokusunu hissettirmemektir. Temel kavramlar, eş anlamlı çok anlamlı kelimeler, deyimsel ve mecâzi ifadeler tercümede çok iyi tespit edilmelidir. Bunu sağlayabilmenin en önemli şartlarından biri de, tercümesi yapılan metnin dilinde kullanılan deyimleri, sırf çeviri tarzıyla tercüme etmeyip, karşı dildeki o deyimlere tekabül eden tabirleri bulup kullanmak ve açıklamalara yer vermektir.. Genel olarak sözlü ve yazılı metinleri, özellikle de Kur'an ayetlerini tercüme ederken dikkat edilmesi, dolayısıyla bir Kur'an mealinde bulunması gereken ve günümüzde daha bir önemli hale gelen özellikler vardır.

Başarılı bir tercüme olmak için gerekirse Kur'an-ı Kerim gerekirse tüm tercümelerde uyulması gereken birçok özellikler bulunmaktadır. Tercümede bulunması gereken özellikleri kimisi çok kimisi az çeşitli maddeler halinde ifade etmektedir. İçinde bu özellikleri taşıyan bir tercümenin iyi bir tercüme olduğu söylenebilir. Uzun kısıklı çeşitli olarak ifade edilen bu özellikleri birleştirici bir şekilde şöyle maddeler halinde sıraya tabi tutabiliriz:

1. Mütercim, hem kaynak dilin, hem de amaç dilin işleyiş düzenini çok iyi bilmeli, ikisinde de dilbilgisel öğeleri çözümleyebilecek bir donanıma sahip olmalıdır. Zira tercümede en temel ilke budur. Görebildiğimiz kadarıyla Kazakça meallerdeki sıkıntılar kaynak dili Arapça ile hedef dil Kazakçanın iyi bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

2. Metnin görünür nesnel sınırları ötesindeki birçok ilişkisinin göz önünde tutulması gerekir. Zira her metni, içinde olduğu toplumsal konum gereği belirleyen birtakım iletişimsel özellikler vardır. Bu özellikler, metnin göndericisine, alıcısına ve iletisinin niteliğine göre değişiklik gösterir.

3. Bir metnin iletişimsel özellikleri ile tercümesinde benimsenecek yöntem/tutum arasındaki ilişkinin iyi tespit edilmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, hangi tür metinlerin, hangi yöntemle tercüme edilmeyi gerektirdiği bilinmelidir.

4. Mütercim, dil ile kültürün zaman içindeki değişimini göz önünde tutarak, metni ilkin kaynak dil okuru gibi anlamaya çalışmalı, daha sonra çeviri dilinde yeniden söylemeye başladığı an, kaynak dilden çok çeviri dilindeki algılma koşullarıyla kendini sınırlı tutmalıdır.

5. Mütercim aktarabilme yetisine sahip olmalıdır. Yani mütercim, iki dilin karşılıklı ilişkilerini, eşdeğerliliklerini, devingen etkileşimlerini tanıyabilmelidir. Gerçekte aktarabilme yetisi, mütercimin hem doğru aktarma, hem de çeviri dilinde örgütlenme çabalarının temelidir. Bu yetinin dil içi ve dil dışı olmak üzere iki yönü vardır. Dil içi yeti, kaynak metnin alımlanışı ile çeviri metnin yeniden üretilmesi edimlerini ilgilendirir. Dil dışı ise, çevirmenin iki dilin kültür, toplum, tarih değerleriyle tanışıklık yetisidir. Tercüme anlaşılır ve akıcı bir dile sahip olmalıdır

6. Kimi sözcüklerin karşısında sözlüğün verdiği karşılıklarla mekanik olarak yetinilirse ve bir kez bulunan karşılığı, bağlamı göz önünde tutmadan yineleme sürdürülürse metnin anlamı tamamıyla değişebilir. Bu sebeple, farklı anlamlar içeren bir kelimeye her zaman aynı anlam verilmemeli, kelimenin geçtiği bağlam dikkate alınmalıdır. Zira özellikle çok anlamlı kelimeler geçtikleri her yerde aynı anlama gelmezler.

7. Tercüme edilen bir ayet ne kadar kısa olursa olsun ve içinde yer aldığı komşu ayetlerle ne denli cümle ve anlam bağlantısı içerisinde bulunursa bulunsun, hem de birlikte bulunduğu ayetlerle beraber seslendirdiği ortak/kolektif manayı verebilmelidir.

8. Bir ayete verilen anlam, Kur'an'ın genel ruhuna ters düşmemelidir. Tercümede Kuran bütünlüğü ve bağlam gözetilmelidir. Ayete verilen anlam Kur'an'ın herhangi başka bir ayetinin anlamına da ters düşmemelidir. Mealler tıpatıp tercemeye adeta yaklaşmalıdır. Sözelimi: Mazi zaman kalıbına muzari, muzari zaman kalıbına mazi, isme fiil, fiile isim manaları vermek suretiyle kalıpların ve kelimelerin hakkı çiğnememelidir.

9. Yapılan meâl, karşısında mutlaka bir muhatap bulmalı ve muhatabın zihninde, ele aldığı konuyla ilgili dini, ahlaki, ictimai, hukuki, idari vb. net bir anlam oluşturmalıdır. Bunun için mütercim âyetlerdeki belağat, gramer vb. inceliklerle ve aynı zamanda ayetlerin ilgili bulunduğu tarihi ve diğer gerçeklere vakıf olmalıdır. Kur'an-ı Mübin'in ihtiva ettiği bütün kelime ve terkiplerin önünde sabır ile dikkatle dursun. Dilimizde bunların tam karşılıklarını bulma hususunda imkânın olanca çaresine başvurulmalıdır.

10. Şayet varsa, ayetlerdeki anlam sınırlamalarına (takyid'e) riayet edilmeli ve böylesi durumlarda, ayetlerle ilgili mutlak ifadelerden kaçınıp, mukayyed ve has ifadelerle çeviriler yapılmalıdır. Karşılığı Kur'an'ın metninde bulunmayan kelimeleri, sırf tercemeyi tezyin ve takviye kastıyla meâllere yamamaktan, Allah'tan korkar gibi

korkup çekinsin. Yani meâllerin süslü olması temayülünü asıl kaynak metne tam sadakat ve asla mutabakat ilkesine feda etsin.

11. Ayetlerin güncel konularla kendiliğinden ve tabii olarak anlam ilişkilerinin doğması ve o şekilde ifade edilmesi durumlarında dahi onların özgün, mutlak bağımsız (tek başlarına) ve orijinal manaları korumaya çalışmalıdır. Metinlerin dışında ya muteber tefsirlerin pek kısa beyanlarını yahut manaların çok özet açıklamalarını eklemeye mecburiyet hâsıl olursa, bunları ancak parantez içinde gösterilmeli.

12. Ayetlerde lâfzî ve zahiri olarak bulunmasalar bile, Arap dilinin gramer ve belağat özelliklerinin gereği olarak gerçekleşen anlamları, tercemede lâfzî olarak tebarüz ettirmeli, onları cümlenin üvey ve zait unsurlarıymış gibi parantez içlerine kesinlikle hapsetmemeli, bilakis cümlenin öz ve asli unsurları olarak parantez dışında normal olarak ifade etmelidir.

13. Tercüme asıl metinde anlatılmak istenen amacı yansıtmalıdır. Çevirmen, özgün metnin maksadını, anlamını ve içeriğini iyice anladıktan sonra çeviriye başlamalıdır.

14. Tercüme, orijinal metnin anlatım üslubunu taşımalıdır. Allah'ın kelamı ile fennin nazariyelerini, bilim ve fennin tam olarak ispatlanmamış teorilerini birbirine karıştırmamalıdır. Mealleri okuyan her meslek erbabı kendi zevk ve ihtisasına göre, mesuliyeti tabii şahsına ait olmak üzere nasibini bu ilahi kaynaktan serbestçe alabilsin. Asıl metne fazla bir şey eklenmemeli, ya da ondan bazı şeyler çıkarılmamalıdır.

15. Şiir, şiir olarak da düz yazı olarak da tercüme edilebilir. Aslında şiirin başka bir dile aktarılmasında onun özelliklerini kaybedeceği ortadadır. Bu yüzden “*şiirler tercüme edilemezler*” denmiştir. Ancak orijinal şiir metni hakkında bir fikir verebilmek için böyle bir aktarımı gerektirir.

16. Atasözü ve deyimler tercüme edilirken, karşılıkları kelime kelime değil, aktarılan dildeki en uygun deyimle çevrilmelidir. Mecazi ifadeler serbestçe tercüme edilmelidir.

17. Yapılan tercüme, okunurken orijinal bir eser hissi vermeli, ama tercüme olduğu da belli olmalıdır. Kur'an'ın orijinal metni çalışmanın başına konulmalıdır. Kur'an'ı veya herhangi bir metni ikinci, üçüncü dilden değil, bizzat kendi özgün dilinden çeviri yapılmalıdır.

18. Tercüme dili bugünün yaşayan, halen kullanılan dili olmalıdır. Çeviride hedef kitlenin anlayabileceği bir dil kullanılmalıdır. Çünkü çeviri, okur için yapılan bir işlemdir.

19. Her ayet için bir nüzul sebebi olmayabilir. Ancak her ayetin indiği bir nüzul ortamı vardır. Mütercim, çeviri yaparken ayetin nüzul ortamını/tarihsel arka planını, kültürel dokusunun yani ayetin nasıl bir ortamda, nasıl bir topluma, hangi problemi teşhis ve tedavi için indiğini bilmelidir. Buna göre, nesnel anlamın ortaya çıkartılabilmesi için, metnin ilk defa vahiy edildiği tabii bağlama taşınması ve kendi tarihsel koşulları içerisinde yorumlanıp tercüme edilmesi gerekmektedir. Çeşitli manalardan en çok tercihe şayan olanlarını asıl metne alsın, diğerlerini izah kısmını teşkil eden asıl metin dışı noktalarda gösterilmelidir. Örneğin, meallerde tercümesi sorun olan “alak” kelimesinin “asılı duran bir nesne veya yapışkan bir nesne” şeklinde aktarılması bir tercüme olur. Ancak aynı kelimeyi “embriyo” diye nakletmek farklı bir anlam dünyasından konuşan ve farklı bir zihni donanıma hitap eden yeni bir inşadır.

20. Mütercim ön yargılardan uzak olarak çevirisini yapmalı, önceden kabul ettiği ve Kur’an’ın ruhuyla bağdaşmayan fikirlerini Kur’an ayetleriyle desteklemeye kalkmamalıdır.

21. Kur’an’ın orijinal şeklinin sözlü bir söylem olduğu asla göz ardı edilmemelidir. Kur’an, tarihten bağımsız, olmuş bitmiş salt bir metin olarak değerlendirilip, atomistik (parçacı) bir tercüme yöntemiyle açıklanmaya/yorumlanmaya çalışılmamalıdır. Bir başka ifadeyle Kur’an sadece dil kuralları ile tercüme edilmemelidir. Kur’an Arapçanın özünü doğru şekilde yakalayabilmek için, Arapların Kur’an’ın nazil olduğu dönemde hissettiklerini ve düşündüklerini hissedebilmek ve düşünebilmek ve onların dilbilime ilişkin sembollere verdikleri anlamları doğru kavrayabilmek şarttır. Mütercimin, Kuran’ın indiği dönemin Araplarının söz, fiil ve adetlerini bilmesi gerekir. Zira birçok ayetin sağlıklı anlaşılıp tercüme edilebilmesi, vahiy döneminin kültürel kodlarının bilinmesine bağlıdır. Örneğin, “Allah için hacc ve umreyi tamamlayın” ayetinde “hacc yapın” değil de “haccı tamamlayın” denilmiştir. Çünkü Araplar İslam öncesi dönemde de yapıyorlardı. Ancak haccın bazı vecibelerini değiştirmişler ve Arafat’ta vakfe gibi bazı rükünleri eksiltmişlerdir. İşte bunun için emir, “haccın tamamlanması” şeklinde gelmiştir.

22. Bir anlama ve yorumlama faaliyeti olan tercümede esas olan, hitaptaki asıl mana ve maksadı, bir başka ifadeyle ayetlerde hem ne denildiğini hem de ne denilmek istendiğini ortaya koymaktır. Bu itibarla Kur’an’ın muhataplarına iletmek istediği evrensel ölçekli mesajların perdelenmemesi için, lafızlara takılıp kalınmaması gerekir.

Bu yüzden Kur'an'ın harfi değil, en azından tefsiri tercümesi yapılmalıdır. Lafızdan çok manaya önem verilmelidir. Lafız üzerinde ifrat derecesinde durmak, aracı amaç haline getirmek ihtimalinden dolayı, Allah'ın kastettiği nesnel anlamın kavranmaması demektir.

23. Kur'an bir bütünlük içinde tercüme edilmelidir. Zira Kur'an aynı zamanda bir müfessirdir. Buna göre, onun bir kısmını anlamak, değer kısmını anlamaya bağlıdır. Kur'an'daki sözlerin, hal, zaman ve olaylara göre farklılık arzettiği bilinmektedir. Dolayısıyla bir anlama ve yorumlama faaliyeti olan tercüme etkinliğinde bulunan kişinin, hem olayı hem de halin gereğini dikkate alarak kelamı başından sonuna kadar bir bütün olarak ele alıp değerlendirmesi gerekir. Zira Allah'ın maksadı, parçacı tercümeyle/yorumlamayla değil, bütüncül yaklaşımla anlaşılır. Bu çerçevede ayetlerin iniş sebeplerini bilme, kelamdaki maksadı kavramada yardımcı olur. Çünkü ayetlerin iniş sebeplerinin bilinmesi, belli bir konu hakkında aynı anda inen ayetlerin anlaşılmasına katkıda bulunur. Bazen vahiy, kısa sürelerde olduğu gibi, tek konuya ilişkin olarak gelmiş olabilir. Ancak bazen de Bakara ve Al-i İmran sürelerinde olduğu gibi, farklı konuları içeren ayetler aynı sürede yer alabilirler. Bu durumda her konu kendi başına ele alınır ve kelamın maksadı bu şekilde anlaşılmaya çalışılır. Kısaca kelamdaki maksadın veya nesnel anlamın tespit edilebilmesi için Kur'an'ın bir bütünlük içerisinde tercüme edilmesi gerekmektedir.

24. Kur'an'ı tercümede sünnetin rolü iyi tespit edilmelidir. Zira sünnetin ihtiva ettiği hususlar mana olarak Kur'an'a dayanmaktadır. Kur'an'daki mücmel ve müphem ifadeleri açıklamaktadır. Nitekim “*İnsanlara kendilerine indirileni açıklaman için sana zikri (Kur'an'ı) indirdik*”¹⁶³ ayeti de sünnetin tebyin görevine işaret etmektedir. Bu itibarla, sünnette yer alan her hususun, mücmel ve mufassal, bir şekilde Kur'an'da karşılığı vardır. Kısaca sünnet, Kur'an'ın bir açılımıdır. Ancak bunu yaparken yeterli düzeyde hadis ilmine de vakıf olmak gerekir. Metin dışında kalması gereken izahlarında hurafelere ve hadis diye zındıklar, münafıklar veya gafil ve cahiller tarafından sonradan uydurulmuş olan sözlere asla yer verilmemeli. Kur'an Arapçadır ve onu öncelikle (nüzul dönemi) Arapçasının verileriyle anlayıp öyle tercüme etmek gerekir. Bir başka ifadeyle, Kur'an'ın kendi dilleriyle inmesinden ve onun inişine bizzat tanık olmalarından dolayı, ilahi hitabı en iyi anlayanlar, onun ilk muhataplarıdır, yani sahabe

¹⁶³ Nahl, 16/44

ve tabii neslidir. Dolayısıyla bu hitabın nesnel anlamı da ilk muhataplar için varid olan anlamdır. Bu nedenle, ilk muhatapların aşına olmadıkları birtakım bilgileri ve tarihin belli bir döneminde ortaya çıkan kelime ve kavramları Kur'an'a mal etmeye kalkışmak bir sapmadır.

25. Mütercimın göz önünde bulundurmak zorunda olduğu hususlardan biri de eksiltili ifade tarzı olan icazdır. İcaz, Arapça deyimlerin ve dolayısıyla Kur'an dilinin vazgeçilmez bir özelliğini oluşturmakta olup, en mükemmel şekline de Kur'an da ulaşmıştır. Aynı veciz ve çağrışma dayalı düşünce niteliklerini kendi içinde içsel olarak yeniden üretmeden Kur'an dilinin yöntemini ve öz anlamını kavramak imkânsızdır. Kuran'ın anlamını, aynı veciz tarzda işlemeyen bir dile tercüme etmek için, orijinalinde bulunmayan, özellikle açıkça belirtilmeyen, düşünce bağlantıları mütercim tarafından parantez içi eklemelerle gösterilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde söz konusu Arapça ifade, tercüme edilmekle bütün anlamını kaybeder ve çoğu zaman anlamsız kelimeler yığını haline gelir.

26. Kur'an'da kullanılan dini terimler, İslam'ın belli kanun, kural ve uygulamalar demeti şeklinde kurumsallaşmasından sonra kazandıkları anlamlara göre tercüme etmekten kaçınılmalıdır. Bu kurumsallaşma İslam tarihi çerçevesinde ne kadar meşru da olsa, söz konusu terimlerin, onları bizzat Hz. Peygamberin ağzından sahabe için taşıdığı ve taşınması istenmiş olan asıl anlamını ve amacını gözden kaçıracak sadece daha sonraki ideolojik gelişmeler ışığında yorumlayıp tercüme etmekle Kur'an doğru ol(a)maz. Aksi halde Kur'an'ın kapsamlı kullandığı bu terimlerin anlamları sınırlandırılmış ve tarihin bir dönemine hapsedilmiş olur. Temel kavramlar tercümede aynen muhafaza edilmeli, gerekirse bunların karşılıkları dipnotlarda verilmelidir. Parantez içerisindeki açıklamalar çok uzun ve sıkıcı düzeyde olmamalı, ama gerektiğinde parantez içi açıklamalardan çekinilmemelidir.

27. Başta tefsirler olmak üzere, engin bilgi birikimine sahip klasik İslami eserlerden mutlaka yararlanmalıdır. Ancak söz konusu eserlerdeki bilgiler olduğu gibi değil, tenkit süzgecinden geçirilerek alınmalıdır. Çünkü ancak bu sayede daha doğru bilgi ve değerlere ulaşılabilir. En muteber tefsir kitaplarını ve onlarında özlü tarafları kaynak edinilmeli. Tercüme, tefsir ölçülerine göre yapılmalıdır. Sahih hadislere, Arap gramer kaidelerine, temel dini kurallarına uygun olmalıdır. Kur'an ayetlerini yorumlayan

müfessir gibi, mütercimde yalın olarak aklına ve kendi görüşüne dayanarak çeviri yapmaktan sakınmalıdır.¹⁶⁴

Özet olarak Yüce Allah'ın Kur'an'da bildirdiği hükümlerini, kullarından neleri yapıp neleri yamamalarını istediğini bilmek, dil ve bağlamı bilmeye bağlıdır. Dil ve bağlam yardımıyla metinde söylenenler anlaşılmadığı takdirde, metnin ne söylemek istediği de anlaşılamaz. Kur'an'ın mesajlarının anlaşılması, ancak onun ne dediğinin ve ne demek istediğinin doğru olarak kavranmasıyla ortaya çıkar. Dolayısıyla ayetler tercüme edilirken, ayetlerin mesajının doğru olarak iletilebilmesi için bu hususların dikkate alınması kaçınılmazdır.

Herbir tercümenin bir gayesi ve yöntemi vardır. Tercüme yapılacak söz veya metin konumuna ve muhatabına göre çeşitli yöntemlerle çevirisi yapılabilir. Ancak genel olarak tüm tercümelerde uyulması gereken ortak ilkeler de vardır. Tercüme yapacak kimse başta kaynak ve hedef dil olmak üzere çeşitli donanımlara sahip olmak gerekir. Özellikle Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim'in tercümesi için son derece hassas ve özel bir bilgi-birikim, ilime sahip olmak zorundadır. Allah kelamı bir yana kul dilinin bile çevirilerinde büyük zorluklar yaşanır. O halde asıl olanın aynısı, gayrısı da değildir. Netice itibarıyla tercüme gerçekten özel bir maharet ister ve sanat işidir.

1.11. KUR'AN'IN KAZAKÇAYA TERCÜME PROBLEMLERİ

Kur'an-ı Kerim, manası açık bir "Arapça dil ile"¹⁶⁵ Allah Teâlâ tarafından peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e vahiy edilmiştir. Fakat Kur'an sadece Araplara değil bütün insanlığa gönderilmiştir. O halde bütün insanların Arapça bilmesi mümkün olmadığı takdirde, her toplum kendi diliyle Allah'ın mesajını okumaları, anlamaları gerekmektedir. Onun için Kur'an'ı farklı dillere tercüme söz konusu olmaktadır.

Kur'an, tüm insanlığa gönderilen ilahi mesaj yüklü bir kitaptır. Bu ilahi mesajın orijinal dili açık bir Arapça olmaktadır. Fakat ilahi mesaj sadece Araplara veya Arapçayı bilen insanlara değil, tüm insanlığa gönderilmiştir. O halde farklı dilleri konuşan insanlar tarafından da ilahi mesajın anlaşılması ve anlamaları gerekmektedir. Ve farklı coğrafyalarda, farklı dilleri konuşan insanlar Kur'an'ı asıl dili olan Arapçadan

¹⁶⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, 180-186; Yılmaz, s. 108-109; Akpınar, s. 24-26; Işıcık, I, 94-95.

¹⁶⁵ Şuara, 26/195.

okuyup anlamaları mümkün gözükmediğinden farklı dillere Kur'an'ı tercüme meselesi söz konusu olmaktadır. Zaten önemli olan, Kur'an'ın insanlık tarafından anlaşılması ve yaşanmasıdır. Öyleyse Kur'an-ı Kerim'in tercümesi konusunda ne kadar tartışılırsa tartışılırsın, neler söylene söylene ilahi mesajın anlaşılması için tercümenin yeri çok büyüktür. Çünkü Rabbimiz bizim için zorlukları istemez kolaylıkları diler ve olmayacağı bir şeyi de üzerimize yüklemez.

Kur'an-ı Kerim'in başka dillere tercüme edilmesine İslamiyet'in ilk zamanlarında başlanmış, bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v) devrinde bazı kısa sureler Farsça'ya çevrilmiştir. Bu faaliyet daha sonraki asırlarda gelişmiş ve Kur'an yüz yıllar boyu çeşitli dillere tercüme edilmiştir.¹⁶⁶ Zaten İslam'ın çevresi genişleyip dünyanın her tarafına yayılınca, farklı dilleri konuşan insanlar da İslam'ın ana kaynağı olan Allah'ın mesajını anlama ihtiyacı duymuştur. Bu da tercüme ile mümkün olabilmektedir.

Araştırmalara göre Türkler X. asrın ortalarında Orta Asya'da İslam dinini toplu toplu olarak kabul etmelerinden sonra, bu yeni dinin talimatını ve esaslarını öğrenme ihtiyaçlarını duydukları, ana kaynak Kur'an-ı Kerim'i anlamak için kendi dillerine çevirmek istedikleri şüphesizdir. Fakat Kur'an gibi mukaddes bir kitabı kendi dillerine çevirmek elbette kolay olmayacaktır. Hangi kavim olursa olsun bir dini kabulendikten sonra o dinin ana kaynağını, temel prensiplerini öğrenmeye ihtiyaç duyacaktır.

Allah'ın mesajı Kur'an-ı Kerim'i anlamak için Kazak Türkleri de elinden geldiği çabaları gösterdikleri bir gerçektir. Fakat Kazakların tarihteki yaşantılarına baktığımızda daha çok göçebe yaşadıklarından, sürekli savaşlarla, baskınlarla uğraştıkları için ve daha sonraları bazı büyük güçlerin etkisinde kaldığı için özellikle dini ilimlerle ilgili yoğunlaşma gibi bir faaliyet oluşmamış, ilimde ileri gidilmemiş ve o dönemlerde yazılmış olan eserler de kaybolmuştur.

İnsanlığı doğru yola iletmek gibi bir misyonu yüklenen Kur'an-ı Kerim'i kaynak dili bilenler orijinalinden, tefsirlerden okuyup anlayabilirler. Fakat kaynak dili bilmeyenler ise ancak anladıkları dile yapılmış tercümelerinden veya her iki dili yani kaynak dil ile hedef dili iyi bilen birisinden dinleme, ders alma ve dini sohbetlere katılma gibi başkasının hitabına, anlatım şekline ihtiyaç duyacaktır. Bu bağlamda Kazakların durumu da böyledir. Bütün Kazakların kaynak dili bilmesi mümkün olmayacağına göre Kazaklar, Allah kelamının mahiyet ve muhteviyatına ancak onun

¹⁶⁶ Gürbüz, s. 49.

Kazakçaya çevrilmiş tercümeleri ve tefsirleri sayesinde vakıf olabilirler veya bu işe vakıf olanların anlatımlarıyla mümkündür. Fakat ne yazık ki Kazakçaya tercüme edilmiş Kur'an-ı Kerim meallerin daha emekleme zamanına bile ulaşamadığı ve Kazakça bir tefsir kitabının olmaması da çok üzücüdür.

Kazaklar, İslam'ı kabul ettikten sonra İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an'la tanışmaya başlamışlardır. Fakat İslam'ı kabul ettiği günden bu yana Kazakların Allah'ın mesajı olan Kur'an'ı anlama hususunda ne yazık ki gereğini yerine getirememişlerdir. Fakat bunun belli sebepleri de yukarıda bahsettiğimiz gibi göçebe yaşamaları, dini ilme önem vermemeleri ve bazı büyük güçlerin siyasi etkileri gibi çeşitli engeller olmuştur. Üzülerek söylemeliyim ki Kur'an'ın Kazakça tercümeleri henüz emekleme safhasında bile değildir. Milyonlarca Kazak olmasına rağmen, Kazakistan diye Kazaklara özgü bir ülke olmasına rağmen Allah'ın mesajını anlama hususunda çok geri kaldığı bir hakikattir.

Kur'an-ı Kerim'in Kazakça'ya ilk tercümesinin ne zaman ve kimler tarafında yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Günümüzdeki kullanılan Kazak'ça Kur'an tercümeleri 1990 yıllarından itibaren hazırlanmıştır. Daha önceleri Kur'an-ı Kerim'in baştan sona kadar tercüme edilip edilmediği hakkında tam bir bilgiye ulaşamadık ve böyle bir kaynak günümüze kadar hiç ulaşmamıştır. Ancak bazı sure ve ayetlerin parça parça halinde tercüme edildiğine rastlamaktayız. Günümüzde Kazakistan'da Kiril alfabesi kullanılmaktadır, bu alfabe Kazakların Sovyetler Birliğine bağlandığı dönemlerden itibaren kullanılmaya başlamıştır. Daha önceleri Kazaklar "töte oku" diye isimlendirdiği Osmanlı alfabesini kullanmaktaydı. O dönemlerde, o alfabeye Kur'an'ın baştan sona kadar tercümesi yapıp yapılmadığına dair tam bir bilgiye ve Kur'an tercümesi ile esere ulaşılammamaktadır.

Kazak'ça Kur'an-ı Kerim tercümesi üzerinde bir çalışma yapmak benim için bir şereftir ve bu Rabbimin bana verdiği bir lütûfu olarak biliyorum. Bu işi üzerime düşen bir görev olduğunu, Rabbim nasip ederse Kur'an'ın anlaşılması ve yaşanması için geleceğe yönelik elimden geldiği kadar katkı sağlamaya çalışmak benim vazifem olarak biliyorum. Konumuzu "Kur'an'ın Kazakça'ya Tercümesi Problemi ve Bazı Surelerin Örnek Meali" başlık altında ele almamızda bunun bir göstergesidir. Bizi böyle bir konuda çalışma yapmaya sevk eden sebeplerden en önemlisi Kazakça'da Kur'an-ı Kerim'in tercüme ve meâlin yetersiz olduğu, yapılan tercümelelerdeki karşılaşılan

eksiklikler, hatalar, problemlerin olmasıdır. Fakat günümüze kadar yapılan bu Kazakça tercüme hakkında ne kadar eleştiri yapsak da, bu yapılan tercüme, Kazakçaya Kur'an tercümelerinin ilkleri olduğunu, öncü olduğunu, o zaman imkânlarını, zorlukların hiç göz ardı edemeyiz. Çünkü bu meâller Kazak topluluğuna hizmet amaçlı yapmamıştır. Allah'ın mesajını başka insanlara da ulaştırma, anlatma derdi ile bilgileri eksik olursa da halisane niyetleriyle fırsat bulduğu zamanlarda bu işe girmişlerdir. Kazakça'da genel tercüme problemleri konusunda eserler varsa da, Kur'an-ı Kerimin tercümesi problemleri konusunda bugüne kadar ele alınmış hiçbir ilmi çalışma bulamıyoruz.

Tarihten günümüze kadar yapılan Kur'an-ı Kerim'in Kazakça tercümelerinden bulabildiğimiz, ulaşabildiğimiz çevirilerin, çalışmaların içeriğine baktığımız zaman lafzlara bağlı kalma, bazı anlamsız cümleler kullanma ve anlam olarak verilen bazı ayet karşılıkları eksik veya hatalı olan yerleri de görmekteyiz. Deyimsel ve mecâzi ifadelerdeki sıkıntılara ve temel bazı kavramlara karşılık olarak verilen noksanlıklara karşılaşmaktayız. Anlatım, üslûp olarak da edebi akıcı bir dil kullanılmadığını, anlamak kadar da anlatım üslûbunun da önemli olduğuna şahit olduk. Fakat bu Kazakça Kur'an-ı Kerim mealleri tarihimizde ilk meallerden olduğu için hata ve noksanlıkların olmasını da normal olarak karşılamaktayız. Zaten her işin ilk olmak zorluğu vardır. Hatta o dönemlerde sıkıntılar, zorluklar, yasaklamalar göz önünde bulundurulursa bu meallerden kusur aramanın, eleştiri yapmanın da yersiz olduğu açıktır. Fakat biz bir kusur bulmak için değil bir sonraki yapılacak çalışmaların daha iyi olması hesabıyla Kazakça meâllere eleştirel bir şekilde inceleme yaptık. Aslında bir sonraki meal çalışmasının öncekilerden her bakımdan daha iyi olması beklenir. İnşallah bundan sonra daha güzel, tutarlı meâllerin olacağına, tefsiri tercümelerin, Kur'an ilimleri ile uğraşan mütercimlerin çıkacağına inancımız tamdır. Zaten Kur'an-ı Kerim'i hangi dil olursa olsun tam anlamıyla tercüme etmek imkânsızdır. Fakat Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim tercümesinde, okuyucuya, muhataba yanlış anlam ve mana verecek hatalardan, noksanlıklardan son derece uzak olunmalıdır ki, insanlar ilahi mesajı doğru anlayabilsin.

İnsanlara ait olan metinlerin bile farklı dillere aktarılmasında pek çok sorun ile karşılaşır. Allah'ın kelamı olan Kur'an'ın hangisi olursa olsun kul diline aktarılmasında ise bu sorunlar artarak devam eder. Ancak bu, onun başka dillere çevrilmemesini

gerektirmez. Zira Arapça olarak indirilen Kur'an, tüm insanlığa gelmiş bir mesajdır. Tüm insanlığın Kur'an dilinin öğrenmesi mümkün olmayacağına göre, onun insanların diline aktarılması kaçınılmaz olacaktır. Önemli olan bu aktarma işinin sorumluluk gerektiren bir iş olduğunu bilmek ve bunun gereğini yerine getirebilmek için gayret sarf etmektir. İşte tam bu noktada genel olarak tercüme tekniklerini, özel olarak da Kur'an'ın tercüme tekniklerini bilmenin önemi ortaya çıkar.¹⁶⁷

Genel olarak günümüzdeki yapılan meallerin bizce en önemli eksikliği, lafız'a aşırı bağlı kalınması, bu sebeple de ayetlerin ne demek istendiğinin anlaşılır, net olarak Kazakça'ya yansıtılmamasıdır. Oysa tercümede anlamak kadar anlatmak da çok önemlidir. Bu sorunlar üzerinde araştırma yaparak geleceğimize elimizden geldiği kadar bir katkı sağlamaya gayret ettik. Artık günümüzde Kur'an'ın Kazakça'ya tercümesi, Kazak'ça Kur'an mealleri çok yetersiz ve yapılan tercümelemin de çok noksan olduğunu ve okuyucuları da doyurucu olmadığını idrak etmekteyiz. Kazak'ça Kur'an-ı Kerim'in sistematik bir şekilde tamamının tefsiri olmadığını da görmekteyiz. Zaten Kur'an'ı tefsirsiz sadece meallerle anlata bilmek de mümkün değildir.

Tarih sahnesine baktığımızda Kazak Türkleri çok eskilerden İslam dinin kabullenmiş ve İslam'a hizmet eden büyük âlimler de çıkmıştır. Bu âlimlerin bıraktıkları eserlerin büyük çoğunluğu günümüze kadar ulaşmamıştır. Çünkü son üç asırdır Kazaklar çok savaşlarla maruz kalmış ve göçebe tarzında hayat yaşamıştır. Moğol saldırıları, Çin ve Rusların siyasi tuzakları, baskınları, sömürgeleri gibi sıkıntılı dönemlerle maruz kalmıştır. On dokuzuncu asrın sonlarında yirminci asrın başlarında Kazaklar parça parçaya bölünmüş yarısı Rusya sömürgesinde, yarısı Çin sömürgesinde, bir yarısı da Moğolistan topraklarında kalmıştır. Böyle sıkıntılı dönemlerde böyle bir ilimle uğraşmaya fırsat bulamamış ve varsa da yazılan eserler kaybolmuş, yakılmış ve yok edilmiştir. Böylece Rusya'nın, Çin'in ve Moğolistan'ın egemenliği altında kalan Kazakların dini, dili, milli kültürleri yok edilmeye çalışılıyor. Bu sebeple de Kazaklar bazı değerlerin kaybetmiştir. Hatta o büyük güçlerin etkisinde kaldığı dönemlerde evde Kur'an-ı Kerim ve herhangi bir dini eseri evde bulundurmamak bile yasaklanıyor. Dinî, din ile ilgisi olan insanlar başta olmak üzere okumuş, elit, şair, zengin gibi insanların tamamı devlet düşmanı suçuyla veya ileride bir sıkıntı çıkaracak düşüncesiyle tutuklanıyor ve idam ediliyor. Moğolistan'da yaşayan Kazaklar, Moğolistan'ın batısı

¹⁶⁷ Akpınar, s. 9.

Doğu Türkistan bölgesine sınır tarafında “Zengin-Beşik” anlamına gelen Bayan-Ulgii velayetinde toplu olarak yaşamaktadırlar. Bayan-Ulgii 1940 yılında il olarak ilan edilmiştir. Böyle idamlar, zulümler, yasaklar Çin ve Sovyetler Birliği etkisi altında kalan Kazaklara da yapılmıştır. Bu yüzden son asırlarda dinî eserler olmuyor ve insanlar asimile olmuşlar, nesil komünist rejimi ile yetişiyor. Bu sömürgeci rejim 1990'lara kadar sürüyor. Elimizdeki Kazak'ça meâller bu tarihlerden sonra milletimize sunulabilmiştir ve bu Kazak'ça Kur'an-ı Kerim mealleri tarihimizdeki ilk meallerden olduğu için o kadar kusurların olması da normaldir. Hatta bu meâlleri yapan insanlara da minnettarız. İnşallah bundan sonra daha güzel, tutarlı meallerin olacağına, tefsiri tercümelerin, Kur'an ilimleri ile uğraşan insanların, mütercimlerin çıkacağına yürekten inanıyoruz.

Kazakça da meâl kavramı dil açısında kullanıma girmemiş, yerleşmemiş bir kavramdır. Kazakça da meal yerine “mana, anlam ve aktarım/çeviri” anlamlarına gelen “Мағына, Түсінік және Аударма (Мағына, түсінік және аударма)” kelimeleri kullanılmaktadır. Böyle olduğu zaman da okur tarafından yanlış anlaşılmaya sebep olmaktadır. Çünkü “mana, anlam veya aktarım/çeviri” anlamlarına gelen “magına, түсінік ve audarma” kelimeleri kullanıldığı zaman okur bunun manası bu muş, Kur'an bundan ibaret miş gibi algılıyor. Kazakça yapılan meallerde, meâl yerne isim olarak verilen bu kavramların eksik mana olduğu, Kur'an'ın tam manasını aksettiremeyeceği hakkında hiç de bilgi verilmemiştir. Yine Kazakça meallerin giriş kısımlarında, meâlde çeviri yapan kişinin anladığına göre kişisel yorumlarının yüklendiğini eğer bir yanlışlık kusur ve anlaşılmazlık varsa bu mütercimin eksikliği, kusuru olduğu hususunda açıklaması yapılarak uyarma yapılsa daha isabetli olacaktır.

Gelecekte Kazakça yapılacak meallerde eksik tercüme olduğunu hissettirecek bir kelime, kavram bulunarak kullanılırsa daha uygun olacaktır. Örneğin, Meâl kavramı olduğu gibi alınıp “Kazakça Kur'an-ı Kerim Meâli” delinse ve ilk sayfalarda meâlin nasıl bir anlam ifade ettiği hakkında bilgiler verilirse. Ya da Meâl kavramının anlamını taşıyacak Kazakça bir kavram bulunup kullanılırsa daha tutarlı olacaktır. Örneğin, “Құран Кәримнің Қысқаша Мағынасы немес Құран Кәримнің Қысқаша Мағына және Түсінігі (Kur'an-ı Kerim'in Kıısaca Manası veya Kur'an Kerim'in Kıısaca Mana ve Anlamı)” gibi. Bu konuda Kazak dilcileri ve edebiyatçılar ile danışılarak görüşleri alınır.

Kur'an-ı Kerim'in çağrısı tüm insanlara yöneliktir. İnsana maddi, manevi ve bireysel ve toplumsal her alanda rehberlik eder. Getirdiği birey ve toplum modelinin gerçekleşmesi için prensiplerinin hayata geçirilmesini, bunun için de okunup anlaşılmasını ısrarla ister. Kur'an'ı okumaya teşvikin temel amacı, insanların, ilahi kelimeler ile ilişkisinin sürekli ve bilinçli hale getirmektir. Kur'an'ın doğru yola iletme hedefinin gerçekleşmesi için onun, dili Arapça olmayan toplumlarca da anlaşılmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun en pratik yolu da, ya Kur'an'ın içeriğini belli konu başlıkları altında anlatan sistematik kitaplar yazmak, ya da Kur'an'ı öteki dillere tercüme ve tefsir etmektir. Kur'an tercümesi, insanların Kur'an'ın içeriği ile birebir buluşması açısından tercüme çok önemlidir.

1.12. TARIHTEN GÜNÜMÜZE KADAR KUR'AN-I KERİM'İN KAZAKÇA'YA TERCÜME ÇALIŞMALARI

1. Araştırmamıza göre Kur'an-ı Kerim'i Kazakçaya ilk tercüme eden kişi Bökeylik Musadır (Jarullah). Musa Bökey 1910 yılında Kur'an-ı Kerim'i Kazak diline tercüme ettiği bilinmektedir. Fakat bu çalışma elle yazılmış ve yayınlanmadan el yazması halinde kalmış ve günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak araştırmalara göre Musa Bökey'in başkada çalışmaları, eserleri olduğu ve eserlerinin çoğu Tatar, Çağatay Türkçesiyle yayınlandığı bilinmektedir.

2. Kur'an-ı Kerim'i ikinci olarak tercüme etmeye çalışan bir şahıs medrese eğitimi almış Akıt Ülimji oğludur. O, 1920 yılına kadar İslam dünyasında olan önemli hadiseleri Kazakça şiir ile söylemiştir. Akıt, Kazaklar arasında medrese eğitilmiş çok bilgili, hacca birkaç defa gitmiş ve zamanı'nın en meşhur şairlerinden olup, Doğu Türkistan Kazaklarındandır. Akıt'ın birçok şiirleri ve şiir ile aktardığı birçok dini eserleri bulunmaktadır. Onun eserleri Kazan'da yayınlanmıştır. Akıt, sonunda Allah kelamı olan Kur'an-ı Kerim'i de tercüme etmeye başlamıştır. Akıt'ın bu çalışmaları, 1939 tarihinde Ör Altay'da şuan ki Sinjan Altay bölgesinde Çin baskıları tarafından tutuklanarak içeri alındığı zaman Akıt'ın kütüphanesi ve eserleri, çalışmaları, el yazmaları da yok edilmiştir. Yine de günümüze kadar ulaşmış Ahiret Beyan, Akliyye, Yedi Hacc gibi bazı eserleri, şiirleri halk arasında mevcuttur.

3. Üçüncü olarak Kur'an-ı Kerim'i Kazak diline kazandırmaya çalışan şahıs Saduakas Selman oğlu Gilmanıdır. Halk arasında Saken Halfe diye de anılmaktadır. O,

Sovyetler Birliğinin hükmettiği 1960-1970 yılları arasında yüz on sekiz bin kelimededen oluşun Kazakça-Arapça sözlük hazırlamıştır ve Kur'an-ı Kerim'in ilk üç cüz'ün Kazakçaya tercüme etmiştir. Bu el yazmayı o günkü öğrenciler ve okuma, yazması olanlar sırayla okuyup Kur'an'ı anlamaya çalışmıştır. Araştırmalara göre, Saduakas Selman oğlu Gılmani'in bu el yazma çalışması günümüze kadar ulaşmış şuan Almatı'daki Saduakas Selman oğlu Gılmani'in vakfiyesinde mirasçı olarak sahip olan küçük kızı Âmine Saduakas kızı Abdikerimova'nın elinde saklı olduğu bilinmektedir. Saduakas Selman oğlu Gılmani Kazakistan Kazaklarından olup, hayatında İslam'ı tanıtmaya derdi taşıyan, çok çalışkan, bilgili, zamanında imamlık, öğretmenlik yapan şahıslardandır.

4. Dördüncü olarak, Kur'an-ı Kerim'i sistematik bir şekilde tamamını Kazakça'ya tercüme ederek Kazakça bir meal kazandıran şahıs Halifa Altay Gakıp oğludur. Halifa Altay aslen doğu Türkistanlı olup 1930-1940 tarihlerinde Çin baskınlarından dolayı Türkiye'ye kadar göç eden Kazaklardandır. Türkiye'de, İstanbul'da yaşamış daha sonra Sovyetler Birliği'nin dağılıp, Kazakistan kendi özgürlüğünü aldıktan sonra Kazakistan'a göç ederek Kazakistan vatandaşlığını almıştır. Halifa Altay'ın Kazakça Kur'an tercümesinden önce çeşitli konularda birkaç eseri yayımlanmıştır. Medrese eğitimi görmüş bu konularda kendini geliştirmiş bir şahsiyettir.

Halifa Altay ilk olarak Kur'an-ı Kerim'i, Kazaklar arasında "töte oku" diye isimlendirilen Osmanlı alfabesiyle Kazakçaya tercüme etmiş ve 1989 yılında yayınlattırıştır. Bu meal 1991 yılında, kendisi gibi Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Dalelhan Janaltay ile birlikte Kiril alfabesiyle hazırlayıp "Kur'an-ı Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği" yani "Kur'an-ı Kerim Kazakça Mana ve Anlamı" isminde hazırlayıp Kazak dilinde bir meal kazandırmıştır. Bu mealin basımı, Suudi Arabistan Krallığı, İslami İşler, Vakıflar, Tebliğ ve İrşad Bakanlığı'nın denetiminde, Medine-i Münevvere'deki Hadimü'l-Haremeyn'-Şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu tarafından çok sayıda yayımlanmış ve ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu meal Kazakistan, Rusya, Moğolistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Azerbaycan'da yaşayan Kazaklar tarafından okunmaya başladı. Bu Kazakça mealler arasındaki en tutarlı ve halk arasında da çok yaygın olanıdır.

5. Beşinci olarak, Kur'an-ı Kerim'i Kazakçaya tercüme eden, Doğu Türkistanlı Kazaklardan meşhur âlim, şair Akit'in iki oğlu, Azez Akıt oğlu ile Makaş Akıt oğludur.

Bu Kazakça meal 10 Kasım 1990 tarihinde “Kur’an Kerim Kazak’ça Audarması” yani “Kur’an-ı Kerim’in Kazakça Çevirisi veya Aktarması” isminde, Pekinde “Ulitar” yayıncılık tarafından yayınlanmıştır. Bu meâlde kullanılan alfabe, Kazaklar arasında “töte oku” diye isimlendirdiği Osmanlı alfabesi (Arap alfabesi) kullanılmıştır. Bu meal şuan Çin’de yaşayan Kazaklar tarafından kullanılmaktadır ve bunun dışındaki Kazaklar bu meali kullanamamaktadır. Çünkü bu “töte oku” alfabesi Kazakistan’da, Moğolistan’da kullanılmıyor. Dolayısıyla Çin’in dışındaki Kazaklar bu mealden istifa edememektedir. Kazakistan ve Moğolistan da kiril alfabesi kullanılmaktadır. Fakat Kazakistan da, Moğolistan da bu töte oku’ı yani Osmanlı alfabesini bilen ihtiyar insanlardan azda olsa bulunmaktadır.

6. Yine bir Kur’an-ı Kerim’in Kazakça tercümesi üzerinde çalışma yapanlar Kazakistan’ın ilk müftüsü Ratbek Nısanbay oğlu ile edebiyatçı Uakap Kıdırhan oğludur. Ratbek Nısanbay oğlu ile Uakap Kıdırhan son zaman dil anlamına uygun olarak Kazakça bir meâl hazırlayıp halka sunmuştur. Bu meal 1991 tarihinde Almatı’da “Jazuşı” yayınevinden yayınlanmıştır.

7. Araştırmamıza göre yine başka bir Kur’an tercümesiyle ilgili çalışma, Nuralı Öserov’ın 1991 yılında Moskova’da “Raduga” yayınlarında Kur’an-ı Kerim’in Kazakça tefsiri yayınlandığı bilinmektedir. Fakat bu çalışmada Kur’an-ı Kerim’in tamamının tefsir edilip edilmediği hakkında tam bir bilgiye ulaşamadık ve eserin kendisini de bulamadık.

8. Başka bir Kazakça yapılan Kur’an-ı Kerim meali yine 1991 tarihinde, “Kur’an Karim Kazakça Magına jane Tüsiniği” yani “Kur’an Kerim Kazakça Mana ve Anlamı” isminde metinsiz olarak Alauaddin Mansur tarafından Arapçadan Kazakçaya Kiril alfabesi ile tercüme edilmiş ve Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te “Erkin-Too” yayınevinde yayınlanmıştır. Bu meal, halk arasında kullanılmayan, çok dağıtımı olmayan ve dili de çok ağır olmaktadır.

9. Son zamanda yapılan Kazak’ça Kur’an-ı Kerim meali 2002 tarihinde “Kur’an-ı Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği” yani “Kur’an-ı Kerim Kazakça Mana ve Anlamı” isminde, edebiyatçı Uahap Kıdırhanoğlu tarafından hazırlanarak yayınlanmıştır. Bu meâli esasında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbaev’in desteğiyle Almatı’da “Dauir” yayıncılık tarafından yayınlanarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbaev’in halka hediyesi olarak ücretsiz dağıtılmıştır.

Uahap Kıdırkan oğlu 1933 tarihinde dünyaya gelmiş. 1955 yılına kadar Doğu Türkistan yaşamış. Kendisi yazar, edebiyatçıdır. 1955 tarinde Kazakistana göç ederek Kazakistan vatandaşlığını almıştır.

1.13. KAZAKÇA KUR'AN-I KERİM MEÂLLERİNDEN ÖRNEKLER

Tarihten günümüze kadar yapılan Kur'an-ı Kerim'in Kazakça tercümeleri ile ilgili bilgileri yukarıda verdik. Şimdi burada elimizde bulunan, ulaşabildiğimiz Kazakça dört Kur'an-ı Kerim Meâli bulunmaktadır. Elimizdeki bu Kazakça Kur'an-ı Kerim mealleri üzerinde karşılaştırma yaparak, meâllerde yapılan noksanlıklara, hatalara değinmek istiyoruz. Mealleri incelediğimiz zaman bazı anlamsız cümleler kullanılmış ve anlam olarak verilen bazı ayet karşılıkları eksik veya hatalı olan yerleri de görmekteyiz. Fakat bu Kazakça Kur'an-ı Kerim mealleri tarihimizde ilk meâllerden olduğu için hata ve noksanlıkların olmasını da normal olarak görmekteyiz. İnşallah bundan sonra daha güzel, tutarlı meallerin olacağına, tefsiri tercümelerin, Kur'an ilimleri ile uğraşan mütercimlerin çıkacağına inancımız tamdır.

1. 13. 1. İnceleme Yapılan Kazakça Meâller

Ulaşabildiğimiz Kazakça Kur'an-ı Kerim mealleri şunlardır:

1. Elimizde bulunan meallerden birincisi 10 Kasım 1990 tarihinde “Kur'an Karim Kazak'ça Audarması” yani “Kur'an-ı Kerim'in Kazakça Tercümesiveya Aktarması” isminde, Pekinde “Ulttar” yayıncılık tarafından yayınlanmıştır. Bu meâl Çin'de yaşayan Kazaklardan yani Doğutürkstanlı meşhur âlim Akit'in iki oğlu, Azez Akıtoğlu ile Makaş Akıtoğlu tarafından tercüme edilmiştir.

Bu mealde kullanılan alfabe, Kazaklar arasında “töte oku” diye isimlendirdiği Osmanlı alfabesi kullanılmıştır. Bu meali şuan Çinde yaşayan Kazaklar tarafından kullanılmaktadır ve bunun dışındaki Kazaklar bu meali kullanamamaktadır. Çünkü bu “töte oku” alfabesi Kazakistan da, Moğolistan da kullanılmıyor. Dolayısıyla Çin'in dışındaki Kazaklar bu mealden istifa edememektedir. Kazakistan ve Moğolistan da kiril alfabesi kullanılmaktadır.

2. Elimizdeki ikinci bir meal ise, 1991 tarihinde “Kuran Karim Kazakça Magına jane Tüsiniği” yani “Kur'an-ı Kerim Kazakça Mana ve Anlamı” isminde, Türkiyede

yaşayan Kazaklardan, Halifa Altay tarafından kiril alfabesi ile hazırlanmıştır. Bu mealin basımı, Suudi Arabistan Krallığı, İslami İşler, Vakıflar, Tebliğ ve İrşad Bakanlığı'nın denetiminde, Medine-i Münevvere'deki Hadimü'l-Haremeyn's-Şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu tarafından çok sayıda yayınlanmış ve ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu meal, Kazakça mealler arasındaki en tutarlı ve halk arasında da çok yaygındır. Fakat yine eksiklikler, noksanlıklar, hatalar çoktur. Günümüzde bu meal Kazakistan, Rusya, Moğolistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Azerbaycan'da yaşayan Kazaklar tarafından kullanılmaktadır.

3. Elimizdeki üçüncü Kazakça Kur'an-ı Kerim meâlîmiz yine 1991 tarihinde, "Kur'an-ı Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği" yani "Kur'an-ı Kerim Kazakça Mana ve Anlamı" isminde metinsiz olarak Alauaddin Mansur tarafından Arapçadan Kazakçaya Kiril alfabesi ile tercüme edilmiş ve Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te "Erkin-Too" yayınevinde yayınlanmıştır. Bu meal, halk arasında kullanılmayan, çok dağıtım olmayıp ve dili de çok ağır olmaktadır.

4. Elimizdeki son mealimiz 2002 yılında yine "Kur'an-ı Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği" yani "Kur'an Kerim Kazakça Mana ve Anlamı" isminde, Uahap Kıdırhanoğlu tarafından hazırlanmıştır 2002 yılında Almatı'da "Dauir" yayıncılık tarafından yayınlanarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbaev'in halka hediyesi olarak ücretsiz dağıtılmıştır.

Elimizde mevcut olan Kazakça bu mealleri bir kaçını araştırarak ancak bulabildik ve ödünç olarak alabildim. En yaygın olanı Halifa Altay ile Uahap Kıdırhan oğlunun mealidir. Günümüzdeki en büyük eksiklerimizden biri Kazakça meallerin yeterli olmaması ve bulunmamasıdır. Eğer bir kimse Kazakça bir meâl okumak isterse piyasadan Kazakça bir Kur'an Meâlî bulması zordur.

Şimdi bu meallerdeki bazı ayet ve kelimelerin nasıl tercüme edildiği hususunda karşılaştırmalı örnekler gösterelim:

1. 13. 2. Muttaki ve Takva Kelimesi

Bakara suresinin 2. ayetindeki "muttaki" kelimesi için:

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Halifa Altay: "İşte bu kitap takvalar için doğru yolu göstericidir."

Halifa Altay'ın tercümelerinde “takva” kelimesini aynı aslında olduğu gibi takva olarak çevirmektedir.

Uahap Kıdırhanoğlu: “Bunun (Kur'an) takvalardı, dindarları doğru yola götüren kitap olduğunda şüphe yok.”

Uahap Kıdırhanoğlu, “takva” kelimesini takva bunun yanında dindar olarak çevirmektedir. Bazı yerlerde sadece takva bazı yerlerde dindar olarak vermektedir.

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “Bu kitap (Kur'an) hiç şüphesiz takvaların rehberidir.”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu da “takva” kelimesini olduğu gibi takva olarak vermektedir.

Alauaddin Mansur: “Hiç şüphesi olmayan bu kitap Allah'tan korkan takva sapiplerine rehber için gönderilmiş yol göstericidir.”

Alauaddin Mansur ise, “takva” Allah'tan korkan ve olduğu gibi takva olarak tercüme etmektedir.

Kur'an Kerim'de sıkça geçen ve çekirdek anlamı korumak olan “v-k-y” kökünden türemiş, takva, ittika, muttaki gibi dini kavramların Kazakçaya çok başarılı ile çevirildiği görülmemektedir. Takva kelimesi, “bir şeyi korumak, bir şeyi bir şeye karşı korumak, himaye etmek, bir şeyi diğer bir şeyden iyi bir şekilde korumak, korumada aşırı gitmek, sakınmak ve korunmak”¹⁶⁸ anlamlarına gelmektedir. Bu anlamlarından hareketle takva kelimesinin, “Allah'ın himayesine, korumasına girmek, kulluk bilincinde olmak, insan kendini günahlardan, kötülüklerden iyice koruması, sakınması” anlamına geldiği çıkmaktadır.

1. 13. 3. Cihad Kelimesi

Tevbe suresi 19. ayetindeki “cihad” kelimesi için:

أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

Halifa Altay: “(Ey Müşrikler!) Sizler hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramı tamir edip düzeltmeyi, Allah'a, ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda savaşan kişi

¹⁶⁸ Ali Galip Gezgin, “Kur'an Meallerinde Takva Kelimesinin Türkçeye Çevirisi Sorunu”, *Kur'an Mealleri Sempozyumu-II*,(24-26 Nisan İzmir) DİB. Yay., Ankara 2007, s.297; Gözübenli, I, 86.

gibi mi görüyorsunuz? Bunlar Allah'ın yanında eşit olmaz. Allah zalim kavmi doğru yola iletmez.”

Uahap Kıdırhanoğlu: “Hacca varanları su ile karşılamayı, kutsal mescidi düzeltmeyi, kıyamet gününe inananlar ile Allah yolunda mücadele edenlerle eşit diye düşünmeyin. Allah'ın nazarında onlar eşit değildir. Zalimler kavmin Allah doğru yola iletmez.”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “Sizler hacca varanları su ile karşılayanları, Mescid-i Haramı düzeltenleri, Allaha ve ahiret gününe inanıp, Allah yolunda savaş yapan insanlarla aynı mı görüyorsunuz? Allah'ın düşüncesiyle bunlar eşit olmaz. Allah zalim kavimi renklendirmez.”

Alauaddin Mansur: “(Ey Müşrikler!) Sizler hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramı geliştirmeyi, Allah'a, ahiret gününe iman eden ile Allah yolunda mücadele edenler eşit olarak biliyor musunuz? Onlar Allah'ın huzurunda eşit değildir. Allah zalim kavmi doğru yola iletmez.

Tevbe suresi 41. ayetindeki “cihad” kelimesi için:

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Halifa Altay: “(Ey Müminler!) Hafif ve ağır şekilde savaş çıkın. Ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla savaşın. Eğer bilmiş olursanız bu sizin için hayırlıdır.”

Uahap Kıdırhanoğlu: “(Ey Mümin kavmi! Kolay durumda da zor durumda da, mallarınızı, canlarınızı düşünmeden Allah yolunda mücadele edin (genç, yaşlı, yaya veya binekli ne olursa olsun, zor, kolay olsun, başınız boş olsun olmasın mücadele edin). ”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “(Ey Müninder!) Kolay durumda da zor durumda da, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda savaşa çıkın. Bilmiş olursanız bu sizin için hayırlıdır. ”

Alauaddin Mansur: “(Ey Müninder!) Kolay durumda da zor durumda da (isteseniz de istemeseniz de) savaşa çıkın ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda mücadele edin. Eğer bilmiş olursanız bu kendiniz için daha iyidir. ”

Kazakça Meallerdeki “cihad” kelimesinin tercümesine baktığımız zaman Halifa Altay ile Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlunun meallerinde,“savaş, savaşmak, Allah yolunda savaşmak” olarak vermektedir. Uahap Kıdırhanoğlu ile Alauaddin Mansur'un meallerinde ise, “Allah yolunda mücadele etmek, Allah yolunda karşı güreşmek” olarak

tercüme etmektedirler. Meal okuyuculardan araştırdığımızı göre, cihad kelimesinin savaşmak olarak aktarılması yanlış anlaşılmaktadır. “Kur’an müslümanlara kâfirlere karşı savaşmayı emreder” olarak anladıklarını gördük.

Esasen, meallerde ideal olanı, Kur’an-ı Kerim’de geçen tüm dini kavramların anlamlarını her açıdan tam olarak karşılayan Kazakça kelimeler bulup, ek açıklamaya gerek bırakmaktadır veya tefsiri tercüme yöntemi ile tercüme edilmesi daha uygun görülmektedir. Çünkü meallerde, özellikle temel dini kavramlara tek kelime ile karşılık vermek, o kelimenin ne demek istediğini, tam ne anlama geldiği anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla temel dini kavramlar başarılı olmamaktadır.

1. 13. 4. Deyimsel ve Mecazi İfadeler

Kalem suresinin 16. ayeti:

سَنَسِيمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

Halifa Altay: “Yakında onun burnuna leke yapacağız (burnun taşa değdireceğiz).”

Uahap Kıdırhanoğlu: “ Öylelerin burnunu siyahlaştırıp damga basacağız (burnun taşa değdireceğiz).”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “ Yakında onun burnuna damga buracağız.”

Alauaddin Mansur: “Yakında Biz onun burnundan damgalayıp işaret yapacağız.”

Kasas suresi 38. Ayeti:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِنَلِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ

Halifa Altay: “Firavun şöyle dedi: “Ey Başkanlar! Ben, sizler için benden başka tanrı var olduğunu bilmiyorum. Ey Haman! Ben için balçığa ateş yakarak bir minare yap. Belki Musa’nın tanrısını görürüm. Gerçekte onu yalancı diye düşünüyorum.”

Uahap Kıdırhanoğlu: “Ey başkanlar dedi Firavun. Ben kendimden başka tanrı var diye bilmiyorum. Ey Haman.! Kerpiç yakıp hazırla ve bana yüksek bir bina yap. Ben orada oturup Musa’nın tanrının görmem mümkün. Ben onun daha başka bir tanrı var dediğine şüpheliyim.”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “Ey Büyükler dedi Firavun. Ben, sizler için kendimden başka İlah olduğunu bilmiyorum. Ey Haman! Kerpiç yakıp bana özel bir

minare yaptır. Belki onun üstüne çıkıp Musa'nın İlahını görürüm. Gerçekte onu yalancı diye düşünüyorum.”

Alauaddin Mansur: “Firavun şöyle dedi: “Ey İnsanlar! Ben sizin için kendimden başka hiçbir tanrı olduğunu bilmiş değilim. Öyleyse, ey Haman! Yağı pişirip, benim için yüksek bir saray kur. Mümkün ben onun üstüne çıkıp Musa'nın ilahını göreyim. Elbette ben onu yalancılardan diye düşünüyorum.”

Örneklerde görüldüğü gibi, özellikle deyimsel ve mecâzi ayetler harfi tercüme yöntemi ile aktarıldığı için Kazakça açısında hiç de anlaşılır olmamaktadır. Mecazi ve deyimsel ifadeler hiçbir zaman kelimesi kelimesine tercüme edilemezler. Edildiği takdirde hem anlamlarını hem de edebi özelliklerini yitirmektedirler. Mecazi ve deyimsel ifadeler tercümesinde hedef dildeki benzer, eşlik anlamdaki deyimler kullanılmalı, açıklama getirilerek uygun kelimeler bulunmalıdır. Böyle harfi tercüme yöntemiyle yapılan ayetlerin ne demek istediği yansıtılamamaktadır.

A'raf suresi, 40. ayeti:

إن الذين كذبوا بآياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط وكذلك نجزي المجرمين

Halifa Altay: “Şüphesiz ayetlerimizi yalana çevirip, ondan kendilerini büyük görenlere sema kapıları açılmıyor. Ve onlar deve iğnenin gözünden geçinceye kadar cennete girmez. Günahkârları böylece cezalandıracağız.”

Uahap Kıdırhanoğlu: “Gerçeği söylersek, bizim ayetlerimizi yalana çıkararlara ve onu kabul etmeyenlere sema kapıları açılmaz, yani iğnenini gözünden deve geçene kadar (ebedi), onlar cennete girmez.”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “Bizim ayetlerimizi yalana yorumlayan ve onu boyuna sindirmeyenlere sema kapıları açılmaz (dilekleri kabul olmaz). İğnenin gözünden deve geçinceye kadar onlar cennete giremez. Günahkârları böylece cezalandıracağız.”

Alauaddin Mansur: “Elbette ayetlerimizi yalan diyen ve onlardan büyüklenenler (yüz çevirenler) için hiçbir zaman sema kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmiyormuş, onlar da cennete giremez (yani hiçbir zaman cennete giremez). Suçlu, karşı gelenleri işte böyle cezalandıracağız.”

Bu meallere baktığımızda ikisi parantez içi bir kısaca açıklama yapmış diğer ikisinde ise bir açıklama yoktur. Bir okur olarak baktığımızda tam anlaşılmaz bir cümle

oluşmaktadır. “*Deve iğne deliğinden geçmedikçe*”¹⁶⁹ ifadesi ile bir işin imkânsızlığı anlatılmaktadır. Her ne kadar söz hedef dilde bu durum aynı deyim anlatılmasa da söz konusu ifade hedef dile çevrildiğinde amaçlanan anlam verilebilmektedir. Ancak bazı deyimlerde amaçlanan anlam aynı şekilde hedef dilde aktarılmamakta hatta yanlış anlamlara yol açabilmektedir. Bu durumda, yine kaynak dildeki deyim, hedef dilde kendi bütünlüğünde anlamlı bir şekilde çevrilmeli, ancak bu deyimle amaçlanan anlam aktarılmadığı için dipnotta veya parantez içinde bu deyim ile neyin anlatılmak istendiği, izah edilmeli, hedef dilde bu durum için kullanılan bir deyim varsa bu da zikredilmelidir.

Yine A’raf, 149. ayeti için:

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمَنَّ رَبُّنَا وَبِعَفْوِ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Halifa Altay: “Onların elleri düştüğü zaman (çok pişman olarak omuzları düştüğü zaman) açık saptıklarını görür: “Eğer Rabbimiz bize merhamet etmezse, bizi bağışlamazsa elbette ziyan çekenlerden oluruz” dediler.”

Uahap Kıdırhanoğlu: “(Buzağa taptıklarına) pişman olmuş ve gerçekten azdıklarını anladıkları an onlar: “Eğer Tanrımız bize merhamet etmezse, doğru yola iletmezse, elbette biz ziyan çekenlerden oluruz” dediler.”

Azez Akıt oğlu-Makaş Akıt oğlu: “Kendilerinin (Buzağa tapıp) gerçekten saptıklarını bilip pişman oldukları an, “Rabbimiz kendisi biz af etmezse, yardımcı olmazsa artık hasrette kalırız” dediler.”

Alauaddin Mansur: “Ne zamn yakalandığı zaman (yani buzağın Tanrı olmadığını anlayıp nefesleri kesildikten sonra) ve kendilerinin saptıklarını bildikten sonra şöyle dedi: “Emin olsun, eğer Rabbimiz bize merhamet etmezse ve (bu günahlarımızı) bağışlamazsa, elbette ziyan görenlerden oluruz” dediler.”

Tercümeler her ne kadar kendi içinde bir anlam taşısa da deyim olması hasebiyle ayetin bütünlüğünde amaçlanan anlamı aktaramamaktadır. Bu nedenle bir dipnot ile bunun bir deyim olduğunu ve Arapçada şiddetli bir pişmanlığa düşen kişinin, yaptığı işten duyduğu acıyı düşünme halini ifade ettiğini belirtmek gerekir. Halifa Altay’ın mealinde deyimi harfî tercüme yöntemiyle çevirmiştir ve parantez içinde bir açıklama vermiştir, ama yine de tam anlaşılır bir ifade olmamıştır. Fakat diğer üç mealde

¹⁶⁹ A’raf, 7/40.

kelimenin aslına da sadık kalınmamış ve çeviride de çok anlamsızca bir cümleyle ifade edilmiştir. Dolayısıyla ayetin anlamı doğru yansıtılmamaktadır.

Kuran'da ifade edilen bir kavramı, bir cümleyi, ne demek istediğini doğru anlamak son derece önemli olmakla birlikte, yeterli değildir. Doğru anlaşıldığı düşünülen anlam, aynı zamanda doğru ve aslına sadık bir biçimde amaç dilde de ifade edilebilmelidir. Nitekim Kuran tercümelerindeki ifade bozukluklarının en önemli nedenlerinden biri de, doğru anlaşılmış olsa bile, kaynak dildeki deyimler amaç dilde uygun karşılıklar bulamamaktadır. Oysa her dilin deyimlerinin kendine özgü yanları, nitelikleri bulunmakla birlikte diller arasında deyimler açısından benzerlikler, yakınlıklar hatta eşlikler vardır. Bu nedenle mütercimler, Kur'an'ın indiği dönemdeki dilbilime ilişkin kullanışları esas almalı ve Kur'an'ın özellikle soyut kavramlarla ilgili olan bazı deyimlerinin zamanla değişime uğradığının, bu sebeple daha sonraları kazandıkları anlamlarla tercüme etmenin doğru olmadığını farkında olmalıdırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN KAZAKÇA TERCÜMESİNDE BAZI SÛRE VE ÂYETLERİN ÖRNEK MEÂLİ

Bütün bu çalışmalardan sonra örnek olarak Kur'an-ı Kerim'in başından Fatıha Suresi, Bakara Suresinin ilk beş ve son iki ayetinin ve Hucurat suresinin, Kur'an-ı Kerim'in sonundan da Nas Suresinden Fecr Suresine kadar 26 surenin Kazakça olarak meâlini yapmaya çalıştık. Tercüme sırasında Arapça, Türkçe tefsirlerden ve Türkçe, Kazakça meallerden istifade ettik. Önce surenin veya ayetin nüzûlü ve önemi, içerdiği muhtebiyatı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Sonra da ayetin anlamını esas alınarak serbest çeviri yöntemi ile meâl yapmaya çalıştık. Bazı yerlerde ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Құран сөзі, Хақтың сөзі. Ол адамзатты екі дүниеде бақыттылыққа жеткізіу үшін түскен. Алайда нұр мен жарықтан қашқан жарқанат тәрізді кейбір адамдар өзінің қараңғылықтан құтылуын еш қаламаған. Сондай кара ниетті пенделер сол заманда болғаны секілді, қазір де жетерлік. Бірақ заман қартайған сайын, Құран жасара, жаңғыра түсуде. Оның түскеніне шамамен он бес ғасыр өтті. Адамзат оны енді ғана терең түсіне бастады.¹⁷⁰

Құрандағы түсу мақсаты оны оқып онымен ғамал жасау үшін түскен. Олай болса оның негізгі мақсаты оны оқып не қалайтынын үйренуде жатыр. Құран адам баласына Араб тілінде түсірілген. Бірақ Құран тек арабтар үшін емес күллі адамзатқа түскен. Сондықтан оны әрбір адам, әрбір қауым оқуы, түсінуі тиісті. Сол қауымдардың бірі біз Қазақ халқы барлығымыз бірден арапша үйренуіміз мүмкін болмас. Олай болса Құранды түсінудің бірден бір жолы ең дұрыс түрде Қазақшаға аударуымыз керек. Әрбір қандасымыз ең азындан мағына және түсінігін, ашықтамаларын оқып Құраннан үлесін алуы керек.

2. 1. ФӘТИХА СУРЕСІ (FATİHA SURESİ)

Меккеде түскен жеті аят. Құрандағы орыны бірінші, түсу ретінде бесінші сүре. Салеби, тәфсирінде Хз. Ғали (р.ғ) ден былай риуаят етілген: “Фәтихатұл-Кітап, Ғарштың астындағы бір қазынадан, Меккеде түсті” делінген. Әбу Һұрайра

¹⁷⁰ Muhiddin İsaoglu, *Kur'an Kimin Sözü*, Altayn Sarnay Yayınları, Ulanbatır 2006, s. 2.

(р.ғ) дан риуаят етілген бір хадисте: “Ол (Фәтиха), Құранның анасы. Ол кітаптың беташары және екі рет қайталанған жеті” делінген. кейбір риуаяттарда фәтиха сүресі екі рет түскендігі жайлы да айтылады.

Фәтиха, “алғашқы, беташар, бастаушы, бір нәрсені бастап ашушы” деген мағыналарға келеді. Бір жолда түскен алғашқы сүре болып, Құран Кәримнің алғашқы бетіне орналасқандықтан, намазда және Құран оқуға, жазуға онымен басталғандықтан Фәтиха есімі берілген. Бұл сүренің Фәтихадан басқа да көптеген есімдері бар.

Бұл сүренің ерекшелігі жайында көптеген сахих хадистер бар. “Зікірдің ең үстіні Лә иләһә иллаллаһ, дұғаның ең үстіні Әлхамдү лиллаһ” делінген (Тирмизи, Дұға, 9). Фәтиха сүресі, дұға, зікір, шүкір һәм шипа сүресі. “Фәтихасыз намаз жоқ” деп хадисте зікір етілгендей.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ {1}

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ {2} الرَّحْمَنُ الرَّحِيمِ {3} مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ {4} إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ {5}

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ {6} صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ {7}

1. Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.
2. Шүкірлік, мақтау, мадақ айту, барша ғаламның Раббы тек Аллаһқа тән.
3. Ол аса қамқор және ерекше мейірімді.
4. Дін күнінің (қиямет күні) иесі.
5. (Я Раббым) Тек саған ғана құлшылық қыламыз және сенен ғана жәрдем тілейміз.
6. Бізді тура, хақ жолыңа түсірегөр.
7. Нығметіңе бөленгендердің жолына түсірегөр, қаһарыңа ұшырағандардың және адасушылардың жолына емес. “Әмин”

Ашықтама

Соңғы аятта өткен тарихтағы адасқан, Аллаһтың ашуына, қаһарына ұшырағандар мен разы болған құлдарынан да зікір етіліп дәлелдер ұсынылады. “Әнғәмтә”, “сенің ниғметіңе бөленгендер, сенің нығмет берген, сенің ниғметіңе ие болғандардың жолында болдыр немесе олармен бірге айла” деген сөз. Нығмет тек бұл дүниеде берілгендер емес екі дүниеде де берілгендер, нағыз нығмет ахиреттегі берілген сый болады. Бұл дүние де берілген иман да біз үшін үлкен нығметтен бірі. тәфсіржілердің көбінің айтуына қарағанда және Ибн Ғаббас (р.ғ)

тан: “Нығмет берілгендерден мақсат, пайғамбарлар, сыддықтар, шәһиттер және салих құлдар”. “Мағдуби”, Аллаһтың ашу, қаһарына ұшырағандар, бұлар Яһудилер (Еврейлер) ал “уәлад-даллин” хақ жолдан және тура бағыттан айырылып, адасқан, теріс жолға түсіп, теріс бағытпен кеткендер, қателескендердің де Хиристияндар (кростос)”екендігі руаят етілген. Бұған дәлел Хз. Пайғамбарымыздың, “Яһудилер (Аллаһтың), ашу, қаһарына ұшырағандар ал Хиристиянарда тура хақ жолдан шығушылар”¹⁷¹ хадисінде бұйырылған.

“Амин”, Я Раббым! Дұғамызды қабыл айла, қолымызды бос қайтарма мағынасына келеді. Бұл Фәтиха сүресінен немесе Құраннан бір сөз болмағандықтан мұсхафқа жазылмаған. Бірақ тілі қандай болса болсын бүкіл мұсылмандардың ортақ бір тілек сөзі. Бұхари мен Мүслім де риуаят етілген хадисте: “Имам, “уәладдаллин” деген кезде барлығыңыз “амин” деңіз. өйткені періштелер де ол кезде амин дейді. Амин деген кезде періштелердің амин дегеніне рас келген кісінің өткен күнәлары кешіріледі”¹⁷² делінген. Басқа бір хадисте: “Жер жүзі халқы сапқа тұрған кезде көктегілер (періштелер) де сапқа тұрады. Сондықтан жердегі амин көктегі аминге рас келсе, ғибадат етуші кімде кім кешіріледі” деп бұйырылған. Сондықтан намазда немесе басқа уақытта фәтиха сүресі оқылған кезде имам да жамағатта “амин” деу сүннет. Тек басына намаз қылушы да Фәтихадан кейін іштей “амин” дейді. Фәтиха, ашық дауыс пен оқылған кезде амин дұғасы да ашық дауыс пен айтылатындығы хадистерде зікір етілген. Ханафи мазхабынданамазда амин әрдайым іштей айтылады. Өйткені амин бір дұға. Жаратушы Аллаһ: “Раббыңызға жалбарынып және іштей, жасырын дұға етіңіз” (Ағраф, 55) деп бұйырған.

2.2. БАҚАРА СҮРЕСІНІҢ БАСҚЫ БЕС АЯТЫ (BAKARA SURESININ İLK BEŞ AYETİ)

Бұл сүре Мәдинада түскен 286 аят

Құранның ең ұзын сүресі және Құранның кең көлемде бір қорытындысы іспетті. Мұсхафта екінші, түсу тәртібінде 87-сүре. Хз. Пайғамбарымыз Мәдинаға хижретінен кейін түсе бастап шамамен он жыл ішінде түсіп біткен. Тамамының

¹⁷¹Тирмизи, Сахих, Тәфсирул-Құран, 1, 2.

¹⁷²Бұхари, Сахих, Тәфсирул-Құран, 1; Малик, Муатта, Салат, 11.

бір түсу себебі бар және әр бір аяттының да жеке жеке түсу себептері де бар. Құранның ең соңғы түскен аяты да бұл сүренің ішінде 281-аят. “Бақара” есімі сүренің ішіндегі 67-71-аяттардағы бір сиыр сою оқиғасынан алынған. Бақара, сиыр деген мағынаны білдіреді. Бақара сүресінің ерекшеліктері және қасиеттері жайлы пайғамбарымыздың сахих хадистерінде зікір етілген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الم {1} ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ {2} الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ {3} وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَيَآخِرَةَ هُمْ يُوقِنُونَ {4} أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ {5}

Мағынасы

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Әлиф-Ләм-Мим.

Құранда жиырма тоғыз сүренің басында бір аят немесе бір аяттың басталуы болып тек әріптерден құралған, ашық бір мағынсы жоқ әріптер бар. Бұларға “хурұфү-муқаттаға” яғни “жеке жеке әріптер” делінеді. Бұлар кей сүрелердің басында тек әріптен ал кейбір сүрелердің басында бірнеше әріптерден бір сөз сияқты жалғас орналасқан. Бірақ оқылғанда жеке жеке әріптеліп оқылынады. Бұл әріптер Құраннан бір аят немесе аяттың бір бөлігі екендігінде, Хз. Пайғамбарымызға солай түскендігінде еш қандай күмән жоқ. Мағыналары және хикметтері жайлы әртүрлі жорамалдар бар. Сәләф делінетін исламның алғашқы дәуірінің дін ғалымдары және олардың жолын ұстанған кейінгі ғалымдардан кейбіреулері бұл мүтәшабихат яғни сыры беймәлім жорамалдауға болмайды деп шешім қабылдаған. Құранда орын алынуының әлбетте бір хикметі бар. Аллаһ Тағаладан және Пайғамбарымыздан бұлардың мағынасын анық түрде ашықталмағандықтан біз ақылымызға сүйеніп бір мағына айту да дұрыс емес деген. Бірақ кәләм, пиласофия және тасаууыф ғалымдары сияқты кейбір ғалымдар илхам және тәфәккүрге сүйене отырып мүтәшабихаттың жорамалы жасалып мағына беруге болатындығын айтып әртүрлі жорамалдар ортаға қойған.

Бақара сүресінің басындағы алғашқы аяты болған “әлиф-ләм-мим” бұл аяттың мағынсы туралы жиырмадан астам жорамал бар. Бұлардан бір нешесіне қарап көрелік. а) Бұлар мағынасы жоқ алфавит әріптер. Құран Кәрімнің уахи жолымен Аллаһтан келгендігіне сенбегендердің надандықтарын ашыққа шығару үшін кей

сүрелердің басына қойылған. Шамаларың келер болса сендерде осылай әріптерден бір аят келтіріңдер дегенді білдіреді. ә) Басында жазылған сол сүрелердің ерекшеліктерін білдіру үшін ант ретінде келген. б) Сол сүрелердің есімдері ретінде түскеннемесе Аллаһтың есімдері немесе есімдерінің әріптері деген сияқты әртүрлі жорамалдар бар. Бірақ нағыз ішкі сырын, толық мағынасын Аллаһ біледі.

2. Бұл кітапта еш қандай күмән жоқ, құлдығының парқына барып, Аллақтың қоғауына кіргендер үшін тура жол көрсетуші.

3. Ол иман еткендер ғайпқа сенеді, намазды толығымен орындайды және өздеріне берілген рыздықтан қайыр жолында жұмсайды.

4. Ол иман еткендер саған түсірілгендерге де сенен бұрынғы түсірілгендерге де сенеді және ахиретке де нақтылы сенеді.

5. Міне Раббыларыңнан келген тура жолдағылар да бақытқа жететіндер де осылар.

2. 3. БАҚАРА СҮРЕСІНІҢ СОҢҒЫ ЕКІ АЯТЫ (BAKARA SURESİNİN SON İKİ AYETİ)

Бақара сүресінің соңғы екі аяты Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге миғраж түнінде сый ретінде берілген. Аллаһтың шақыруымен Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) көкке көтеріліп Аллаһтың қонағы болып қайтқан. Сол көкке көтерілген оқиғаға миғраж оқиғасы делінеді. Миғраж оқиғасы хижреттен бір жарым жыл бұрын болған. Бұл екі аяттың қасиеті жайлы көптеген хадистер бар. Бір хадисінде Хз. Мұхаммед (с.ғ.у): “Бақара сүресінің соғында екі аят бар. Кім оны оны түнде оқыса, олар оған жетеді” деген.

أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ {285} لَا يُكْفَالُهُ نَفْسًا إِلَّا وَسَعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا إِنَّتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

285. Аллаһтың елшісі және мұминдер, Раббына иман еттілер. Барлығы да Аллаһқа, періштелеріне, кітаптарына, пайғамбарларына иман еттілер. Және “Аллаһтың пайғамбарлары арасында ешбір айырмашылық,

алалаушылық жасамаймызжәне естідік, бас иіп мойынсұндық, кешіріп жарылқауыңды тілейміз, тек саған қайтамыз” деділер.

286. Аллаһ ешкімді күші жетпейтін нәрседен сұраққа тартпайды. Әркімнің жасаған жақсылығы, сауабы да өзіне, істеген жаманшылығы, күнәсі де өзіне болады. Раббымыз, ұмытып немесе қателесіп жасағандармыздан жазаландырма. Раббымыз, бізден бұрынғыларға жүктегенің сияқты бізге де ауыр міндет жүктеме. Я Раббымыз! Бізге күшіміз жетпейтін, шамамыз келмейтін міндет жүктеме және бізді кешір, бізді жарылқа, бізге рахым, мейірім ет. Сен біздің иемізсің, кәфір қауымдарға қарсы бізге жәрдем ет.

2. 4. ХУЖУРАТ СҮРЕСІ (HUCURAT SURESİ)

Хужурат сүресі хижреттің тоғызыншы жылында, Тахрим сүресінің алдында Мүжәдәлә сүресінен кейін Мәдинада түскен, он сегіз аят. Бұл сүренің аты төртінші аятта аталған “Хужурат” сөзінен алынған. Хужурат сөзі “бөлмелер, кеңселер” деген мағына білдіреді. Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ның үйі Мәдинада тоғыз бөлмеден орналасқан еді. Сүренің түсу себебі де Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ның үйінің артынан келіп қатты дауыстап шақырған әдепсіз кісілерге байланысты түскен. Негізінде сүре Аллаһтың жіберген пайғамбарының сөзін бөліп, әдепсіз қатынас жасағандардың бұл әдепсіз әрекеттерінен тыйылуы жайлы түскен. Сүреде көпшілік ортасында жеке кісінің қатынастары, әрекеттері жайлы үкімдер, Аллаһтың дініне, пайғамбарына құрмет жайлы және кек сақтау, өкпе реніш, келамаж, мазақ қылу, балағаттау, жаман ойдан, ғайбаттан, рушылдыққа бөлініп жік-жік болудан сақтану туралы, ықыласты болу жайлы аяттар зікір етілген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ {1} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ {2} إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَعْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ {3} إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ {4} وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ {5} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ {6} وَاعْلَمُوا أَنفُسَكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِيمُوا لَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَتْ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ {7} فَضَلَّأَ مَنِ اللَّهُ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ {8} وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاصْتَلَوْا فَاصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَعَثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تُبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ

فَإِن فَاءَتْصَلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ {9} إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ {10} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّقَابِ بئسَ الاسْمَالُفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ {11} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْنَاهُ وَإِقْوَى اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ {12} يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ {13} قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ نُؤْمِنُوا وَلَكِن قَبُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَآتِيَنَّكُمْ مِّن أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ {14} إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ {15} قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ {16} يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُل لَّا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ إِنَّ هَذَا كُمُ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ {17} إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ {18}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Әй иман еткендер! Аллаһ пен елшісінен ілгері кетпендер және Аллаһқа қарсы келуден, құрметсіздіктен сақтаныңдар. Күмәнсіз Аллаһ не сөйлегендеріңді естиді, не істегендеріңді біледі.

2. Әй иман еткендер! Дауыстарыңды пайғамбардың дауысынан қатты көтермеңдер, бір-бірлеріңе айғайлап дауыстағандай оған саңқылдап қатты дауыс көтеріп сөйлеспендер. Сендер парқына бармастан ғамалдарың босқа кетер.

3. Расында Аллаһ елшісінің жанында байыпты дауыспен сөйлегендер, міне солар, Аллаһ жүректерін тақуалық үшін сынаққа тартқандар. Олар үшін жарылқау және зор сый бар.

4. Расында бөлмелердің артынан келіп саған айғайлағандардың көбі ойламсыздар.

5. Егер сен шыққанға дейін сабыр етіп күте тұрсалар, өздері үшін әлде қайда қайырлы болар еді. Сонда да Аллаһ ерекше кешіріп жарылқаушы әрі өте мейірімді.

6. Әй иман еткендер! Сендерге пасық біреу әрқандай бір хабар жеткізсе, оның растығын анықтандар. Әйтпегенде анық-қанығына көз жеткізбестен біреулерге зияндарың тиіп, кейін өкінішке қаласыңдар.

7. Аллаһтың елшісі араларыңда екенін біліңдер. Егер ол, істің көбінде сендердің айтқандарыңды істегенде, әрине қиыншылыққа ұшырар едіңдер.

Бірақ Аллаһ сендерге иманды сүйгізді және оны жүректеріңде безендірді. Сондай-ақ күфірлікті, пасықтықты, бұзақылықты жеркеништі көрсетті. Міне осылар тура жолды тапқандар.

8. Бұл Аллаһтың кеңшілігі мен нығметі, Аллаһ ең жақсы білуші әрі ең дұрыс үкім беруші.

9. Егер мұиндерден екі топ бір бірімен ұрысып жанжалдасса, соғысса дереу араларын жарастырып түзелтіңдер. Егер екі топтан бірі енді біріне өктемдік жасап зорлық жасаса, Аллаһтың әміріне келгенге дейін, өктемдік еткен жаққа қарсы соғысыңдар. Егер райынан қайтса араларын әділдікпен жарастырып түзелтіңдер. Күмәнсіз Аллаһ турашыл, әділ болушыларды жақсы көреді.

10. Шын мәнінде мұиндер бауырлас болады. Сондықтан екі бауырластың арасын жарастырып татуластырыңдар. Және Аллаһқа қарсы келуден қорқыңдар, рақымына бөленерсіңдер.

11. Әй иман еткендер! Бір қауым енді бір қауымды мазақ қылмасын. Бәлкім олар өздерінен қайырлы болар. Әйелдер де басқа әйелдерді тәлкек қылып келамаждамасын. Бәлкім олар, өздерінен қайырлы болар. Бір-бірлеріңді қаралап міндемендер және жаман ат қойып айдар тағыспандар. Иман келтіргеннен кейін жаман ат тағысу, пасықтық жасауы нендей жаман. Күнәларынан кейін тәубәға келмегендер, міне солар нағыз залымдар болады.

12. Әй иман келтіргендер! Күмәннің (арам ой) көбінен сақтаныңдар. Өйткені бос күмәннің кейбірі күнә тудырады. Біреудің сырын, құпиясын қазбаламандар, бір бірлеріңді ғайбаттамандар. Қай біреулерің дүние салған бауырының етін жеуді қалайма, жақсы көреме? Әрине оны жек көресіңдер, қаламайсыңдар. Аллаһқа қарсы келуден қорқыңдар. Шүбәсіз Аллаһ тәубені қабыл етуші әрі өте мейірімді.

13. Әй адам баласы! Еш күмәнсіз сендерді бір ер бір әйелден жараттық. Сондай-ақ бір бірлеріңді тануларың, танысып қарым-қатынас жасауларың үшін сендерді көптеген ұлттар, руларға ажыраттық. Аллаһтың жанында ең үстемдерің тақуа болғандарың, Аллаһқа қарсы келуден ең көп қорыққандарың, Аллақтың қорғанына кіріп құлдығының парқында болғандарың. Күмәнсіз Аллаһ әр істі біледі әрі әр істен хабары бар.

14. Бәдәуилер (араптар), иман еттік деділер. Оларға: “Сендер шынайы иман келтірмедіңдер. Бірақ жүректеріңе иман орныққанға дейін мұсылман болдық деп айтыңдар” де. Егер Аллаһқа және елшісіне мойынсұнсаңдар, жасаған ғамалдарыңнан ешбір нәрсе босқа кетпейді. Күмәнсіз Аллаһ ерекше кешіріп жарылқаушы әрі өте мейірімді.

15. Расында нағыз мұмин, Аллаһқа және елшісіне иман келтірген, сосын күмәнға түспеген және Аллаһ жолында мал-дәулеттерімен, жандарымен күрескендер. Міне нағыз турашылдар осылар.

16. Оларға, “Аллаһқа діндерінді үйретесіңдерме? Аллаһ көктердегілер мен жердегілерді жақсы біледі” деп айт.

17. Олар, саған бір жақсылық жасағандай, мұсылман болғандарына бұлдансыйды. Оларға былай де: “Исламды қабылдағандарына маған міндетсімендер. Егер имандарыңда шыншыл, турашыл болсаңдар. Керісінше иманға келтіріп, хақ жолын көрсеткендігі үшін, Аллаһ сендерге міндетсиді.”

18. Шүбәсіз Аллаһ көктердегі және жердегі құпия істерді біледі. Аллаһ сендердің не істегендеріңді көруде.

2. 5. ФӘЖР СҮРЕСІ (FECR SURESİ)

Фәжр сүресі, Ләйл сүресінен кейін Дұха сүресінен бұрын Меккеде түскен отыз аят. Құрандағы орыны сексен тоғызыншы ал түсу реті оныншы сүре. Есімі, бірінші аяттағы, “таңның ағаруы” мағынасындағы “фәжр” сөзінен алынған. Сүреде пайғамбарларға қарсы шыққан, Аллаһтың дінінен сырт айналған қауымдардың бастарынан келген апаттар жайлы, адам баласының әртүрлі жолдарда сынаққа тартылатындығы, дүниеқорлық, өзімшілдік жайлы және қиямет, ізгілер мен сорақылардың ахиреттегі жағдайлары жайлы баяндалған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ {1} وَلَيَالٍ عَشْرٍ {2} وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ {3} وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرُ {4} هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ {5} أَلَمْ نَرَكُنْ مِن دُونِكَ رُتَبًا نَّجْمًا {6} إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ {7} الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ {8} وَتَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ {9} وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ {10} الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ {11} فَأَكْتَرُوا فِيهَا الْفِسَادَ {12} فَصَبَّعْنَاهُمْ لِرَبِّكَ سَوْطَ عَذَابٍ {13} إِنَّ رَبَّكَ لَبَاسْمَرُصَادٍ {14} فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ {15} وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ {16} كَلَّا بَلْ لَّا تُكْرُمُونَ الْيَتِيمَ {17} وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ {18} وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا {19} وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا {20} كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكَّادًا {21} وَجَاءَ رَبُّكَ

وَالْمَلِكُ صَفًا صَفًا {22} وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى {23} يَقُولُ يَا لَئِنِّي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي
 {24} فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَدِّبُ عَذَابُهُ أَحَدًا {25} وَلَا يُوثِقُ وَتَاقَهُ أَحَدًا {26} يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ {27} ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ
 رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً {28} فَادْخُلِي فِي عِبَادِي {29} وَادْخُلِي جَنَّتِي {30}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Ағарған таңға серт.
2. Он түнге серт.
3. Жүпқа және текке серт.
4. Өтіп жатқан түнге серт.
5. Ойланып қарағандар үшін бұларда ант етілетіндей маңызды емес пе?
6. Раббыңның Ғад қауымына не істегенін көрмедің бе?
7. Және биік дінгектермен, тағандармен құрылған Ирамға,
8. Ешбір елде ондай биік тағандармен құрылған ғимараттар жоқ еді.
9. Тағыда алқаптарда қияларды ойып қалалар салған Сәмудке,
10. Тіреулер иесі Перғауынға Раббыңның не істегенін көрмедің бе?
11. Бұлардың бәрі елдерінде азғындап шектен шыққан еді.
12. Олар бұзақылықты арттыра түскен еді.
13. Сондықтан Раббың оларға ғазап қамшысын жаудырды.
14. Өйткені Раббың көріп қарап отыр.
15. Адам баласына Раббы сынақ үшін қашан бір игілікке бөлеп нығмет берсе, “Раббым мені игілікке бөледі, бақ берді” дейді.
16. Ал қашан сынақ үшін рыздығын азайтса, “Раббым мені қорлады” дейді.
17. Жоқ! Сендер (бар кездерінде) жетімге бермейсіңдер, қарайласпайсыңдар.
18. Жоқ-жітік, міскіндітамақтандыру жайлы бір-бірлеріңе айтпайсыңдар.
19. Мирас, мұраны халал, харам деп қарамастан жейсіңдер.
20. Дүние-малды өте жақсы көресіңдер.
21. Жоқ, олай болмайды! Жер жүзі соғылысып, жарылып тас-талқаны шыққан кезде,
22. Раббың келіп періштелер қатар қатар болған кезде,
23. Ол күні жәһәннамда келтіріледі, сол кезде адам баласы түсінеді, көзі жетеді. Бірақ ол күні түсінгеннен не пайда.

24. Сол кезде адам баласы:“Әттең!Осы мәңгілік өмірім үшін бір нәрселер жасасамшы” дейді.
25. Ол күні Аллаһтың беретін ғазабын ешкім бере алмайды.
26. Ол күні Аллаһтың тұсауын, байлауын ешкім істей алмайды.
27. Әй орныққан, иманның нұрына тойған нәфсі (адам)!
28. Аллаһ сенен разы, сенде Аллаһтан разы болып Раббыңа қайт.
29. Осылайша сүйікті құлдарымның қатарына қосыл.
30. Және жәннатыма кір!

2. 6. БӘЛӘД СҮРЕСІ (BELED SURESİ)

Бәләд сүресі, Қаф сүресінен кейін Тарих сүресінен кейін Меккеде түскен жиырма аят. Құрандағы орыны тоқсаныншы ал түсу реті отыз бесінші сүре. Есімі, алғашқы екі аяттағы, Меккені меңзеген “шаһар, қала, мемлекет” мағынасына келетін “Бәләд” сөзінен алынған. Сүреде кейбір маңызды жаратылыстарға ант етіліп, адам баласына берілген нығметтер, өлімнен кейін қайта тірілужайлы және сабырлық, жәрдемдесу туралы баяндалады.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ {1} وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ {2} وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ {3} لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ {4} أَيْحَسِبُ أَنْ لَنْ يَفْعَرَ عَلَيْهَا حَذٌّ {5} يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا {6} أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ {7} أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ {8} وَلِلسَانِ وَشَفَقَتَيْنِ {9} وَهَدَيْنَاهَا النَّجْدَيْنِ {10} فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ {11} وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ {12} فَكُ رَقَبَةً {13} أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ {14} يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ {15} أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ {16} ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَّصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ {17} أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ {18} وَالَّذِينَ كَفَرُوا بآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ {19} عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ {20}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Жоқ!(Шындық кәфірлердің айтқанындай емес) Осы қалаға ант.
2. Сен отырған осы қалаған ант.
3. Ата-анаға және балаға ант.
4. Расында біз адамды зорлықтар, сынақтар, қиыншылықтар ішінде жараттық
5. Адамдар өздеріне ешкімнің күші жетпейді деп ойлайма?
6. “Көптеген мал-дәулет жұмсадым” дейді.
7. Өздерін ешкім көрмейді деп ойлайма?

8. Оған көру үшін екі көз бермедікпе?
9. Және бір тіл, екі ерін бермедік пе?
10. Оған екі жол көрсетпедік пе?
11. Бірақ ол кедергіні бұзып өтуге тырыспады.
12. Ол кедергінің не екенін білесің бе?
13. Ол құл азат ету.
14. Немесе ашаршылық күнінде тамақтандыру,
15. Жақындығы болған бір жетімді.
16. Немесе шаң топырақтағы шарасыз пақырды.
17. Сосын иман келтіріп, бір-бірлеріне сабыллықты айтып және мейірімділікті насихаттағандардан болу.
18. Міне, ғамал дәптерлері оңынан берілетіндер осылар болады.
19. Аяттарымызды жалған санап қарсы болғандар, ғамал дәптерлері солынан берілетіндер.
20. Олар, жалындаған отқа кіргізіліп сыртынан бекітіледі.

2. 7. ШӘМС СҮРЕСІ (ŞEMS SURESİ)

Бұл сүре Қадыр сүресінен кейін, Бүрүж сүресінен бұрын Меккеде түскен он бес аят. Құрандағы орыны тоқсан бірінші ал түсу реті жиырма алтыншы сүре. Есімі, бірінші аяттағы “күн” мағынасындағы “шәмс” сөзінен алынған. Сүреде маңызды кейбір жаратылыстарға ант етіліп, адамзатқа жақсылық пен жамандық қабылеті берілгендігі жайлы және осы қабылеттерін дұрыс қолданбағандардың соңының қалай болатындығы жайлы Сәмуд қауымынан мысал берілген.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا {1} وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّاهَا {2} وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّاهَا {3} وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا {4} وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَاهَا {5} وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا {6} وَنَفْسٌ وَمَا سَوَّاهَا {7} فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا {8} فَدَاخَلَ مَن زَكَاهَا {9} وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا {10} كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا {11} إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا {12} فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ الْهِنَاقَةَ اللَّهُ وَسُقْيَاهَا {13} فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَذَمَّمَهَا عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا {14} وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا {15}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Күнге және оның жарығына ант,
2. Оның артынан ерген кезде айға ант.
3. Дүниені жарқыратқан кезде күндізге ант.

4. Күндізді жауып қараңғыға айналдырған сәтте түнге ант.
5. Көкке және оны жасап құрушыға ант.
6. Жерге және оны жаратып төсегенге ант.
7. Нәфсіге және оны толықтағанға ант.
8. Оған жамандық пен тақуалық қабылетін бергенге ант.
9. Сөзсіз нәфсісін тазартқан кісі құтылады.
10. Ал нәфсісін кірлеткенде қор болады.
11. Сәмуд қауымы азғындықпен ақиқатты жалған санады.
12. Олардың ең азғындары қарсы шыққан кезде,
13. Аллаһтың елшісі оларға: “Аллаһтың түйесіне және оның суарылуына килікпендер” деді.
14. Бірақ олар, пайғамбардың айтқанына сенбей, өтірікші деп түйені сойып тастады. Сол кезде Раббылары күнәлары, азғындықтары үшін оларға апат жіберіп жермен жексен етті.
15. Аллаһ бұл істің соңынан тартынбайды.

2. 8. ЛӘЙЛ СҮРЕСІ (LEYL SURESİ)

Ләйл сүресі, Ағла сүресінен кейін, Фәжр сүресінен бұрын Меккеде түскен жиырма бір аят. Құрандағы орыны тоқсан екінші ал түсу реті тоғызыншы сүре. Есімі, алғашқы аятындағы “түн” мағынасындағы “ләйл” сөзінен алынған. Сүреде жомартық пен сараңдықтан және ізгілер мен имансыздардың ахиреттегі жағдайы жайлы айтылған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى {1} وَالنَّهَارُ إِذَا تَجَلَّى {2} وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى {3} إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى {4} فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى {5} وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى {6} فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى {7} وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى {8} وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى {9} فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى {10} وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى {11} إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى {12} وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى {13} فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى {14} لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى {15} الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى {16} وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى {17} الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى {18} وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى {19} إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى {20} وَلَسَوْفَ يَرْضَى

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Қараңғылық басқан сәтте түнге серт.
2. Жарық болған сәтте күндізге серт.

3. Және еркек, ұрғашыны жаратқанға серт.
4. Сендердің еңбектерің әртүрлі.
5. Кімде кім Аллаһ жолында жомарттық жасап, күнәлі істерден сақтанса,
6. Және ең жақсымен (исламмен, тухид сөзімен) растаса,
7. Біз де оған бақытқа (жәннат) апарар жолды ашамыз.
8. Ал енді кімде кім сараңдық жасап, өзін жоғары көрсе,
9. Және ең жақсыны (исламды) жалған санаса,
10. Біз де оған бақытсыздыққа (жәһаннамға) апарар жолды ашамыз.
11. (Жәһаннамға) түскен кезде мал-дәулеті оған еш пайда бермейді.
12. Сөзсіз тура жолды көрсету бізге тән.
13. Еш шүбәсіз ахиретте дүниеде біздікі.
14. Сондықтан сендерге жалындаған отты ескертемін.
15. Ол отқа тек азғын, жауыз залымдар,
16. Және ақиқатты жалған санап сырт айналғандар кіреді.
17. Аллаһтан қорқып күнәлі ісдерден сақтанғандар,
18. Және мал-дәулетін тазару үшін қайыр жолында жұмсағандарол оттан алыс болады.
19. Өйткені ол ешкімге, өзіне жасалған бір жақсылық үшін бермеген және бергені үшін ешкімнен қарымын тілемейді.
20. Ол тек ұлы Раббының ризалығы үшін береді.
21. Өзіде жақында разылыққа кенеледі.

2. 9. ДҰХА СҮРЕСІ (ДУХА SURESİ)

Дұха сүресі Меккеде түскен он бір аяттан тұрады. Құранда тоқсан үшінші сүре болып орын алады. Ал түсу реті он бірінші сүре. Есімі бірінші аятта аталған “дұха” сөзінен алынған. Дұха сөзі, “таңның сәулесі, жарығы, сәске уақыты” деген мағынаға келеді. Күн арқан бойы көтеріліп толығымен күн сәулесі жарқыраған уақытқа сәске уақыты делінеді. Фәжр сүресінен кейін Инширах сүресінен бұрын түскен.

Иман мен күфірдің арпалысқан бір кезеңінде, Фәжр сүресінен кейін бір мүддет уақыт уахи тоқтап қалады. Сол кезде кәфірлер, мүшріктер, Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге “Раббың саған ренжіді, ашуланды сосын сені тастап кетті” дейді. Бұған

нендей бір қателік жасадым деп қапаланып, уайымдап уахи күтіп жүргенде, Раббының разылығын, кеңшілігін білдіретін бұл қасиетті Дұха сүресі түседі. Бұл сүреде Аллаһтың берген, дүниелік және ахиреттегі ниғметтері жайлы баяндала келе шүкір етуді, жетімдерге, жоқ жітіктерге де қарайласуды ескертеді.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحَىٰ {1} وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَىٰ {2} مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ {3} وَاللَّآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ {4} وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ {5} أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ {6} وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ {7} وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ {8} فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ {9} وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ {10} وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ {11}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Сәске уақытына ант.
2. Және қараңғы түсіп тым тырыс болған түнге ант.
3. Әй Елшім! Раббың сені тастаған жоқ және саған ашуланған да жоқ.
4. Әлбетте сен үшін істің соңы алғашқысынан қайырлы болады.
5. Раббың саған береді, сенде онан разы боласың.
6. Ол сені жетім кезінде тауып, ержеткізіп орналастырмадыма?
7. Ол сені жолыңды білмейтін кезінде тауып жол көрсетпеді ме?
8. Және де сені жоқ, кедей кезінде тауып байлыққа жеткізбеді ме?
9. Олай болса сенде жетімді қорлама.
10. Сұрағандарға да зекіп қорлама.
11. Раббыңның ниғметін түсіндір, еске ал.

2. 10. ИНШИРАХ СҮРЕСІ (İNŞİRAN SURESİ)

Инширах сүресі Меккеде, Ғаср сүресінен бұрын Дұха сүресінен кейін түскен, сегіз аят. Құрандағы реттік орыны тоқсан төрт, ал түсу реті он екінші сүре. Есімі, алғашқы аятындағы “нәшрах” сөзінен алған. Инширахнемесе шәрх сөзі “ашу, көңілдендіру, кеңпейілдену” деген мағыналарға келеді. Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) нің көңілі, жүрегі сондай бір ашық, жарқын пейілге қауышқандығы баяндалғандықтан сүреге осы Инширах аты қойылған. Сүреде Хз. Пайғамбарымызға Аллаһтың кеңшілігі білдірілген, әрбір қиындық пен бірге бір жеңілдіктің де болатындығы баяндалып, мұсылмандардың да мойынсұнуы мен ғибадаттарын жалғастырулары ескертілген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ {1} وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ {2} الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ {3} وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ {4} فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا {5} إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا {6} فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ {7} وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ {8}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Сенің көкірегіңді, көңіліңді ашып кеңейтпедікпе?
2. Үстіңдегі жүгіңді түсірмедікпе?
3. Ол беліңді қайыстырған.
4. Сенің атыңды, абыройңды көтермедікпе?
5. Расында ауыртпалықпен бірге бір жеңілдікте бар.
6. Шын мәнінде қиыншылықпен бірге бір оңайлық бар.
7. Олай болса ісің біте қалса қайта бір іске кіріс.
8. Тек Раббыңа ған бел байла.

2. 11. ТИН СҮРЕСІ (TİN SURESİ)

Бұл сүре, Бұруж сүресінен кейін Құрайыш сүресінен бұрын Меккеде түскен, сегіз аят. Құрандағы орыны тоқсан бесінші ал түсу реті жиырма сегізінші сүре. Тин есімінің бірінші аятта өткен, “тин” яғни “інжір” сөзінен алынған. Інжір, бір жемістің, жеміс ағашының аты. Сүреде, кейбір маңызды болмыстарға ант етіліп, адамзаттың бүкіл жаратылыстардан ең үстем, ең көркем жаратылғандығы және ахиретте Аллаһтың құзырында есеп беретіндігі жайлы білдірілген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ وَالزَّيْتُونَ {1} وَطُورِ سِينِينَ {2} وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ {3} لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ {4} ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ {5} إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ {6} فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّينِ {7} أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ {8}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Інжірге және зейтінге серт.
2. Тур Сина тауына серт.
3. Осы сенімді қауіпсіз белдеге (қалаға немесе Меккеге) серт.
4. Расында адамзатты ең үстем, ең көркем қылып жараттық.
5. Сосын оны ең төмендердің төменіне құлдыраттық.
6. Бірақ иман етіп, ізгі ғамал жасағандар басқаша. Оларға таусылмас ерекше мол сыйбар.

7. Әй адам баласы енді сенің дінді, есеп күнін жалған дейтіндей не қалды?

8. Аллаһ үкім берушілердің ең жоғарғы үкімдары емеспе?

Хз. Пайғамбарымыз (с.ғ.у), осы сүренің соңында “әлбетте менде бұған куәгермін” деп айту керектігін айтқан. (Әбу Дауид, Имам Ахмед).

2. 12. ҒАЛАҚ СҮРЕСІ (ALAK SURESİ)

Ғалақ сүресі, Құранның ең алғашқы түскен сүресі болып табылады. Бұл сүреден кейін Қалам сүресі түскен. Құрандағы реттік орыны тоқсан алтыншы сүре. Басқы бес аяты Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге түскен ең алғашқы уахи болғандықтан осы сүре ең алғаш түскен сүре болып саналады. Басқа аяттары кейіннен түскен. Кейбір тәфсіржілердің ашықтамасында ең алғаш түскен Мүддәсир сүресі екендігі жайлы, кейбіреулеріде Фәтиха сүресі екендігі жайлы айтқан. Сүренің аты екінші аяттаға “ұйыған қан, жасуша” мағынасына келетін “ғалақ” сөзінен алынған.

Хз. Ғайша (р.ғ) анамыздан риуаят етілген, Бұхари мен Мүслімдегі хадисте былай баяндалған: “Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) өзіне пайғамбарлық міндеті келмей тұрғанда Меккенің жақынындағы Хира үңгіріне барып дүниемен байланысын тоқтатып Аллаһқа жалбарып дұға етіп жүрген күндерінің бірі, 610-жылы Рамазан айының 27-түні яғни жексенбіден дүйсенбіге қараған түн, таң ағарардың алдында шығыстан бір нұрлы бір жарық көреді. Осы нұрлы болмыстың Жәбрайыл періште еді. Хз. Жәбрайыл періште пайғамбарымызға келіп “Жаратқан Раббыңның атымен оқы” деді, пайғамбарымызда “мен оқу білмеймін” деді. Осылайша үш рет қайталанды Соңында пайғамбарымыз мен не оқиын деген кезде Жәбрайыл періште пайғамбарымызды ұстап қысып қысып жібере салысымен Хз. Пайғамбарымызда ерекше бір сезім пайда болып Аллаһтан келген уахиды оқи бастады. Міне осы келген алғашқы уахи Ғалақ сүресінің басқы бес аяты еді.”

Сүреде оқу-тоқудың, ғылым-білім үйренудің маңыздылығы, адамзаттың неден жаратылғандығы, ауқатты болғандардың надандық етіп азғындыққа түскендігіжәне Әбу Жаһилдың азғындығы, намаз оқығандарға тосқауыл болғандығы жайлы баяндалған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ {1} خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ {2} اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ {3} الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ {4} عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ {5} كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَن لَابِقٍ {6} أَن رَّآهُ اسْتَعْزَى {7} إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَى {8} أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ {9} عَبْدًا

إِذَا صَلَّى {10} أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى {11} أَوْ أَمَرَ بِالْقَوَى {12} أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى {13} أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ
اللَّهَ يَرَى {14} كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنْتَه لِنَسْفَعَا بِالنَّاصِيَةِ {15} نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ {16} فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ {17} سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ
{18} كَلَّا لَا تُطْعُهُ وَأَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ {19}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Жаратқан Раббыңның атымен оқы.
2. Ол, адамзатты ұйыған қаннан, жабысқан бір жасушадан жаратты.
3. Оқы! Ол Раббың ерекше кеңшілік, шексіз жомарттық иесі.
4. Ол, қаламмен жазуды үйретті.
5. Ол, адамға білмегендерін үйреті.
6. Жоқ! Шүбәсіз адам, Раббының мұнша нығметтеріне қарсы азғындыққа түседі.
7. Шындығында адам өзін мұнсыз, мұқтажсыз көреді.
8. Бірақ әр нәрсе тек Аллаһқа тән, қайту тек оған ғана болады.
9. Көрдіңбе ол тосқауыл жасағанды,
10. Бір құл намаз оқыған сәтте.
11. Ойламадыңба? Егер ол (Мұхаммед (ғ.с) және мұминдер) тура жолда болса.
12. Немесе күнәдан сақтануға, тақуалыққа шақырған болса?
13. Көрдіңбе (Әй Елшім), егер ол Аллаһтан келген ақиқатты жалған санап теріс жаққа бет бұрған болса?
14. Аллаһтың әр нәрсені көріп тұрғанын ол білмейме?
15. Жоқ, олай болмайды! Егер ол бұл қылықтарынан тыйылмаса әлбетте кекілінен ұстап жәһаннамға сүйрейміз.
16. Өтірікші, күнәһкардың кекілінен алып сүйрелейміз.
17. Ол, сол кезде әскерін, сыбайластарын сеніп жүргендерін шақырсын.
18. Біз де зәбәнилерді яғни тозақтың басқарушыларын шақырамыз.
19. Жоқ, оған әсте ілеспе, бағынба! Аллаһқа үшін сәждеге жығыл және жақында.

2. 13. ҚАДЫР СҮРЕСІ (KADR SURESİ)

Қадыр сүресі, Ғабәсә сүресінен кейін, Шәмс сүресінен бұрын Меккеде түскен бес аят. Құрандағы реттік орыны тоқсан жеті ал түсу реті жиырма бесінші сүре. Есімін, “қадыр түні” жайлы баяндалған аяттарынан алынған. Қадыр сөзі “ұлылық, шарапат, құрмет, тағдыр” деген сияқты мағыналарға келеді. Бұл сүреде уахидың басталуы, қадыр түннің ерекшеліктері, қасиеттері жайлы баяндалады. Қадыр түнінің нақтылы қай түн екені белгісіз. Дей тұрғанмен хадистердің меңзеуімен рамазан айының жиырма жетінші түні екендігі қабыл етілген. Құран Кәрим қадыр түнінде Ләухи-Махфуздан жалпы бірден тобымен дүние семасына (аспан әлеміне) яғни дүние әлеміне (Бәйтүл-Ғиззәтә) түскен. Сосын ол дүние әлемінен де Жәбрайыл періште арқылы Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге 23 жылда түскен. Тобымен бір жолда түсуіне “инзәл” албөлім бөлім түсуіне де “тәнзил” делінеді. Қадыр түнінің қасиеті жайлы хадистердің бірінде, “кім қады түнінің саубын үміт етіп шынайы ықыласымен ғибадатпен өткізсе, өткендегі күнәлары кешіріледі” делінген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ {1} وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ {2} لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ {3} تَنْزِيلُ الْمَلَايِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ {4} سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ {5}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Біз оны (Құранды) қадыр түнінде түсірдік.
2. Қадыр түнінің не екенін білесіңбе?
3. Қадыр түні мың айдан да қайырлы.
4. Ол түні, барлық іс үшін періштелер және рух (Жәбрайыл), Раббыларының қалаумен жерге түседі.
5. Ол, бейбітшілік, есенлік түні, таң рауандағанға дейін жалғасады.

2. 14. БӘЙИНА СҮРЕСІ (BEYYİNA SURESİ)

Бұл сүре Талақ сүресінен кейін, Хашыр сүресінен бұрын Мәдинада түскен сегіз аят. Құрандағы реттік орыны тоқсан сегізінші ал түсу реті жүзінші сүре болып саналады. Есімі бірінші аятта өткен, “анық және нақтылы дәлел” мағынасына білдіретін “бәйина” сөзінен алынған. Сүреде Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ның пайғамбарлығына қарсы Әһлі-кітаптың, мүшріктердің ұстанымдары, Аллаһқа

шынай құлшылық жасау жайлы және мұминдер мен кәфірлердің ахиреттегі жағдайлары туралы баяндалады.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ {1} رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً {2} فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ {3} وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ {4} وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ {5} إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ نَارُ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ {6} إِنَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ {7} جَزَاءُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ حَسَنِيَ رَبَّهُ

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Әһлі-кітаптан (Яхудилер, Хиристиандар), мүшіріктерден қарсы болғандар, өздеріне анық бір дәлел келмейінше ол күфірліктерін тастайтын емес еді.

2. Ол айқын дәлел Аллаһ тарапынан жіберілген тап-таза нұсқаларды оқитын бір елші еді.

3. Ол нұсқаларда нақтылы үкімдер бар.

4. Бірақ Әһлі-кітап өздеріне ол нақтылы айқын дәлел келгеннен кейін бөлініп тартысқа түсті.

5. Аллаһ, оларға шынайы ықыластарымен мойынсұнып тек Аллаһқа құлшылық жасауды және намаз оқып зекет беруді әмір еткен еді. Міне нақтылы тура дін осы болады.

6. Әһлі-кітаптан, мүшіріктерден қарсы болғандар, жәһәннам отында мәңгілік қалады. Міне адамдарың ең жаманы осылар.

7. Иман етіп жақсы ғамал жасағандар болса адамдардың ең қайырлысы болады.

8. Раббыларының қасында олардың сыйы астарынан өзендер аққан ғадн жәннаты болады. Олар сонда мәңгілік қалады. Аллаһ олардан разы, олар да Аллаһтан разы болады. Міне бұл Раббысынан қорыққандар үшін.

2. 15. ZILZALĀ SURESI (ZILZAL SURESI)

Бұл сүре, Ниса сүресінен кейін, Хадид сүресінің алдында Мединеде түскен сегіз аят. Құрандағы орыны тоқсан тоғызыншы ал түсу реті тоқсан үшінші сүре

болып табылады. Бірақ Меккеде түскендігі жайлы риуаяттар да бар. Есімі бірінші аяттағы, “зілзәла, сілкініс” мағынасын білдіретін “зілзәл” сөзінен алынған. Сүреде қияметтің болуы, қияметтің зілзәла сілкіністері жайлы және ахиретте бүкіл өлілердің тіріліп есеп беретіндігі баяндалған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا {1} وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا {2} وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا {3} يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا {4} بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا {5} يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ {6} فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ {7} وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ {8}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Жер жүзі ол керемет сілкіндіріліп зілзала болған кезде.
2. Жер ішіндегі ауырлығын сыртқа шығарған кезде.
3. Адам баласы “бұған не боп кетті” деген кезде.
4. Міне сол күні жер үстінде болғандардың барлығынан хабар береді.
5. Өйткені Раббы оған болғандарды білдіріп әмір етеді.
6. Сол күні адамдар топ-тобымен келеді, істегендері көрсетілу үшін.
7. Кімде кім тозаңның түйіріндей жақсылық істеген болса оның қарымын көреді.
8. Ал кімде кім тозаңның түйіріндей жаманшылық жасаған болса оның қарымын көреді.

2. 16. ҒАДИЯТ СҮРЕСІ (ADĪYAT SUREŚĪ)

Ғадият сүресі Ғаср сресінен кейін Кәусәр сүресінің алдында Меккеде түскен он бір аят. Құрандағы орыны жүзінші ал түсу реті он төртінші сүре. Ғадият есімі бірінші аяттағы “шапқылаған аттар, жүрісті аттар” мағынасына келетін “ғадият” сөзінен алынған. Сүреде адам баласының дүние құмарлығы және қиямет күнінде ашыққа шығатын ақиқаттар туралы айтылған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا {1} فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا {2} فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا {3} فَأَأْتِرْنَٰنَ بِهِ نَعْمًا {4} فَوَسَطْنَٰنَ بِهِ جَمْعًا {5} إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ {6} وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ {7} وَإِنَّهُ لِحُبَّالْخَيْرِ لَشَدِيدٌ {8} أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ رَجُلٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ {9} وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ {10} إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ {11}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Ентігіп ойкастап шапқылаған аттарға серт.
2. Тұяқтарынан от шашыратқан,
3. Таң сәріден шабуылдаған,
4. Шаңдатып, борандатқан,
5. Осылайша жаудың ішіне кірген аттарына серт.
6. Шын мәнінде адам баласы Раббына тым опасыз.
7. Расында бұған өздері де куә.
8. Өйткені байлықты, мал-мүлік, ақшаны қатты жақсы көреді.
9. Олар білмейме? Қабірдегілердің тірілтіліп шығарылған кезде,
10. Жүректердегі жасырын құпиялар ашыққа шыққан кезде,
11. Міне сол күні Раббылары олардың істегендерін жақсы біледі.

2. 17. ҚАРИҒА СҮРЕСІ (KARİ'A SURESİ)

Қариға сүресі, Құрайыш сүресінен кейін Қиямет сүресінен бұрын Меккеде түскен он бір аят. Құрандағы орыны жүз бірінші түсу реті отызыншы сүре. Есімі бірінші аяттағы, “есікті дүрсілдеткен, кенеттен келген, жүректі дірілдеткен және зор оқиға” мағынасын білдіретін “Қариға” сөзінен алынған. Сүреде қиямет оқиғалары және мұминдермен кәфірлердің соңының қалай болатындығы жайлы айтылған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

القَارِعَةُ {1} مَا الْقَارِعَةُ {2} وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ {3} يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ {4} وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ {5} فَأَمَّا مَنْ تَقَلَّتْ مَوَازِينُهُ {6} فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ {7} وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ {8} فَأَمُّهُ هَاوِيَةٌ {9} وَمَا أَذْرَاكَ مَا هِيَ {10} نَارٌ حَامِيَةٌ {11}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Зор оқиға (құлақтарды жарып кететін ерекше дауыс).
2. Ол зор оқиға не?
3. Ол зор оқиғаның не екенін білесіңбе?
4. Ол күні адамдар шашылған көбелектей болып кетеді.
5. Таулар түгілген жүндей болып шашылып кетеді.
6. Ол күні таразыда кімнің сауабы ауыр тартса.
7. Ол бақытты, разы болатын бір тіршілікте болады.

8. Ал кімнің таразыда күнәсі ауыр басса.
9. Оның барар жері һауия (өртеп күйгізуші ерекше от) болады.
10. Һауияның не екенін білесіңбе?
11. Ол өртеп күйгізуші, жалындаған от.

2. 18. ТӘКАСҮР СҮРЕСІ (TEKASÜR SURESİ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ {1} حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ {2} كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ {3} ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ {4} كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عَمَ الْيَقِينِ {5} لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ {6} ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ {7} ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ {8}

Тәкәсүр сүресі кәусәр сүресінен кейін Мағун сүресінің алдында Меккеде түскен сегіз аят. Құрандағы орыны жүз екінші ал түсу реті он алтыншы сүре. Есімі бірінші аяттатағы “көбейту жарысы, молшылықпен мақтану” мағынасына келетін “тәкасүр” сөзінен алынған. Сүреде адамдарың дүние құмарлығы, пәнилік дүние мүлікті көбейте бергісі келетіндігі және ахирет жайлы айтылған.

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Молайту жарысы, дүниемен мақтану сендерді алдап бастарыңды айландырады.
2. Тіпті қабірлерге дейін бардыңдар (өлім келгенге дейін осылай алданып жүрдіңдер).
3. Жоқ, олай емес! Жақында бәрін білетін боласындар.
4. Жоқ әсте олай емес! Жақында бәрін білетін болсындар.
5. Жоқ! Егер мұны нақтылы білген болсаңдар (былай жасамас едіңдер).
6. Сөзсіз жәһаннамды көресіндер.
7. Кейін сөзсіз жәһаннамды көздеріңмен көресіндер.
8. Ол күні берілген нығметтерден сұраққа тартыласындар.

2. 19. ҒАСЫР СҮРЕСІ (ASR SURESİ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ {1} إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ {2} إِذَا الْذِّينَ أَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ {3}

Ғасыр сүресі Инширах сүресінен кейін Ғадият сүресінен бұрын Меккеде түскен үш аят. Құрандағы орыны жүз үшінші ал түсу реті он үшінші сүре. Есімі, бірінші аяттағы “заман, ғасыр, екінті уақыт” сияқты көптеген мағынаға келетін “ғаср” сөзінен алынған. Сүреде адамды мәңгілік бақытсыздықтан құтқаратын жолдар көрсетілуде.

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Ғасырға серт.
2. Расында адам баласы зиянда.
3. Бірақ иман етіп жақсы ғамал жасағандар және бір-бірлерін шындыққа шақырып, сабырды насихаттағандар басқаша.

2. 20. ҺҮМӘЗӘ СҮРЕСІ (HÜMEZE SURESİ)

Һүмәзә сүресі Қиямет сүресінен кейін, Мүрсәлат сүресінен бұрын Меккеде түскен тоғыз аят. Құрандағы орыны жүз төртінші ал түсу реті отыз екінші сүре. Есімі, бірінші аяттағы “адамдары артынан өсектеу, мазаққа айналдыру, менсінбеу” сияқты мағыналарға келетін “һүмәзә” сөзінен алынған. Сүреде, адамдарды мазақ қылу, өсектеу, жала жабу, алымсынбаудың жамандығы және ондайларды күтіп тұрған жәһәннамның ғазабы жайлы баяндалуда.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ {1} الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ {2} يُحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ {3} كَلَّا لِيُنْبَنَنَّ فِي الْخُطْمَةِ {4} وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْخُطْمَةُ {5} نَارُ اللَّهِ الْمَوْجِدَةُ {6} الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْفَافِيذَةِ {7} إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّصَدَّدَةٌ {8} فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Жала жабу, өсек айту, ғайбат айту арқылы адамдарды араздастыран және көз, қасқимыл арқылы адамдарды мазақ қылып күлкі еткен, біреудің кемшілігі, ұятын айтушыларға нендей өкінішті.
2. Дүние соңына түсіп мал-дәулет жинап оны санағандарға нендей өкінішті.
3. Олар, ол мал-мүлкінің өзін мәңгілік жасататындай ойлауды.
4. Жоқ, олай болмайды! Олар, хұтамаға (жәһәннам, қыздырылған от) тасталады.
5. Хұтаманың не екенін білесіңбе?

6. Ол, Аллаһтың жағылған оты.
7. Жүректерге түсіп өртейтін ерекше от.
8. Шүбәсіз олар, ол отқа қамалады.
9. Ұзын діңгектерге байланады.

2. 21. ФИЛ СҮРЕСІ (FİL SURESİ)

Фил сүресі Кәфирун сүресінен кейін, Фәлақ сүресінің алдында Мекке де түскен бес аят. Құрандағы орыны жүз бесінші ал түсу реті он тоғызыншы сүре. Есімі, бірінші аяттағы “фил” яғни піл сөзінен алынған. Сүреде, пілдермен Қағбаны жықпақшы болып келген Әбраһа және әскерінің қандай күйге ұшырағандығы жайлы айтылған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ {1} أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ {2} وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ {3} تَرْمِيهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيلٍ {4} فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ {5}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Раббың піл халқыныа (әскеріне) қалай жасағанын көрмедің бе?
2. Олардың айлалары, жасаған жоспарларын босқа шығармады ма?
3. Олардың үсітнен әбәбил (топ-топ) құстарын жіберді.
4. Ол құстар олардың үстіне балшықтан пысқан тастар (керпіш) жаудырды.
5. Соңында олар, желініп шайналған егін жапырақтары сияқтытыйпыл болды.

2. 22. ҚҰРАЙЫШ СҮРЕСІ (KUREYŞ SURESİ)

Құрайыш сүресі Тин сүресінен кейін Қариға сүресінен бұрын Меккеде түскен төрт аят. Құрандағы орыны жүз алтыншы ал түсу реті жиырма тоғызыншы сүре. Есімі бірінші аяттағы “Құрайыш” сөзінен алынған. Құрайыш Мекке де орналасқан бір араб тайпасы. Құрайыш сүресі мағына жағынан Фил сүресімен байланысты. Сүреде Қағбаға ие болып қорғауға тырысқан Құрайыштарға берілген нығметтер жайлы баяндалған. Меккелілер жазда Шам, қыста Иемен тарапына сауда жасап керуан тартатын. Сондықтан басқа араптар қағбаға қызмет жасағандығы үшін оларға құрметпен қарайтын.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لِيَأْتِيَهُمْ قُرَيْشٌ {1} إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ {2} فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ {3} الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ {4}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Аллаһ, Құрайыштардың бейбітшілігі үшін,
2. Оларды қыс пен жаздаға сапарларында бейбітшілігі, қауыпсыдығы үшін,
3. Сондықтан олар, осы үйдің (Қағбаның) Раббына құлшылық жасасын.
4. Аллаһ оларды аштықтан құтқарып тойғызды және қатерлерден қауыпсыз қылды.

2. 23. МӘҒУН СҮРЕСІ (MA'UN SURESİ)

Мәғун сүресі Тәкасур сүресінен кейін Кәфирун сүресінің алдында Меккеде Түскен жеті аят. Құрандағы орыны жүз жетінші ал түсу реті он жетінші сүре. Есімі “жәрдемдесу” мағынасына келетін “мәғун” сөзінен алынған. Сүреде Аллаһтың нығметтері, есеп күнін жалған санағандардың надандығы және мақтану, басқаларға көрсету үшін ғибадат жасағандар жайлы айтылады.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ {1} فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ {2} وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ {3} فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ {4} الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ {5} الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ {6} وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ {7}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Дінді жалған санағандарды көрдіңбе?
2. Олар жетімді қақпайлап жәбірлейді.
3. Міскінге, жоқ-жітікке тамақ беруді, қарайласуды ойламайды.
4. Мақтан қылып көрсету үшін намаз оқығандарға нендей өкінішті.
5. Олар намаздың негізінен ұзақта.
6. Олар намаздарын көрсету үшін оқиды.
7. Және олар, зекет, әртүрлі жәрдемдесу сияқтықайырымдылық істерге кедергі болады.

2. 24. КӘУСӘР СҮРЕСІ (KEVSER SURESİ)

Кәусәр сүресі Ғадият сүресінен кейін Тәкасүр сүресінен бұрын Меккеде түскен, үш аят. Құрандағы орыны жүз сегіз ал түсу реті он бесінші сүре және ең қысқа сүрелердің бірі. Есімі бірінші аяттағы “кәусәр” сөзінен алынған. Кәусәр, “дүние және ахирет үшін берілген нығметтер, мол қайыр, Құран, шапағат, қияметте мұминдердің ішетін хауызы, жәннатта ішетін бастау, өзен” дегендей көптеген мағына білдіреді. Сүреде Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге дүниеде, ахиретте берілген нығметтер туралы және Аллаһқа құлшылық жасап құрбан шалу әмір етілген. Мұнымен қоса Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге дұшпандық жасағандар жазғырылуда.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ {1} فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ {2} إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ {3}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Шүбәсіз біз саған кәусәрды бердік.
2. Олай болса Раббың үшін намаз оқы және құрбан шал.
3. Расында нағыз құрып кететіндер (ұрпақсыз қалатындар), саған қастандық жасап жамандағандар болады.

2. 25. КӘФИРУН СҮРЕСІ (KAFİRUN SURESİ)

Кәфирун сүресі Мәғун сүресінен кейін Фил сүресінен бұрын Меккеде түскен алты аят. Құрандағы орыны жүз тоғыз ал түсу реті он сегізінші сүре. Есімі бірінші аяттағы “кәфірлер” мағынасына келетін “кәфирун” сөзінен алынған. Сүреде кәфірлердің алдында мұсылмандардың нық сенімді, қарарлы болуы және кәфірлерді де дін үшін зорлық жасамай өз еріктеріне қалдыру жайлы айтылған. Бұл сүре жайлы тәфсірлерде Құрайыштардың Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге келіп: “Сен бір жыл біздің құдайымызға сиын, бір жылда біз сенің Раббыңа сиынып көрейік” деп ұсыныс жасағандығы”, Хз. Пайғамбарымызда: “Аллаһқа серік қосудан сақтаныңдар, тек Аллаһқа сиыныңдар” дегендігі, сол кезде осы сүре түскендігі жайлы баяндалған. Бұл сүренің қасиеті жайлы Хз. Пайғамбарымыз: “Ыхлас Құранның үштен біріне ал Кәфирун төрттен біріне тең” дегендігі және сахабалардың біріне: “Ұйықтар алдында Кәфирун сүресін оқы; осыны оқысаң Аллаһқа ортақ, серік қосудан қорғанасың” деп бұйырғандығы риуаят етілген

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ {1} لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ {2} وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ {3} وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ {4} وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ {5} لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ {6}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

- 1. Былай де: “Әй кәфірлер!**
- 2. Сендердің құлшылық қылғандарыңа мен құлшылық қылмаймын.**
- 3. Сендерде менің құлшылық қылғаныма құлшылық қылмайсындар.**
- 4. Мен сендердің құлшылық қылғандарыңа әсте құлшылық қылушы емеспін.**
- 5. Сендерде менің құлшылық қылғаныма құлшылық қылушы емессіңдер.**
- 6. Сендердің діндерің өздеріңе менің дінім өзіме.**

2. 26. НАСЫР СҮРЕСІ (NASR SURESİ)

Насыр сүресі Тәубә сүресінен кейін Мәдинада түскен үш аят және ең соңғы түскен сүре болып саналады. Құрандағы орыны жүз оныншы ал түсу реті жүз он төртінші сүре. Бұл сүренің “Қоштасу Хажылығы” кезінде Минада түскендігі жайлы риуаят бар. Есімі, алғашқы аяттағы “жәрдем, көмек, жеңіс” мағынасына келетін “наsr” сөзінен алынған. Хз. Пайғамбарымыздың өлімінен бірнеше ай бұрын түскен бұл сүре, Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ның елшілік міндетінің табысты, жеңісті аяқталғандығын және Раббына қауышудың уақыты жеткендігін білдіреді. Сондықтан бұл сүреге “Тәуди” яғни “Қоштасу” деп те айтылады. Хз. Ғұмар (р.ғ), Ибн Ғаббас (р.ғ) ты бала дейтіндей жас болса да жиналыстарға, мәжілістерге шақырып қатыстыратын, мұны көрген үлкендер: “Жас баланы қатыстырғаны қалай” деп көп ұната қоймайтын. Бір күні мәжілісте: “Насыр сүресі жайлы не дейсіздер” деп сұрақ қойылады. Бұған әртүрлі жауаптар айтылады. Сосын Ибн Ғаббастан сұрайды сонда Ғаббас: “Аллаһ елшісінің міндетінің аяқталғандығын және ажалының жақындағанын білдіреді” дейді. Сонда Ғұмар: “Енді бұл жастың жиналыстарымызға қатысуына қарсы болған барма?” дейді. Сүреде айтылған жеңіс, Меккенің алынуы болса керек. Мекке, хижреттің сегізінші жылы рамазан айында алынған. Хижреттің оныншы жылында Хз. Пайғамбарымыз өмірден озған еді. Сүреде Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге нәсіп еткен жеңістер, табыстар және адамдардың топ-тобымен исламға кіруі жайлы айтылған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ {1} وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا {2} فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Аллаһтың жәрдемі және жеңісі келген кезде;
 2. Адамдардың Аллаһтың дініне топ-тобымен кіргенін көрген кезде;
 3. Раббыңа шүкір етіп, мақтау айтып ұлықта және одан жарылқау тіле.
- Сөзсіз Аллаһ тәубаларды қабыл етуші.**

2. 27. МӘСӘД СҮРЕСІ (TEBBET SURESİ)

Мәсәд сүресі, Фәтиха сүресінен кейін Тәкуир сүресінен бұрын Меккеде түскен бес аят. Құрандағы орыны жүз он бірінші ал түсу реті алтыншы сүре. Есімі соңғы аяттағы “матап байланған, тұсалған арқан” мағынасына келетін “мәсәд” сөзінен алынған. Мұнымен қоса бірінші аяттағы “құрысын” мағынасына келетін “тәббәт” сөзімен, Тәббәт немесе Ләһәб сүресі деп те аталады. Риуаяттарға қарағанда Аллаһ, Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) ге жақындарынан бастап исламға шақыруды әмір еткен кезде, Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) жақындары Құрайыш тайпасын Сафа төбесіне шақырып жинап исламды қабылдауды айта бастайды. Сол кезде пайғамбарымыздың немере ағасы Әбу Ләһәб бұған ашуланып: “Құрып кеткір, бұған бола шақырдыңба?” деп қарсы шығады. Осы оқиғаға байланысты бұл сүре түседі.

Сүреде исламға қарсы шыққан көкесі Әбу Ләһәб және әйелі жайлы және осылар сияқты мал-дүниесіне мастанғандардың ақыры ғазапқа душар болатындығы жайлы айтылған. Әбу Ләһәб пайғамбарымыздың әкесімен бірге туысқан ең жақындарының бірі. Ол исламға қарсы шығып ең үлкен дұшпандық жасағандардың бірі және оның әйелі Үммі Жамил де Әбу Ләһәбтан қалыспай исламға дұшпан болғандардың бірі.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا أَبِي لَهَبٍ وَيَتَّبُ {1} مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ {2} سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ {3} وَأَمْرًا تُهْمَلُ بِهِ الْحَطَبُ {4} فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ {5}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Әбу Ләһәбтың екі қолы құрысын, құрыды да.
2. Оған мал-мүлкі де кәсібі де пайда бермеді.

3. Ол, жалындаған отқа кіреді.
4. Және әйелі де істегендерінің қарымы ретінде өздерін өртейтін отын көтеріп кіреді.
5. Оның мойнында есілген арқан болады.

3. 28. ЫҚЫЛАС СҮРЕСІ (İHLÂS SURESİ)

Ықылас сүресі Нәжм сүресінен бұрын Нас сүресінен кейін Меккеде түскен төрт аят. Құрандағы реттік орыны жүз он екінші, ал түсу реті жиырма екінші сүре. Сүреде Құранның негізгі үш тақырыбынан бірі болған Аллаһтың бірлігі және Аллаһтың сипаттары баяндалған. Сондықтан Ықылас аты берілген. Ықылас, “жалған сенімдерден, күфірліктен, серік қосудан арылып тап-таза болу” дегенді білдіреді. Хз. Мұхаммед (с.ғ.у) бұл сүренің қасиеті жайлы: “Кімде кім Ықылас сүресін оқыса, ол Құранның үштен біріне тең келеді” деген. Тағыда, Ықылас сүресін жақсы көріп үнемі намазда оқыған бір сахабаға, Хз. Пайғамбарымыз (с.ғ.у): “Оны жақсы көруің сені жәннатқа апарды” деп сүйіншілеген.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ {1} اللَّهُ الصَّمَدُ {2} لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ {3} وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ {4}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. Былай де: Аллаһ тек.
2. Аллаһ самәд яғни ешбір кемшіліксіз, әр нәрсе оған мұқтаж, ол ешбір нәрсеге мұқтаж емес.
3. Ол тумаған және туылмаған.
4. Оның ешбір теңдесі, ұқсасы жоқ.

2. 29. ФӘЛАҚ СҮРЕСІ (FELAK SURESİ)

Фәлақ сүресі Фил сүресінен кейін Нас сүресінен бұрын Меккеде түскен бес аят. Мәдинеде түскендігі жайлы айтушылар да бар. Құрандағы реттік орыны жүз он үшінші, ал түсу реті жиырманшы сүре. Есімі алғашқы аятында аталаған “Фәлақ” сөзінен алынған. Фәлақ, “таң, таңертең, таң шапағының тууы” деген мағыналарға келеді. Нас сүресімен бірге екеуіне “Муғаууизәтәйн” яғни “Аллаһтың қорғанына сиындырған екі” деп те айтылады. Сүреде адамдардың бастарына келетін әртүрлі жамандықтардан Аллаһқа қалай сиыну керектігі жайлы

үйретілуде. Фәлақ сүресінің қасиеті жайлы Хз. Пайғамбарымыз Мұхаммед (с.ғ.у), сахабалардан Уқба бин Амирге: “Көрмедің бе? Бұл түнде әсте ұқсасы болмаған аяттар түсті, олар Құл әғузү бираббил фәлақ және Құл әғузү бираббиннас” деген. Және бұл сүрелердің ең жақсы сиыну дұғалары екендігін айтып, көп оқылуын насихат еткен. Хз. Ғайша анамыз (р.ғ): “Хз. Пайғамбар (с.ғ.у) әрқандай бір ауырма, сыздама болғанда Муғаууизәтәйнды оқып өзінің үстіне үрдейтін” деп риуаят еткен.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ {1} مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ {2} وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ {3} وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ {4} وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ {5}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

1. **Былай де: Таңның Раббына сиынамын.**
2. **Жаратқан нәрселерінен келетін шәрінен, жамандықтарынан.**
3. **Қараңғылық шөккен кезде түннің шәрінен, жамандықтарынан.**
4. **Түйіндерге дем салып үрдеп сиқырлық істеушілердің шәрінен, жамадықтарынан.**
5. **Және күндеп, қызғанған сәтте күншілдердің, қызғаныштылардың шәрінен, кесірінен Аллаһқа сиынамын.**

2. 30. НАС СҮРЕСІ (NAS SURESI)

Нас сүресі, Ықылас сүресінің алдында Фәлақ сүресінен кейін Меккеде түскен алты аят. Мәдинада түскендігі жайлы айтушылар да бар. Құрандағы реттік орыны жүз он төртінші, ал түсу реті жиырма бірінші сүре. Есімі аяттарының соңында қайталанған, “адамдар” мағынасына келетін “”нас сөзінен алынған. Бұл сүре Фәлақ сүресінің жалғасы тәрізді болып, адамдарды жамандыққа шақыратын, итермелейтін жындармен адамдардың жамандықтарынан, кесірлерінен Аллаһқа сиыну жайлы үйретілуде. Фәлақ сүресімен бірге екеуіне “Муғаууизәтәйн” яғни “Аллаһтың қорғанына сиындырған екі” деп те аталған.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ {1} مَلِكِ النَّاسِ {2} إِلَهَائِنَّاسِ {3} مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ {4} الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ {5} مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ {6}

Аса қамқор және ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын.

- 1. Былай де: Адамдардың Раббына,**
- 2. Адамдардың үкімдары, иесіне,**
- 3. Адамдардың тәңіріне сиынамын.**
- 4. Сыбырлап азғырушы, жамандыққа дем беруші, ойға жамандық салушының жамандықтарынан, шәрінен,**
- 5. Адамдардың жүректеріне, көңілдеріне жаман азғыру ой салатын,**
- 6. Жындардан да адамдардан да Аллаһқа сиынамын.**

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'in çağrısı tüm insanlara yöneliktir. İnsana maddi, manevi ve bireysel ve toplumsal her alanda rehberlik eder. Getirdiği birey ve toplum modelinin gerçekleşmesi için prensiplerinin hayata geçirilmesini, bunun için de okunup anlaşılmasını ısrarla ister. Kur'an'ı okumaya teşvikin temel amacı, insanların, ilahi kelam ile ilişkisinin sürekli ve bilinçli hale getirmektir. Kur'an'ın doğru yola iletme hedefinin gerçekleşmesi için onun, dili Arapça olmayan toplumlarca da anlaşılmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun en pratik yolu da, ya Kur'an'ın içeriğini belli konu başlıkları altında anlatan sistematik kitaplar yazmak, ya da Kur'an'ı öteki dillere tercüme ve tefsir etmektir. Kur'an tercümesi, insanların Kur'an'ın içeriği ile birebir buluşması açısından tercümenin çok önemli olduğu görülmektedir.

Kur'an'ın manaları tercüme ve tefsirlerdeki kadar değildir. Ondan her zekâ, kudreti nispetince ilim devşirecektir ve sonsuza açılan manaları anlatılmakla ve tercüme edilmekle bitmeyecektir. İşte onun bu eşsizliği ve aslındaki musiki taşıyan ve şiir üstü üslûbunun tercüme edilmezliği karşısında, Kur'an'ın aslına müracaattan başka çare kalmamaktadır. Mademki Kur'an, insanların yaratıcısından farklı dilleri konuşan insanlığa kelimeyi tevhidin manasında birleştirici bir çağrı yapan evrensel bir hitaptır. O halde onun dili ile bütün insanlık karşı karşıya getirilmelidir. Kur'an'ı anlamak isteyenler o dili öğrenme cehdinde olmalıdırlar. Onu tanıtmak için milletlerin milli eğitim programlarındaki edebiyat öğretimi programlarına benzer bir programın uygulanması gereklidir. Bu bir tek kişinin elinden gelecek kolay bir iş değildir. Bu devletlerin, insanlığın ve tüm müslümanların birlikte yapacağı büyük bir meseledir.

Tercüme en tabii tanımıyla, kendine ait usulleri, ilkeleri ve meseleleri olan, lisanla alakalı, bir bakıma bir analiz, yani bir tefsir, bir bakıma bir te'vil ve bir bakıma da aktarım yani bir çeviri faaliyetidir. Asırlarca varlık ve tekâmülünü sürdüren bu faaliyetin üzerinde hiç de az düşünüldüğü söylenemez. Tercüme üzerine zihinler epeyce yorulduktan sonra kimileri tercümeyle bir bilim dalı, kimileri bir sanat, kimileri bir yorum, kimileri bir bilgi, kimileri mana ve kimileri de mana ve üslup aktarımı olarak mütalaa etmişlerdir.

Bu çalışmada tercüme işinin basit bir iş olmadığını, sanat işi olduğunu, bu iş özellikle Kur'an-ı Kerim tercümesinde daha zor ve dikkatli olması gerektiğini gördükten sonra tarihten günümüze kadar Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya tercüme

çalışmaları hakkında araştırma yapıp, yapılan çalışmalar tespit edildi. Netice itibariyle Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya tercümesi hakkındaki çalışmaların yeterli olmadığını, bunun belli sebep ve nedenlerinin de olduğunu gördük. Bu konuda yapılan çalışmaların çok eksik ve yetersiz olması hatta Kur'an-ı Kerim'in Kazakça hiç bir tefsirinin olmaması da çok üzücü bir sonuç olmaktadır. Bahsedildiği gibi karşılaşılan zorluklar, sıkıntıların ortadan kalkmasını takiben Kur'an-ı Kerim'i tercüme etme faaliyetler başlamış ve yapılan Kazakça Kur'an-ı Kerim Meâl çalışmalarının çoğu son yirmi sene içinde hazırlandığını gördük. Kur'an'ın Kazakçaya tercümesi ile ilgili bilimsel anlamda hiçbir çalışma yapılmamış ve bu konuda kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır.

Sonuç olarak Kazak dilinde Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması hususunda meâl ve tefsir gibi tercüme çalışmalarının çok yetersiz olduğu görülmüştür. Nitekim bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya çevirisine, tefsirine duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır. Kur'an'ın anlaşılması için Kur'an-ı Kerim'in Kazakçaya tercümesindeki problemleri ve çözümlerine dair bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışma da yeterli olmayacaktır. Bundan sonra bilimsel olarak daha çok çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bizim çalışmamız bu konuda yapılacak çalışmalara bir öncü olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akpınar, Ali, *Kur'an Tercüme Teknikleri*, Serhat Kitabevi, Konya 2011.
- Alauaddin Mansur, *Kuran Karim Kazakça Magına jane Tüsiniği*, Erkin-Too Yay., Kırgızistan, Bişkek 1991.
- Aydüz, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yay., İstanbul 2004.
- Azez Akıtoğlu ve Makaş Akıtoğlu, *Kur'an-ı Kerim'in Kazak'ça Audarması*, Ulttar Yayınları, Pekin 1990.
- el-Beydavi, Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, *Tefsiru'l-Beydavi*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, ts.
- Bilen, Osman, "Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur'an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme", Kur'an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara-2007.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 2005.
- _____, *Tefsir Usulü*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.
- Çelik, Muhammed, "Türkçe Meallerde Görülen Bazı Anlama ve Anlatım Sorunları ve Bunların Çözümüne Dair Teklifler", Kur'an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Cilacı, Osman, "Tercüme Teknikleri Açısından Meallere Genel Bir Bakış", Kur'an Mealleri Sempozyumu-I, (24-26 Nisan 2003 İzmir) DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Demirci, Muhsin, *Tefsire Giriş*, İSAM Yay., İstanbul 2009.
- _____, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul-2008.
- _____, *Tefsir Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul-2011,
- Durmuş, Zülfikar, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007.
- _____, "Muhammed Hamidullahın Aziz Kur'an Adlı Meal Üzerine Tetkikler", Kur'an Meâlleri Sempozyumu-II, (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, (Sadeleştirilenler; Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay), Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Eroğlu, Ali, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Ekev Yayınları, Erzurum 2002.

- Ekin, Yunus, “Dilsel/Etimolojik Anlamanın Kur’an Çevirileri Açısından Konumu Ve Sınırları”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Gözübenli, Beşir, “Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.
- Gezgin, Ali Galip, “Kur’an Meallerinde Takva Kelimesinin Türkçeye Çevirisi Sorunu”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 Nisan 2003İzmir), DİB. Yayınları, Ankara-2007.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur’an-ı Kerim Tarihi* (Çev. Salih Tuğ), İFAV Yayınları, İstanbul 2000.
- Halifa Altay, *Kur’an Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği*, Hadimü’l-Haremeyn’ş-Şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, Medine-i Münevvere 1991.
- Heyet, *el-Müncid fi’l-Luğa*, Dara’l-Meşrak, Beyrut 2002.
- İşıcık, Yusuf, “Kur’an Tercümesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Mealine Genel Bir Bakış”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-1 (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007.
- İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu’l-Arab*, Beyrut, ts.
- İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, Daru’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut 2002.
- İbrahim Üneys, Adulhalim Muntasır, Atiyya Saualihi, Muhammed Halafullah Ahmed, *el-Mü’camü’l-VasidII*, el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul, ts.
- el-İsfehani, El-Hüseyni b. Muhammed er-Rağib, *el-Müfredat fi Garibi’l Kur’an*, Kahraman Yayınları, İstanbul-1986.
- İnan, Ahmet, “Bir “Meal Metodolojisi” Oluşturma İçin Öneriler”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu-I*, (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yay., Ankara 2007.
- İsaoğlu, Muhiddin, *Kur’an Kimin Sözü*, Altayn Sarnay Yayınları, Ulanbatır-2006.
- Karaman, Hayreddin; Çağrıçı, Mustafa; Kâfi Dönmez, İbrahim; Gümüş, Sadrettin; *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, DİB Yay., Ankara 2006.

- Karşlı, İbrahim Hilmi, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Çeviri Yöntemi”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-II (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Mahalli, Celaleddin Muhammed b. Ahmed; Suyuti, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tefsiru’l-Celaleyn*, Mektebetu ve Matbaatu’l-Meşhedi’l Hüseyini, Kahire ts.
- en-Nesefi, Ebi Berakat Abdulllah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru’n-Nesefi*, I-IV, Eda Neşriyat, İstanbul 1991.
- Nursi, Said, *İman ve Küfür Muvazeneleri*, Sözler Yayınları, İstanbul 2004.
- Özgel, İshak, “Yorum ve Anlam Farklılığı Ayrımında Tarihsel Anlamın Kur’an Çevirilerindeki Yeri”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Paçacı, Mehmet, *Kur’an’a Giriş*, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.
- es-Suyuti, Celaluddin, *el-İtkan fi-Ulumi’l-Kur’an*, Mısır ts.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsir* I-III, Daru’s-Sabuni, Kahire 1997.
- Tokpınar, Mirza, “Meal Yazmada Hadislerden Yararlanmanın Gerekliliği Üzerine”, Kur’an Mealleri Sempozyumu-I (24-26 Nisan 2003 İzmir), DİB Yayınları, Ankara 2007.
- et-Taberi, Muhammed b. Cerir, *Tefsiru’t-Taberi*, (Muhtasar, Esbabı’n-Nüzul), Dimaşk 1995.
- Uahap Kıdırhanoğlu, *Kur’an Kerim Kazakça Magına jane Tüsiniği*, Dauir Yayınları, Kazakistan, Almatı 2002.
- Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1998.
- Yılmaz, Hasan, “Elmalılı ve Çantay’ın Mukaddimeleri Özelinde Çeviri Olgusu ve Kur’an Meallerine Dair”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2008/30, 93-119.
- ez-Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve’l Müfessirun*, Beyrut ts.
- ez-Zerkeşi, Bedruddin, *el-Burhan fi Ulûmi’l-Kur’an*, Mısır 1972.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Jolaman BULAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Moğolistan 01. 11. 1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce, Moğolca, Kazakça
Bilimsel Faaliyetleri	Lisans Diploma ve Y. Lisans Seminer Çalışması
İş Deneyimi	
Stajlar	Pedagojik Formasyon Kapsamında Okul Deneyimi
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Moğolistan Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	jolaman053@hotmail.com
Tarih	28. 03. 2012